

2023.

Strategija razvoja turizma Tuzlanskog
kantona za period 2024-2029. godina

PRIJEDLOG

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Tuzlanski kanton

PRJEDLOG

Strategiju razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. godina pripremio je Ekonomski fakultet Tuzla uz podršku Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, u potpunosti se oslanjajući na propise i odredbe regulatornog okvira za planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji BiH.

SADRŽAJ

1	Uvod	4
1.1	Svrha i značaj strateškog dokumenta	4
1.2	Regulatorni okvir	5
1.3	Proces izrade i konsultacija	5
1.4	Usklađenost sa ostalim strateškim dokumentima i zakonskom regulativom	6
2	Strateška platforma	7
2.1	Pregled glavnih trendova na turističkom tržištu	7
2.2	Geografski položaj, prirodne karakteristike i kulturna baština	11
2.2.1	Opća, prirodno-geografska obilježja Tuzlanskog kantona	11
2.2.2	Biljni i životinjski svijet	13
2.2.3	Opća društveno-geografska obilježja Tuzlanskog kantona relevantna za razvoj turizma	14
2.3	Demografske karakteristike Tuzlanskog kantona	16
2.4	Rezime stanja	17
2.4.1	Rezime stanja razvojnih izazova i perspektiva u kretanjima ekonomskih pokazatelja turizma Tuzlanskog kantona	17
2.4.2	Rezime stanja turističke resursno-atraktivne osnove i turističkog proizvoda	19
2.4.3	Rezime stanja područja razvoja turističke infrastrukture	25
2.4.4	Rezime stanja područja Menadžment i marketing destinacije	28
2.4.5	Rezime stanja područja Razvoj ljudskih resursa	30
2.5	Stanje prostorno planske dokumentacije	33
2.6	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona	34
2.7	Analiza budžeta i projekcije financiranja realizacije strategije razvoja turizma	36
3	SWOT i strateško fokusiranje	38
3.1	Analiza unutarnjeg i vanjskog okruženja – SWOT matrica	38
3.2	Strateško fokusiranje	41
3.2.1	Strateški fokus 1. Sistemski pristup kreiranju turističkih proizvoda Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije	42
3.2.2	Strateški fokus 2. Unaprijediti postojeće i izgraditi nove objekte turističke infrastrukture	42
3.2.3	Strateški fokus 3. Menadžment i marketing destinacije	43
3.2.4	Strateški fokus 4. Sistemski pristup razvoju ljudskih potencijala za potrebe turističkog sektora Tuzlanskog kantona	43
4	Vizija razvoja turizma Tuzlanskog kantona	43
5	Strateški ciljevi sa indikatorima	44
5.1	Strateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu	45

5.2	Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	47
6	Prioriteti i mjere sa indikatorima	50
6.1	Konceptualni okvir razvoja turizma Tuzlanskog kantona: strateški ciljevi, mjere i prioriteti	50
6.2	Prioriteti strateškog cilja 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu	51
6.2.1	Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	52
6.2.2	Prioritet 1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona	53
6.3	Prioriteti za Strateški cilj 2 Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	55
6.3.1	Prioritet 2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma	56
6.3.2	Prioritet 2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga	57
6.3.3	Prioritet 2.3. Unapređenje kompetentnosti kadrova u turizmu	60
7	Strateški projekti	62
7.1	Strateški projekt 1: U Tuzli na moru, u Tuzlanskom kantonu na odmoru	62
7.2	Strateški projekt 2: Zima u Tuzlanskom kantonu	63
7.3	Strateški projekt 3: Stazama Bosanskih vladara/Srednjovjekovne i etno ceste TK	63
7.4	Konjuh - ekološka oaza	64
8	Indikativni finansijski okvir	65
9	Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja	67
10	Prilozi	72
10.1	Usklađenost Strategija razvoja turizma TK sa ostalim strateškim dokumentima	72
10.2	Sažeti pregled strategije razvoja turizma TK	72
10.3	Detaljan pregled mjera strategije razvoja turizma TK	72
10.4	Situaciona analiza turizma TK	72

1 Uvod

1.1 Svrha i značaj strateškog dokumenta

Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina (u daljem tekstu: Strategija razvoja turizma) predstavlja sektorsku strategiju fokusiranu na oblast turizma na području Tuzlanskog kantona, kojom se definišu javne politike koje će omogućiti što kvalitetniji razvoj turizma na području Kantona te ostvariti doprinos njegovom cjelokupnom razvoju. Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona uvažava prioritete prostornog razvoja Kantona i razvojne pravce definirane u Strategiji razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina, strateškim dokumentima Federacije i dokumentima relevantnim za proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, posebno u dijelu turizma. Strategija razvoja turizma uvažava i prioritete i pravce razvoja utvrđene u sektorskim strategijama za oblast turizma izrađenim na nivou lokalnih zajednica Tuzlanskog kantona.

Proces izrade Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. započeo je donošenjem Odluke o izradi Strategije razvoja turizma na području Tuzlanskog kantona za period 2022–2027. godina (Službene novine Tuzlanskog kantona broj 16/21), koju je donijela Vlada Tuzlanskog kantona.

Operativni proces izrade Strategije razvoja turizma koordinira i vodi Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, dok se kroz radna tijela i druge koordinacione i participatorne mehanizme osigurava učešće nadležnih institucija Tuzlanskog kantona, viših nivoa vlasti i jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih socio-ekonomskih aktera i zainteresiranih strana. U ovom procesu značajnu ulogu je imalo Radno tijelo koje je imenovala Vlada Tuzlanskog kantona na prijedlog resornog Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja, čija je svrha vertikalna i horizontalna koordinacija procesa izrade Strategije razvoja turizma Kantona, kako bi se osiguralo harmonizirano učešće svih institucionalnih i socio-ekonomskih aktera. Radno tijelo čine predstavnici resornih ministarstava, uprava i upravnih organizacija Tuzlanskog kantona, općina/gradova Tuzlanskog kantona, turističkih zajednica i nevladinog sektora a čini ga ukupno 25 članova. U svrhu procesa izrade Strategije razvoja turizma formiran je Izvršni tim za izradu Strategije razvoja turizma, kojeg čini 17 članova, predstavnika Ekonomskog fakulteta u Tuzli, a čiji članovi su djelovali u okviru koordinacionog i operativnih timova. Jedno od uspostavljenih radnih tijela jeste i Koordinacioni tim kojeg je činilo 5 članova, predstavnika Ekonomskog fakulteta u Tuzli, koji je definirao metodologiju, osiguravao kvalitet procesa i proizvoda u svim fazama izrade Strategije razvoja turizma, te razmatrao i usaglašavao ključne dijelova dokumenta. U okviru Izvršnog tima za izradu Strategije razvoja turizma formirana su 4 glavna operativna tima prema oblastima za koje je bilo potrebno razmotriti ključne sektorske izazove i potencijale, identificirati sektorske razvojne ciljeve i kreirati prijedloge sektorskih prioriteta i mjera, i to: Razvoj turističkog proizvoda (23 člana), Razvoj turističke infrastrukture (23 člana), Menadžment i marketing destinacije (22 člana) i Ljudski resursi (18 članova). Popis članova radnih tijela za izradu Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. dat je u Aneksu dokumenta.

Značaj izrade ovog sektorskog dokumenta ogleda se u planskom usmjeravanju razvoja turizma Tuzlanskog kantona kako bi se u skladu sa dostupnim resursima ostvarili maksimalni efekti u poticanju razvoja ove razvojne oblasti Tuzlanskog kantona.

Ostvarenje razvojne vizije turizma na području Tuzlanskog kantona bit će realizovano kroz 2 strateška cilja, razrađena u 5 prioriteta i 10 mjera. Pripremljen je indikativni budžet za realizaciju Strategije, kao i indikatori za mjerenje stepena njenog ostvarenja.

1.2 Regulatorni okvir

Izrada Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina u potpunosti se sprovodi u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH broj 32/17). Članom 19. stav (1) navedenog Zakona utvrđeno je da se sektorskim strategijama kantona utvrđuju ciljevi i prioriteti sektora, način njihovog ostvarivanja, finansijski i institucionalni okvir za implementaciju, monitoring, evaluaciju i izvještavanje. Zakon propisuje i da se Sektorske strategije kantona izrađuju na osnovu strategije razvoja kantona, prioriteta sektorskih strategija u Federaciji i strateških dokumenata na nivou Bosne i Hercegovine, te dokumenata relevantnih za proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

Izrada Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona u potpunosti je usklađena i sa podzakonskim aktima koji pobliže određuju i preciziraju odredbe navedenog Zakona, a to su prije svega, Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH, Uredba o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH te Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine.¹

1.3 Proces izrade i konsultacija

Proces izrade Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2022–2027. započeo je u augustu 2021. godine donošenjem Odluke o izradi Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2022–2027. godina (Službene novine Tuzlanskog kantona broj 16/21). Odlukom je propisano da je nositelj procesa izrade Strategije Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona uz podršku tijela za razvojno planiranje i upravljanje razvojem – Odjeljenjem za razvoj Ministarstva privrede Tuzlanskog kantona, a učesnici u procesu izrade Strategije razvoja turizma Kantona su institucije Kantona, jedinice lokalne samouprave i socio-ekonomski akteri. S tim u vezi je Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantonadana 21.05.2022. godine sa Ekonomskim fakultetom Univerziteta u Tuzli zaključio Ugovor o poslovnoj saradnji na izradi Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona 2024-2029. godine, broj 05/1-11-12065/22 i broj 06/3-39-58/22. Sklapanju Ugovora je prethodilo sklapanje Sporazuma o saradnji broj 05/1–18-9563/22 i broj 06/3-39-37/22 od 21.04.2022. godine koji je omogućio međusobnu razmjenu znanja i uspostavu stručne, obrazovne i naučne saradnje između Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona i Ekonomsko fakulteta Univerziteta u Tuzli.

Horizontalna i vertikalna koordinacija izrade Strategije razvoja turizma Kantona osigurana je kroz Radno tijelo za izradu Strategije razvoja turizma na području Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. godina.

Sam postupak izrade ovog strateškog dokumenta proveden je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenta Federacije Bosne i Hercegovine. Tokom procesa izrade Strategije, formirana radna i savjetodavna tijela su održala niz sastanaka tokom kojih je usmjeravana dinamika i proces izrade Strategije. Do finalizacije trenutne faze izrade dokumenta – izrade nacrtu strateške platforme, pored redovnih sastanaka operativnih timova održana su i 2 sastanka koordinacionog tima i izvršnog tima za izradu Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godine, 8 sastanaka Izvršnog tijela za izradu Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godine, tokom kojih su predstavljeni nalazi analize stanja turizma i SWOT analize, vizije razvoja turizma,

¹Sve uredbe objavljene su u Službenim novinama Federacije BiH broj 74/19.

strateških fokusa i ciljeva, odnosno nacrt strateške platforme Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina.

Nakon završetka javnih konsultacija o nacrtu strateške platforme, pripremljen je nacrt Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona koja je ušla u proces javnih konsultacija u periodu januar-februar 2023. godine a koja je uključila široki krug zainteresiranih aktera.

1.4 Usklađenost sa ostalim strateškim dokumentima i zakonskom regulativom

Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH definiše vertikalnu koordinaciju i usklađivanje kao koordinaciju odgovornosti i procesa između nadležnih institucija na različitim nivoima vlasti u Federaciji, kao i usklađivanje strateških dokumenata na različitim nivoima vlasti u Federaciji prema zajedničkim razvojnim ciljevima, dok se horizontalna koordinacija i usklađivanje odnosi na koordinaciju odgovornosti i procesa institucija, kao i usklađivanje strateških dokumenata, odnosno usklađivanje strategije razvoja i sektorskih strategija na istom nivou upravljanja u Federaciji, kantonima i jedinicama lokalne samouprave (JLS) prema zajedničkim razvojnim ciljevima. U skladu sa navedenim, strateški ciljevi i prioriteti razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina usklađeni su sa ključnim strateškim i sektorskim dokumentima u FBiH i BiH, ali i strateškim dokumentima nižih nivoa vlasti u Tuzlanskom kantonu.

Sektorska strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona, prije svega, proizilazi iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina, u okviru kojeg se jedan od prioriteta Strateškog cilja 1. „Dinamičan i održiv ekonomski razvoj u povoljnom poslovnom okruženju“ odnosi na turizam i definisan je kao Prioritet 1.3. Razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu.

Prilikom pripreme Strategije, vodilo se računa da razvojna opredjeljenja, strateški ciljevi i prioriteti iz oblasti razvoja turizma TK budu na odgovarajući način prilagođeni i sljedećim strateško-planskim dokumentima:

- Strategija razvoja FBiH 2021–2027.
- Nacrt Strategije razvoja turizma Federacije BiH za period 2022–2027. godina
- Nacrt Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja FBiH za period 2021–2027. godina
- Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u BiH za period 2021–2027. (radna verzija),
- Transportna Strategija Federacije Bosne i Hercegovine 2016–2030.

Detaljna analiza ocjene usklađenosti, predstavljena je u Aneksu 2 dokumenta.

Bosna i Hercegovina opredijeljenja je ka ispunjenju uslova za postajanje dijelom Evropske Unije, te se u skladu sa tim provode neophodne aktivnosti na usklađivanju zakonodavstva i drugih obaveza koje propisuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske Unije i Bosne i Hercegovine.

Kada je u pitanju regulatorni okvir u skladu sa kojim je normirana i regulirana oblast turizma i ugostiteljstva u Tuzlanskom kantonu, isti obuhvata sljedeće zakonske i podzakonske propise:

1. Zakon o turističkoj djelatnosti („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 32/09),

2. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 32/09),
3. Zakon o turističkoj djelatnosti („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 8/14),
4. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 01/12 i 14/16) i
5. Zakon o turističkim zajednicama („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 11/15 i 14/16).

Oblast turizma nije normirana regulativama i direktivama Evropske Unije te u skladu sa tim ne postoje ni zahtjevi za harmozacijom sa pravnom stečevinom EU (EU Acquis), ali je svakako potrebno napomenuti da će implementacija Startegije doprinijeti ispunjenu obaveza Bosne i Hercegovine koje je Evropska Komisija iskazala mišljenjem u maju 2019. godine, a kao odgovor na Upitnik kojeg je BiH dostavila uz aplikaciju za članstvo u EU. U ukupnim reformama čije se provođenje traži, Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona direktno doprinosi unapređenju poslovnog okruženja, ruralnog razvoja, kulture i cjelokupnog okruženja u kojem se sprovode potrebne EU reforme.

Razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona u velikoj mjeri može biti financiran iz fondova EU posebno kroz učešće u projektima prekogranične saradnje, ali veće iskorišćenje mogućnosti koje proizilaze iz EU integracija zavisi svakako od brzine pristupa zemlje EU te ispunjenja zahtjeva za članstvo.

Prilikom izrade Startegije u obzir je uzet i Etički kodeks o turizmu koji je definisala Svjetska turistička organizacija (UNWTO).

Poštovanje principa vertikalne koordinacije propisane Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, podrazumijeva i usklađenost Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona sa međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja. U BiH su utvrđena tri pravca održivog razvoja (dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, pametan rast i društvo jednakih mogućnosti) i dvije horizontalne teme (ulaganje u ljudski kapital i princip “niko ne smije biti isključen”). Navedeni pravci održivog razvoja, kao i horizontalne teme, su na odgovarajući način uzeti u obzir i reflektovani prilikom procesa izrade izrade Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2022–2027. te Strategija, pored navedena tri pravca razvoja doprinosi slijedećim ciljevima održivog razvoja – (1) nema siromaštva, (2) nula gladnih, (8) dostojanstven rad i ekonomski rast i (9) industrija, inovacije, infrastruktura, (11) održivi gradovi i zajednice i (14) očuvanje vodenog svijeta.

2 Strateška platforma

2.1 Pregled glavnih trendova na turističkom tržištu

Praćenjem turističkih trendova moguće je identificirati nove želje, očekivanja i potrebe turista, ali i prepoznati nove tržišne prilike i isplativa područja za nova ulaganja. Savremeni turistički trendovi danas su pokretači globalnog turističkog razvoja, a njihova implementacija u ponudi receptivnog turističkog subjekta može osigurati značajne i brze povrate na ulaganja.

Stručnjaci Svjetske turističke organizacije izdvojili su sljedećih 6 važnih trendova u svjetskom turizmu:

- sve veći broj iskusnijih i zrelijih putnika,
- sve veći broj putnika treće životne dobi,
- povećavana konkurentnost između turističkih destinacija,
- sve veća važnost koja se pridaje kvaliteti usluga,

- povećana briga za sigurnost i stabilnost putnika tijekom putovanja i njihova boravka u turističkim destinacijama,
- uvođenje novih tehnologija.

Idealno provođenje slobodnog vremena u budućnosti mora biti ispunjeno sadržajima koji obogaćuju život, u kojem dominiraju procesi, događaji i odnosi (veze), a „gosti budućnosti“ su oni koji:

- imaju iskustva što se tiče putovanja,
- ne kupuju putovanje, nego stil života,
- svjesni su kvalitete,
- preferiraju socio-kulturno i ekološko jedinstvo, a time i različitost
- imaju razvijen osjećaj za okoliš.

Treba istaknuti da pod pojmom „odmor“ čovjek 21. stoljeća ne podrazumijeva isključivo odmaranje, već kvalitetno provođenje vremena u novom okruženju. Trendodlazaka na više kraćih putovanja tokom godine sve je prisutniji. Međutim, ne smijemo zanemariti i znatan broj organiziranih dužih putovanja, gdje poseban porast bilježe „all inclusive“ aranžmani.

U kontekstu tržišta i konkurentske utakmice vrijedi istaknuti:

- opći trend standardizacije i sve masovniji branding ponude pojačavat će u godinama koje slijede potražnju za uslugama koje su prepoznatljive, koje turist lako i brzo prepoznaje,
- ujedinjena Evropa će biti najveća turistička emitivna i receptivna snaga svijeta sa jedinstvenom valutom, koja dodatno olakšava putovanje unutar kontinenta,
- vertikalne i horizontalne integracije, čime će u velikoj mjeri biti kontrolirane cijene i kvaliteta turističke (ali i ostale) ponude. Manji sistemi ponude pomijerat će se u posebne tržišne niše i specijalizirati za manje segmente turističke ponude,
- brzi razvoj tehnologije smještaja i prehrane, stalni rast standarda, odnosno kvaliteta smještaja (očekuje se stalan rast prosječne površine po gostu),
- zdrava hrana i pojava masovnog korištenja novih oblika hrane i pića zasnovanih na ekološki proizvedenim vrstama hrane,
- brže okrupnjavanje avioprijevoznika, povratak i masovno prihvatanje željeznice kao oblika prijevoza putnika unutar kontinentalnog prijevoza za rezultat će imati manju upotrebu individualnog načina prijevoza (prijevoza vlastitim automobilom) na udaljenosti koje su duže od 500 km.
- trendovi u pogledu kreiranja lanca vrijednosti u turizmu uključuju: povezivanje i saradnja različitih sektora u turističkoj industriji, kreativnost, personalizacija (stvaranje individualiziranih iskustava za turiste na temelju njihovih želja i preferencija, kao što su personalizirani programi putovanja, prehrane i aktivnosti), digitalizacija (korištenje tehnologije u svim aspektima turističke industrije, od online rezervacija smještaja i prijevoza do korištenja društvenih medija za oglašavanje turističkih usluga i promociju destinacija),

održivost (održivi turizam i ekološka osviještenost) i fleksibilnost (prilagođavanje promjenama kao što su ograničenja putovanja i promjene u potražnji turističkih proizvoda).

Oblici i okolnosti buduće turističke potražnje mogu se sažeti u slijedećim općim trendovima:

- Ekosadržaji i ekopotražnja. Turistička potražnja obilježena je općim potrebama za sadržajima koji garantiraju ekomidž - bilo da garantiraju da nude ekosadržaje ili da garantiraju da se korištenjem nekog sadržaja ne zagađuje okolina u kojoj će boraviti potencijalni turist. Ekopotražnja odnosi se na rastući trend među turistima koji preferiraju održivi turizam i traže putovanja koja minimiziraju njihov utjecaj na okoliš.
- Boravci u prirodi (planine, more, selo...). Turistički sadržaji povezani sa čistom, izvornom prirodom sve su traženiji.
- Avanturistički sadržaji postaju sve traženiji. Raste potražnja za turističkim sadržajima koji omogućavaju doživljaj i uzbuđenje. Pri tome, oprema i sistemi za sigurnost turista postaju sve složeniji.
- Zdravstveni sadržaji - SPA, Wellness programi. Opći trend porasta broja ljudi treće životne dobi i onih koji brigu o zdravlju stavljaju na prvo mjesto naglašava porast potražnje za zdravstvenim sadržajima.
- Kongresni sadržaji - incentive ponuda, bit će sve traženiji, posebno razni vezani programi koji u sebi integiraju više oblika sadržaja i oblika doživljaja.
- Posjeti gradovima i velikim manifestacijama koje se organiziraju na posebnim prometnim čvorištima i velikim gradovima: (a) događaji: sportski, vjerski, kulturni, politički, sajamski itd.; (b) premijere: kazališne, filmske, glazbene, itd...
- Smještajni objekti: hoteli, kampovi, apartmani, moraju biti segmentirani, nema više općih objekata - hotela, smještajni objekti moraju biti namijenjeni određenoj ponudi i segmentu turista (djeca, sportaši, poslovni, itd.).

U kontekstu ovih dominantnih trendova u svijetu, neophodno je posmatrati i turističke potencijale i turističku ponudu Tuzlanskog kantona. U osnovi, moguće je ukazati na slijedeće:

- **Opći trend putovanja**

Ogleda se u stalnosti broja putnika za destinacije na Mediteranu i njima bližim turističkim destinacijama, a u tu skupinu spada i Tuzlanski kanton. Ovaj trend dugoročno ima kontinuitet rasta. Posjete velikim gradovima europskog kontinenta prednjače i postaju standard i model života europskih građana, kojeg se ne žele odreći, kako statistički podaci to potvrđuju, niti u kriznim vremenima. Uvažavajući navedeno, evidentno je da će turistička potražnja za Tuzlanskim kantomom kao turističkom destinacijom rasti, što nameće potrebu za razvojem kvalitetne turističke ponude.

- **Ukupni turistički imidž Tuzlanskog kantona**

Turističko tržište Tuzlanskog kantona predstavljaju „novi turisti“, odnosno turisti koji biraju tematske ili posebne oblike turizma. Turisti koji obilježavaju „novu turističku potražnju“ su

turisti svjesni mogućnosti izbora, što zahtjeva sve kompleksniju uslugu koja podrazumijeva autentički DOŽIVLJAJ, prožet posebnim obilježjima kantona, grada ili mjesta, tj. lokaliteta koji turist posjećuje s naglašenom potrebom kvaliteta svega što će turist konzumirati. Evidentna je neujednačena razvijenost turističke ponude na Tuzlanskom kantonu. Naime, ova je ponuda u nekim gradovima, općinama i mjestima relativno dobro razvijena, dok drugi gradovi, mjesta i lokaliteti na tom polju značajno zaostaju.

- **Motivi putovanja mijenjat će svoje oblike i raspored interesa za putovanje**

Do sada su najizraženiji motivi putovanja i dolazaka u Tuzlanski kanton sljedeći: odmor, vjerski motivi, zdravstveni motivi, poslovni motivi, zabava, upoznavanje historijske baštine, prirodne ljepote, odmor u prirodi i rekreacija u prirodi (lov, ribolov itd.), učenje – kongresi - nauka. Po svojoj suštini, navedeni će motivi dominirati i u budućnosti, što nameće potrebu za obogaćivanjem i poboljšanjem kvaliteta ponude.

- **Trajanje putovanja**

Prosječno trajanje svih putovanja u Europi je 9,7 dana (noći). U budućnosti će se dužina boravka turista u svijetu smanjivati, što je povezano sa rastućim trendom većeg broja putovanja, odnosno višekratnih putovanja - godišnjih odmora. Navedeni trend može dugoročno pozitivno uticati na atraktivnost Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije, premda se trenutno trebaju uložiti značajni napor da se produže boravci turista u ovom Kantonu.

- **Oblici organiziranog putovanja**

Više od 76% evropskih turističkih putovanja je unaprijed organizirano, tj. organizirano je putem raznih oblika posrednika, od toga broja 33% kupuje organizirane i oblikovane turističke pakete aranžmana, dok ostali koriste druge oblike posredničkih usluga. Kao što je već istaknuto, bilježi se opći trend povećanja organiziranih višekratnih putovanja i „all inclusive aranžmana“. U Tuzlanskom kantonu je situacija drugačija. Potrebno je početi slijediti evropski trend porasta organiziranih oblika turističkih putovanja, te razvijanja potpunije i kvalitetnije turističke ponude.

Navedeni trendovi upućuju na potrebu za modelom razvoja turizma Tuzlanskog kantona, koji je utemeljen na integralnom menadžmentu kvaliteta, što Kanton može pretvoriti u prepoznatljivu turističku destinaciju koja će biti konkurentna, naročito uz uvažavanje sljedećeg:

- **Tržište prirode** postaje značajno, ali uz uvjete i dokaze da se priroda i čovjekova okolina štite, što se manifestira kroz brigu za okoliš i afirmaciju zdrave autohtone hrane. To je primarna turistička tržišna prednost Kantona. Planine, rijeke, jezera, bogata flora i fauna omogućavaju jedinstven doživljaj turistima. Šetnje, planinarenje, mirovanje u prirodi, ribolov, fotoprogrami, promatranje ptica i životinja endemskih vrsta, postaju sve značajniji element turističke potražnje, a u skladu s tim Kanton može razvijati svoju turističku ponudu.
- **Tržište kulture i historije** postaje atraktivno. Turisti posjećuju mjesta od povijesnog značenja i žele upoznati specifičnosti nacionalne kulture. Kulturni sadržaji, više ili manje, posjećuju u okviru gotovo svakoga turističkog putovanja. Kulturne sadržaje za turiste treba osmisliti na način da oni budu interesantni, te da nude turistima jedinstvenu „priču“ i doživljaj.

- **Tržište sporta** postaje posebno istaknut oblik turističke potražnje i motiva putovanja. Evidentan je rastući trend potrebe za rekreacijom. Na primjer, pojačan interes za biciklizam, padobranstvo, natjecanja motosporta, rezultat će izraženijom potražnjom za većim, kvalitetnijim i udobnijim objektima za sport i rekreaciju.
- **Tržište vjerskog turizma** danas je također aktuelno. I na ovoj osnovi Tuzlanski kanton, a naročito određene mikrodestinacije, mogu doprinijeti njegovoj turističkoj atraktivnosti.
- **Tržište „dobrog života“** postaje važan element turističke potražnje, pri čemu se naglasak stavlja na kvalitet potražnje i sigurnost svih vidova i oblika turističke potrošnje. To se posebno odnosi na potražnju za hotelima boljeg kvaliteta (brend, „all inclusive“ i boutique hoteli), programima najvišeg kvaliteta, koji uključuju zdrav život i zdravu hranu, wellness, originalnost u izvornim objektima, duhovnost, mir, spokoj, prezentaciju autohtone kulture, prezentaciju orijentalnih jela, kuhinje i načina života koji je nestao ili je nedoživljen u evropskim okvirima. Povećava se potražnja za malim mjestima, gradovima posebnoga graditeljskog naslijeđa, agroturistička potražnja, upoznavanje sa karakteristikama života na selu, učešće u aktivnostima kao što su berba šljiva, berba gljiva, upoznavanje sa starim zanatima i vještinama, itd.
- **Tržište zabave** postaje nezaobilazni dio turističke potražnje, posebno u velikim mjestima Kantona. Programi za zabavu na otvorenom, festivali, programi na povjesnim lokacijama i tvrđavama postaju dio potražnje koja je nezaobilazna u kreiranju jedinstvenog turističkog doživljaja, a sve navedeno predstavlja značajan turistički potencijal Kantona.

2.2 Geografski položaj, prirodne karakteristike i kulturna baština

Tuzlanski kanton je jedna od deset administrativno-političkih jedinica u okviru Federacije Bosne i Hercegovine, koju čini trinaest općina sa područja regije Sjeveroistočne Bosne.

Na osnovu matematičko-geografskog i regionalnog položaja može se zaključiti da Tuzlanski kanton u užem smislu pripada regiji Sjeveroistočnoj Bosni, a u širem pogledu se nalazi na području Jugoistočne Evrope, Balkanskog poluostrva, južnog dijela Panonske nizije i Podunavlja i sjevernog dijela Dinarskog planinskog sistema. Turističko-geografski položaj Tuzlanskog kantona odlikuje se izrazitom povoljnošću zbog blizine velikog broja disperzivnih centara. Na udaljenosti manjoj od 100 km nalaze se važni centri u okruženju: Brčko, Bijeljina, Zvornik, Doboje, Zenica, Sarajevo i Loznica. Na udaljenosti do 200 km nalaze se veliki disperzivi a najvažniji za Tuzlanski kanton su: Banja Luka, Osijek, Novi Sad i Beograd. Na udaljenosti do 400 km nalaze se važni regionalni centri i turističke destinacije susjednih i zemalja regiona kao što su: Dubrovnik, Zagreb, Podgorica, Skoplje, Tirana, Ljubljana, Budimpešta i drugi.

2.2.1 Opća, prirodno-geografska obilježja Tuzlanskog kantona

Prirodni turistički resursi su objekti i pojave u prostoru nastali radom endogenih i egzogenih sila Zemlje. Ovi resursi imaju naglašena rekreativna svojstva, a porastom urbanog u ukupnom svjetskom stanovništvu raste atraktivnost resursa sa očuvanom prirodom, rekreativnim i kuriozitetnim svojstvima. Prirodni turistički resursi se mogu podijeliti na geološke, reljefne, klimatske, hidrografske, biogeografske i pejzažne.

- **Geologija**

Geoturizam je oblik prirodnog turizma usmjeren na geologiju i prirodni krajolik. Promovira turistički posjet geolokalitetima i zaštitu georaznolikosti, kao i razumijevanje geonauka kroz

edukaciju. Složenost geološke građe i petrografskog sastava terena Tuzlanskog kantona rezultat je duge geološke prošlosti u kojoj su se desile različite promjene, koje su uslovile nastanak brojnih i različitih vrsta stijena: magmatskih, sedimentnih i metamornih te mnogih orudnjenja. Na prostoru Tuzlanskog kantona zastupljene su stijene iz ere paleozoika, mezozoika i kenozoika.

Tokom donjeg miocena i helveta stvarana je sona formacija u Tuzlanskom bazenu, koja se nalazi u okviru Dokanjske sinklinale i slivu rijeka Jale i Soline. Jezerske naslage donjeg miocena utvrđene su u terenima sjeverne Majevice, preko kojih je nataložena zona glavnog ugljenog sloja na prostoru Tuzlanskog bazena. Sa ekonomskog aspekta ovdje su skoncentrisane najvažnije rezerve uglja i soli Sjeveroistočne Bosne što je regiju učinilo jednom od privredno najrazvijenijih u Bosni i Hercegovini.

Kako su geološki motivi sveprisutni, geoturistička ponuda nekog prostora ograničena je samo inovativnošću lokalnih stanovnika i turističkih stručnjaka.

- **Reljef**

Reljef Tuzlanskog kantona nastajao je i razvijao se u različitim vremenskim periodima i pod različitim uslovima što ga čini poligenetskim i polifaznim. Zastupljene su hipsometrijske kategorije nizijskog, brdsko-brežuljkastog (koji je najrasprostranjeniji), niskoplaninskog i srednjeplaninskog reljefa. To se potpuno uklapa u geomorfološku regionalizaciju prema kojoj cijeli prostor Kantona, osim Konjuha, ulazi u makrogeomorfološku regiju Nizije, niske planine i pobrđa, zavale i kotline sjeverne Bosne. Planina Konjuh pripada makroregiji Bosanskog sredogorja. Područje Kantona odlikuju niske i srednje visoke planine, pobrđa i zavale. Planine su predstavljene sa pretežno zaobljenim hrbatima (Majeвица 916 m.n.v., Ratiš 595 m.n.v.) i masivima (Konjuh 1327 m.n.v., Javornik 1021 m.n.v. i Trebovac 692 m.n.v.).

Turistička vrijednost planina proizilazi iz njihovog rekreativnog značaja, odnosno mogućnosti bavljenja različitim sportovima, posebno skijanjem, planinarenjem, sportskim penjanjem, te estetskog i kuriozitetnog doživljavanja, čistog zraka, ali i pećina, vodopada, biljnog i životinjskog svijeta.

- **Klima**

Brojni dokazi potvrđuju, a to je i stav UNWTO, da su vrijeme i klima dominantni prirodni resursi koji utiču na izbor turističke destinacije te imaju značajan uticaj na turističku djelatnost. Povoljna klima je jedan od najvažnijih faktora turističke privlačnosti nekog mjesta, regije ili veće prostorne jedinice. Klimatske odlike Tuzlanskog kantona uslovljene su prvenstveno geografskim položajem, a zatim cirkulacijom zračnih masa, reljefom, hidrografskim odlikama terena, biljnim svijetom itd. Tuzlanski kanton nalazi se u zoni rasprostiranja umjereno-kontinentalne klime. Osnovna karakteristika ovog klimata su dva jasno izražena godišnja doba (ljetno i zima) i dva prijelazna perioda (proljeće i jesen).

Na dominantan uticaj kontinentalne klime na prostoru Tuzlanskog kantona, pored drugih elemenata, ukazuje umjerena srednja godišnja temperatura zraka, koja je u posmatranom periodu (1961–1990) iznosila 10,1°C. Na prostoru Tuzlanskog kantona najznačajniji je zapadni vjetar, zatim južni i sjeverni vjetar te lokalni vjetrovi, dok se padavine, uglavnom izlučuju u obliku kiše i to u proljeće, ljeto i jesen, dok su snježne padavine karakteristične za zimske mjesece. Dakle, na ovom prostoru je izražen kontinentalni pluviometrijski režim padavina. Kišne padavine dominantne su u nizijskim sjevernim predjelima kantona u proljetnim i jesenskim mjesecima i uglavnom imaju karakter pljuskova.

- **Vode**

Najveći značaj vode za turistička kretanja odnosi se na mogućnosti razvoja različitih sportsko-rekreativnih aktivnosti, kao što su plivanje, veslanje, jedrenje, ribolov i sl., kao i naglašenu saobraćajnu funkciju vodenih površina. Opće hidrogeografsko obilježje prostora Tuzlanskog kantona je gusto razvijena mreža manjih riječnih tokova sa malom količinom vode i neujednačenim proticajem. Izvorišta najvećeg broja rijeka su u podnožju planina Majevice, Trebave, Konjuha, Ozrena i Javora. Prostor Tuzlanskog kantona je preko rijeka Spreča-Bosna-Sava povezan sa Dunavom i Crnim morem, odnosno u potpunosti pripada crnomorskom slivu. Najznačajniji tokovi Tuzlanskog kantona su rijeke Spreča, Gribaja, Jala, Lukavačka rijeka, Sokoluša, Gračanička rijeka, Krivača, Oskova, Gostelja, Sapna, Janja, Tinja i Drinjača.

- **Jezera**

Jezera na prostoru Tuzlanskog kantona predstavljaju uglavnom vještačke akumulacije izgrađene u svrhu snabdijevanja industrije tehnološkom vodom, ali i za vodosnabdijevanje stanovništva ove regije. Najznačajnije jezerske akumulacije na prostoru Tuzlanskog kantona su: Modračko jezero, Snježnica, Hazna, Vidara, Bistarac, Paučko jezero, u novije vrijeme i Panonska jezera, ali i brojna jezera nastala površinskom eksploatacijom uglja.

- **Tlo**

Tlo ili zemljište je osnovno i jedno od najvažnijih prirodnih izvora čovjekove egzistencije. O tlu ovisi 90% sveukupne proizvodnje hrane, stočne hrane, vlakana i energenata. Osim toga, s obzirom na to da čuva tragove naše prošlosti, važan je element naše kulturne baštine. Zdravo i plodno tlo, kao osnovni resurs za proizvodnju zdrave hrane posebno je značajno u agroturizmu, ekoturizmu i ruralnom turizmu. Na području Tuzlanskog kantona formiran je mozaik različitih tipova i vrsta zemljišta, što je uslovljeno prvenstveno litologijom terena, a sekundarno klimom i drugim pedogenetskim faktorima. Od automorfni zemljišta najrasprostranjenija su: distrični kambisol, kalkokambisol i kalkomelanosol, smonica, litosol, regosol i rendzine, a među hidromorfni se izdvajaju: pseudoglej, fluvisol, humofluvisol i euglej. *Antropomorfna zemljišta* su zemljišta kod kojih se ljudska intervencija smatra za glavni pedogenetski faktor. Ovakva zemljišta su prilično česta na području Tuzlanskog kantona, a često su zastupljena zemljišta hortisol (vrtno tlo) i regosol (rigolovano tlo). U Tuzlanskom kantonu ima dovoljno zdravih i plodnih vrsta tla za organsku poljoprivrednu proizvodnju, koja predstavljaju resurs razvoja seoskog i agroturizma.

2.2.2 Biljni i životinjski svijet

- **Biljni svijet**

Biosfera ima naglašena rekreativna, estetska, zdravstvena, kuriozitetna, reliktna, endemska i znamenita svojstva turističke privlačnosti. Estetski atributi turističke atraktivnosti vegetacije odnose se na oblik i boju različitih biljnih vrsta. Kuriozitetni atributi turističke atraktivnosti biljnog svijeta vezani su za endemične i reliktno biljne vrste. Posebnu turističku vrijednost imaju listopadne, mješovite i četinarske šume umjerenih geografskih širina. Ove su šume pejzažno atraktivne i stanište brojnih vrsta divljači, što je osnova razvoja npr. izletničkog i lovnog turizma.

Tuzlanski kanton predstavlja kompleksno biogeografsko područje, zahvaljujući prvenstveno geografskom položaju, fizičkogeografskim i historijskim faktorima. Ukoliko prostor Tuzlanskog kantona posmatramo i analiziramo sa aspekta izdvojenih klimatogenih ekosistema, onda se ova regija može podijeliti na šest velikih zasebnih ekosistema: Ekosistem poplavnih šuma (Populetalia

albae), Ekosistem mezohigrofilnih šuma sa lužnjakom (*Quercion roboris*), Ekosistem mezofilnih šuma kitnjaka i običnog graba (*Carpinion betuli illyricum*), Ekosistem bukovo-jelovih šuma (*Abieto - Fagetion moesiaceae*), Ekosistem montanih bukovih šuma (*Fagetion moesiace montanum*), Ekosistem tamnih četinarskih šuma (*Abieti - Piceion illyricum*). Brdski i planinski dijelovi Tuzlanskog kantona su područja bogata biljnim svijetom koje se mogu valorizirati kao vazdušne banje a koje su podesne i za izletnički turizam i sportsko-rekreativni turizam. Posebno se izdvajaju područja planina Majevice i Konjuha.

- **Životinjski svijet**

Bitan resurs s turističkog aspekta je i fauna. Tuzlanski kanton se nalazi na granici između Planinske i Panonske faunističke oblasti, tako da životinjski svijet ovog područja predstavlja svojevrsnu mješavinu i jednih i drugih vrsta. Na relativno malom prostoru se može naći veliki broj vrsta insekata i raznih drugih beskralješnjaka te ptica, sisara, gmizavaca, slatkovodnih riba i amfibija. Od tzv. lovne divljači stanište ovdje imaju: srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), jazavac (*Meles meles*), vuk (*Canis lupus*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), zec (*Lepus europaeus*), tetrijeb (*Tetrao urogallus*), fazan (*Phasianus colchicus*), prepelica (*Coturnix coturnix*) i mnoge druge. U rijekama i vještačkim jezerima obitavaju mnoge vrste riba karakterističnih za donje i srednje tokove srednjoevropskih rijeka, poput mrene, soma, smuđa, šarana, kljena, štuke i drugih, dok se u rječicama na Konjuhu može naći riječni rak (*Astacus astacus*) i potočna pastrmka (*Salmo trutta morpha fario*).

Može se očekivati da će se turistička ponuda u ovom sektoru sve više razvijati u smjeru održivosti, što bi moglo dovesti do napuštanja klasičnog oblika lovnog i ribolovnog turizma. U tom smislu, operatori koji se prilagode ovim trendovima će biti konkurentniji na tržištu.

2.2.3 Opća društveno-geografska obilježja Tuzlanskog kantona relevantna za razvoj turizma

Karakteristike savremenog društveno-geografskog razvoja Tuzlanskog kantona odraz su višestoljetnog kontinuiteta postojanja i življenja na ovom prostoru. Društveno-geografske karakteristike Tuzlanskog kantona obuhvataju opće osobenosti stanovništva, privrednih i neprivrednih djelatnosti te naselja pri čemu svaki od navedenih elemenata predstavlja potencijal za razvoj različitih oblika kulturno-historijskog turizma.

Prostor Tuzlanskog kantona bio je naseljen još od najstarijih vremena sa kontinuitetom življenja na ovim prostorima, o čemu svjedoče brojni arheološki lokaliteti iz perioda prahistorije, antike, srednjeg vijeka, osmanskog i austrougarskog perioda, pa sve do danas.

- **Antropogeni turistički resursi**

U antropogene turističke resurse su inkorporirani svi elementi koje je bosanskohercegovačko društvo izgradilo svojim radom, čineći njegovo kulturno-historijsko naslijeđe. S tim u vezi, antropogeni turistički resursi Tuzlanskog kantona mogu se svrstati u nekoliko skupina, i to: kulturno-historijski, etnografski, umjetnički, ambijentalni i manifestacijski. Svi oni su međusobno uslovljeni, te predstavljaju kompleksne, u nekim slučajevima samostalne, a u nekim komplementarne turističke resurse, koji značajno obogaćuju turističku ponudu Kantona.

Antropogeni turistički resursi imaju veliki značaj za razvoj turizma Tuzlanskog kantona. Oni u najvećoj mjeri predstavljaju kulturno-historijsko naslijeđe ovog prostora, a kao najznačajniji mogu se izdvojiti arheološki lokaliteti, stećci, srednjovjekovni gradovi, sakralni objekti, te etnografska spomen obilježja.

Najvažniji antropogeni resurs Tuzlanskog kantona jeste prepoznatljivo gostoprimstvo stanovnika ovog, nekada rudarskog, kraja. Gostoprimstvo ljudi Tuzlanskog kantona se ogleda kroz srdačan doček, osmijeh, otvorenu komunikaciju, slušanje želja i potreba turista, pružanje korisnih informacija, brigu o potrebama i željama turista, te izlazak u susret njihovim zahtjevima koliko god je to moguće.

- **Arheološki lokaliteti od izrazitog turističkog značaja za Tuzlanski kanton**

Arheološki lokaliteti od izrazitog turističkog značaja za Tuzlanski kanton su brojni, kako iz prahistorijskog tako i oni iz antičkog i srednjovjekovnog perioda. Najznačajniji arheološki lokaliteti iz prahistorijskog, antičkog i srednjovjekovnog perioda su: *Tuzla* (Gradovrh - Solina, Gradovrh - Bare, Gradovrh - Srebra, Gradovrh - franjevački samostan, Tuzla, Gornja Tuzla 1, Gornja Tuzla 2, Gornja Tuzla - Grad, Gornja Tuzla - Drakčanska meraja, Simin Han, Par Selo - Krešića Gradina, Rapače - Gradinac, Križani - Gradac); *Banovići* (Tulovića gradina); *Gračanica* (Korića-Han, Barice, Bilanovo Brdo, Dolovi, Gornja Lohinja, Monj, Vranovići, Vuknić); *Gradačac* (Mišinovača, Zabara - Orlovo polje, Cigla na Ražljevima, Gradina - Tolisa, Kalajdžije - Tramošnica, Kućišta - Donja Tramošnica); *Kalesija* (Jajići, Gornje Petrovice, Gradina, Kosovača, Mešanovići); *Kladanj* (Djevojačka pećina – crteži nazidovima pećine iz perioda paleolitka – Brateljevići, „Rimska cesta“ lokalitet Dobra voda, Gradina – Gojsalići, Osmanska cesta – Tuholj, kamene kugle – Pauč, Džamija Kušurmlija –Kladanj, Džamija Drvenija – Tuholj) i brojni drugi. Izuzetnu kulturno-historijsku i turističku vrijednost na prostoru Tuzlanskog kantona imaju nekropole stećaka, srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika pripadnika bosanske crkve, koji zbog svojih oblika, ornamentike i natpisa čine veoma zanimljiv turistički sadržaj ovog prostora. Forme stećaka su različite (najčešće su u obliku stubova, sljemenjaka i ploča), a veliki broj njih krasi jako bogata ornamentika predstavljena ukrašenim bordurama, stubovima, polumjesecima, krstovima, udubljenjima, obručima, spiralama, rozetama, mačevima, lozom i grozdom, jabukom, muškim figurama, figurama sa oružjem i drugim ornamentima. Kao takvi, stećci predstavljaju snažan izraz kulturnih i ekonomskih prilika iz vremena u kom su nastali. Po brojnosti lokaliteta sa stećcima u Tuzlanskom kantonu prednjače područja općina Kladanj i Kalesija. Na prostoru općine Kladanj evidentirano (mapirano) je 57 nekropola, sa 598 stećaka u 25 naselja. Nekropola stećaka na lokalitetu Kuman, nekropola Olovci Kladanj uvrštena je na UNESCO listu svjetske kulturne baštine 2016. godine, sa 18 stećaka (sanduci, sljemenjaci) od kojih su tri ukrašena i jedan sa natpisom. Na prostoru Kalesije evidentirano je 20, Živinicama 8, Lukavcu 2 i Banovićima sa jednim lokalitetom sa stećcima. Na prostoru općine Tuzla nalazi se 15 lokaliteta sa evidentiranim nekropolama stećaka (Husino, Zanaga, Dokanj / Katoličko groblje, Petrovice Donje, Mramorje, Gradovrh, Okučnica, Dokanj, Stare Kuće, Dragunja Gornja, Obodnica Donja, Obodnica Gornja, Kukovina, Potraš, Ristića Brdo) i 3 lokaliteta sa usamljenim stećcima – Rasovac, Mramor, Požarnica. Poseban kulturno-historijski i turistički značaj prostora Tuzlanskog kantona imaju *srednjovjekovni gradovi i utvrde* koji se odlikuju relativno dobrom očuvanošću, ali i turističkom prezentacijom i valorizacijom. S obzirom na to da su ovi gradovi u prošlosti imali višetruku namjenu (odbrambenu, političku, vojnu i dr.) prisutni su i različiti nazivi za njih ("gradina", "tvrđava", "kastele"), a najčešće je u upotrebi "stari grad". Od najvećeg turističkog značaja su stari gradovi u Srebreniku, Gračanici i Teočaku.

Srednjovjekovni grad Srebrenik podignut je na kamenitom uzvišenju, na visini od oko 500 m jugoistočno od naselja Srebrenik i sastavljen je od nekoliko zasebnih objekata, ulazni, istočni, sjeverni i glavni toranj. Prvi spomen ovog starog grada veže se za prvu polovinu XIV, odnosno 1333. godine kada je u njegovom podgrađu stanovao bosanski ban Stjepan II Kotromanić.

Srednjovjekovni stari grad "Soko" nalazi se na udaljenosti oko 5 kilometara sjeverno od naselja Gračanica. Radi se o gradini relativno malih dimenzija smještenoj na stijeni iznad rječice Sokoluše. Sastavni dio grada čine dva polulučno zasvedena tornja, a na sjeverozapadnom dijelu je dozidan pregradak koji služi kao zaštita glavnom ulazu. Ovaj grad se prvi puta pominje u prvoj polovini XV vijeka kao posjed kneza Radivoja, sina kralja Ostoje. Pod osmansku upravu je potpao 1512. godine, popravljen je 1777., a potpuno napušten 1840. godine.

Stari grad Teočak prvi puta se spominje početkom 1432. godine kao posjed mađarskog kralja koji ga poklanja despotu Đurđu Brankoviću. Uspostavom srebreničke banovine 1464. godine i Teočak se nalazi u ovoj vojnoj organizaciji kao rezidencijalni grad kralja Nikole Iločkog (1472-1477). Turci su ga, zbog izrazitog strateškog položaja, osvojili tek početkom 1474. godine.

Sakralni objekti čine dio graditeljskog nasljeđa Tuzlanskog kantona, a nalaze se na brojnim lokalitetima i u velikoj mjeri su sačuvani od propadanja. Najveći broj sakralnih objekata datira iz osmanskog perioda. Najstarije sakralne građevine potiču iz prve polovine XVI vijeka, a čine ih džamije, manastiri, samostani, medrese, turbeta, mektebii drugi objekti.

2.3 Demografske karakteristike Tuzlanskog kantona

Tuzlanski kanton, administrativno pripada Federaciji Bosne i Hercegovine, i smješten je u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine sa sjedištem Vlade i Skupštine u Gradu Tuzla. Tuzlanski kanton na sjeverozapadu, sjeveroistoku i istoku graniči sa Republikom Srpskom, na sjeveru sa Brčko Distriktom, te na jugu i zapadu sa Zeničko-dobojskim kantonom. Tuzlanski kanton zauzima površinu od 2.649 km², odnosno 10,17% teritorije FBiH ili 5,18% teritorije BiH.

Područje Tuzlanskog kantona uključuje 13 lokalnih jedinica samouprave i to: Banovići, Čelić, Doboj-Istok, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak, Tuzla i Živinice. Lokalne zajednice Tuzlanskog kantona nisu podjednako naseljene te tako grad Tuzla ima najgušću naseljenost sa 373 stanovnika po km², a potom slijedi općina Teočak sa 246 stanovnika po km² te općina Doboj Istok sa 241 stanovnikom po km². S druge strane, najslabije naseljene lokalne jedinice samouprave su općina Kladanj sa 35 stanovnika po km² i općina Čelić sa 71 stanovnikom po km².

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku na području Tuzlanskog kantona bilježi se kontinuirano smanjenje broja stanovnika u periodu 2016–2021. godina. U šest promatranih godina Tuzlanski kanton je izgubio 8.629 stanovnika, a posebno brine činjenica da se radi o kontinuiranom trendu jer se broj stanovnika smanjuje iz godine u godinu. Starosna struktura stanovništva je također negativna jer raste broj starijih osoba, a smanjuje se broj mladih, pa je tako broj starijih osoba u 2021. godini veći za 26.658 u odnosu na 2016. godinu. Najmanje učešće starijih osoba u 2021. godini imaju Sapna, Kalesija, Banovići i Živinice, a najveći broj starijih osoba imaju Tuzla, Lukavac i Čelić. Starosna strukturu procijenjenog broja stanovnika Tuzlanskog kantona za period 2016–2021. godina i starosna struktura stanovništva po općinama i gradovima za 2021. godinu u velikoj mjeri ukazuje na buduće razvojne pravce ekonomskog i društvenog razvoja, a naročito razvoja turizma u narednom periodu (Tabela 1).

Tabela 1 Procjena ukupnog broja stanovnika Tuzlanskog kantona po starosnoj strukturi u periodu 2013–2021.

Tuzlanski kanton/Općina	procijenjeni broj stanovnika				% učešća		
	Ukupno	0-14	15-64	65 i više	0-14	15-64	65 i više
TK 30.6.2021.	434.424	61.158	300.921	72.345	14,1%	69,3%	16,7%
Muškarci	212.131	31.380	149.636	31.115	14,8%	70,5%	14,7%
Žene	222.293	29.778	151.285	41.230	13,4%	68,1%	18,5%
Banovići	22.291	3.358	15.971	2.962	15,1%	71,6%	13,3%
Čelić	9.772	1.188	6.824	1.760	12,2%	69,8%	18,0%
Doboj-Istok	9.764	1.493	6.841	1.430	15,3%	70,1%	14,6%
Grad Gračanica	44.745	6.838	30.398	7.509	15,3%	67,9%	16,8%
Grad Gradačac	38.552	5.730	26.455	6.367	14,9%	68,6%	16,5%
Grad Tuzla	108.533	14.212	72.229	22.092	13,1%	66,6%	20,4%
Kalesija	32.448	4.647	23.605	4.196	14,3%	72,7%	12,9%
Kladanj	11.415	1.455	8.216	1.744	12,7%	72,0%	15,3%
Lukavac	42.518	5.337	29.249	7.932	12,6%	68,8%	18,7%
Sapna	10.410	1.333	7.765	1.312	12,8%	74,6%	12,6%
Grad Srebrenik	39.231	5.890	27.096	6.245	15,0%	69,1%	15,9%
Teočak	6.993	819	5.079	1.095	11,7%	72,6%	15,7%
Grad Živinice	57.752	8.858	41.193	7.701	15,3%	71,3%	13,3%
TK 30.6.2020.	437.607	62.348	304.059	71.200	14,2%	69,5%	16,3%
TK 30.6.2019.	438.811	63.461	307.156	68.194	14,5%	70,0%	15,5%
TK 30.6.2018.	440.351	64.438	310.308	65.605	14,6%	70,5%	14,9%
TK 30.6.2017.	441.902	65.496	313.844	62.562	14,8%	71,0%	14,2%
TK 30.6.2016.	443.053	80.193	316.993	45.867	18,1%	71,6%	10,3%
TK 2013.	477.728	81.214	334.409	62.105	17,0%	70,0%	13,0%

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Negativan prirodni priraštaj u Tuzlanskom kantonu koji se u 2021. godini uvećao za skoro 5 puta u odnosu na 2019. godinu, povećan sa 520 na 2.415 stanovnika, kao i izraženi trend ukazuju na slabljenje razvojnog potencijala Kantona. Pad stope nataliteta i rast stope prirodnog priraštaja stanovništva potvrđuju naprijed navedeni argument. Nema sumnje da zaustavljanje negativnog trenda prirodnog priraštaja stanovništva i povećanje stope nataliteta treba biti vodeći prioritet ekonomskih politika Tuzlanskog kantona, a da dobro osmišljena i programirana politika razvoja turizma može dati veliki doprinos u promjeni iskazanih negativnih trendova. (Tabela 2)

Tabela 2 Prirodno kretanje stanovništva Tuzlanskog kantona u periodu 2018–2021. godina

Tuzlanski kanton	Ukupno rođeni	Živo-rođeni			Mrtvo-rođeni	Prirodni priraštaj	Stopa nataliteta	Stopa prirodnog priraštaja
		po spolu						
		ukupno	muški	ženski				
2018	3.740	3.723	1.895	1.828	17	-520	8,5	-1,2
2019	3.649	3.636	1.887	1.749	13	-703	8,3	-1,6
2020	3.437	3.425	1.775	1.650	12	-1.834	7,8	-4,2
2021	3.368	3.354	1.714	1.640	14	-2.415	7,7	-5,6

Izvor podataka: Kantoni u brojkama 2022 godina (<https://fzs.ba/index.php/2021/06/30/kantoni-u-brojkama/>), Federalni zavod za programiranje razvoja

2.4 Rezime stanja

2.4.1 Rezime stanja razvojnih izazova i perspektiva u kretanjima ekonomskih pokazatelja turizma Tuzlanskog kantona

U promatranom periodu između 2018. i 2021. godine, **dinamika dolaska turista** u Tuzlanski kanton pratila je dinamiku dolaska turista u FBiH, pa je i TK imao najviše dolazaka u 2019. godini, kada je boravilo 48.883² turista, od čega je bilo 21.235 stranih turista. U godini pandemije ukupan broj dolazaka se smanjio za 57,3%, a broj dolazaka stranih turista za čak 70,3%. Ipak, u 2021. godini došlo je do oporavka i povećanog broja dolazaka tako da je registrovan dolazak 37.196 turista, od čega stranih turista 14.760, čime se poboljšala struktura u korist stranih turista ali je ukupan broj turista pa i stranih turista značajno niži u odnosu na godinu prije pandemije. Međutim, Tuzlanski kanton se prema pokazateljima broja dolazaka turista nalazi na šestom mjestu od ukupno 10 kantona u FBiH, sa tek 5,7% učešća u ukupnom broju dolaska turista, odnosno sa 37.196 od ukupno 655.687 turista, što je pokazatelj nestrategičkog upravljanja ovom oblašću i propuštanja razvojnih prilika.

Pored dolazaka turista, važan pokazatelj u analizi razvoja turizma je i **broj noćenja**. Kako broj noćenja prati dinamiku broja dolazaka turista, tako je i broj noćenja bio najveći tokom 2019. godine u Tuzlanskom kantonu, kada je zabilježeno 91.923 noćenja, od kojih je bilo 44.244 stranih turista. U godini pandemije ukupan broj dolazaka se smanjio za 56% te i broj noćenja stranih turista za 53%. Ipak, u 2021. godini došlo je do oporavka i povećanog broja noćenja tako da je registrovano 70.651 noćenje, od čega stranih turista 31.851, čime je struktura pogoršana u korist stranih turista.

Broj stranih noćenja u Tuzlanskom kantonu čini tek 7% u ukupnoj broju stranih noćenja u FBiH iste godine, što predstavlja razvojni potencijal Tuzlanskog kantona u narednim godinama. U narednom periodu je potrebno usmjeriti aktivnosti na povratak pokazatelja na pred-pandemijsku godinu, a potom raditi na valorizaciji i brendiranju Tuzlanskog kantona kao podjednako poželjne destinacije u odnosu na Kanton Sarajevo i Hercegovačko-neretvanski kanton, koji su vodeći po posjetama turista u FBiH. Posebno je značajna činjenica da je na prostoru Tuzlanskog kantona operativan Međunarodni aerodrom Tuzla sa bazom za niskobudžetnu kompaniju Wizz Air, te da strateško upravljanje u ovom kontekstu može u velikoj mjeri potpomoći sveukupni razvoj turizma.

Analizom broja dolazaka i noćenja stranih gostiju u Tuzlanski kanton dolazi se do zaključka da najveći broj turista dolazi iz zemalja regiona (Hrvatska, Srbija, Slovenija), zatim zemalja u kojima je brojna bosanskohercegovačka dijaspora (Njemačka, Austrija, Švedska) te iz Turske, koja se smatra bliskom zemljom zbog sličnosti u kulturi, pa bi bilo višestruko korisno povećati zračnu povezanost sa pomenutim zemljama, barem u periodu sezone, kako bi se turistima dodatno olakšao dolazak u Tuzlanski kanton.

Prema vrstama smještaja, na Tuzlanskom kantonu dominiraju hotel i sličan smještaj sa 98% u ukupnom boravku. Međutim, nepotpuni podaci radi postojanja „sivog“ tržišta ometaju jasnu sliku o broju noćenja u Tuzlanskom kantonu, koji **ima veliki izazov sa privatnim (neregistrovanim) smještajem** i to najviše u području oko Panonskih jezera u Gradu Tuzla, te području oko Međunarodnog aerodroma Tuzla u Gradu Živinice. Radi se o objektima koji nisu ni registrovani kao

² Broj dolaska turista kao i broj noćenja te ostali relevantni statistički pokazatelji preuzeti iz zvaničnih statističkih godišnjaka u značajnoj mjeri odstupaju od stvarnih pokazatelja, te kao takvi daju nepotpunu i/ili krivu sliku kretanja najvažnijih indikatora uspješnosti turizma na Tuzlanskom kantonu. O navedenoj tvrdnji postoji opća suglasnost učesnika u procesu izrade Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona. Većina razloga odstupanja navedena je u narednim stranicama ovog dokumenta.

subjekti za izdavanje smještaja te su samim time podaci o boravku gostiju nedostupni za praćenje Turističkoj zajednici Tuzlanskog kantona kao i Federalnom zavodu za statistiku, što, pored ometanja praćenja pokazatelja, stavlja u nezavidan položaj registrovane subjekte koji su podložni raznim troškovima i samim time nekonkurentni su smještaju koji se nudi van zakonskih okvira.

Promatrajući **poslovanje subjekata u industriji hotelijerstva i ugostiteljstva**, bitno je istaći da je prema predatim završnim finansijskim izvještajima privrednih društava u Tuzlanskom kantonu u 2021. godini registrovan rad 94 subjekta u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo), te da je u tom sektoru ukupno zaposleno 591 osoba. Poređenja radi, u 2019. godini je zabilježen rad 75 subjekata sa ukupno zaposlenih 690 osoba. Dakle, u promatranom periodu je došlo do povećanja broja registrovanih subjekata, ali istovremeno i smanjenja zaposlenih osoba.

Ostvareni prihod od prodaje u djelatnosti hotelijerstva i ugostiteljstva na Tuzlanskom kantonu tokom 2021. godine je 26,1 milion KM, što je za 30% manje u odnosu na 2019. godinu, kada je ostvareni promet bio 37,2 miliona KM. Međutim, ono što je veoma indikativno je da subjekti sa područja Tuzlanskog kantona učestvuju sa 7,4% u ukupnom ostvarenom prihodu, te samo sa 0,7% u ukupnoj ostvarenoj dobiti u Federaciji BiH u djelatnosti hotelijerstva i ugostiteljstva. Važno je pomenuti da **subjekti iz domena hotelijerstva na Tuzlanskom kantonu uglavnom posluju negativno**, odnosno ne ostvaruju poslovnu dobit, a tome sigurno pripomaže neuređeno tržište, što je već prepoznato kao razvojni problem.

Tabela 3 Razvojni izazovi i razvojne perspektive za područje ekonomskih kretanja u oblasti turizma Tuzlanskog kantona

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
<p>Niska stopa dolaska turista i broja noćenja turista, posebno stranih u TK u odnosu na FBiH</p>	<p>Realizirati aktivnosti jačanja i razvoja turističke infrastrukture na području Tuzlanskog kantona, uz snažniju promociju zasnovanu na komparativnim prednostima u oblasti turizma u svrhu privlačenja dolazaka turista ali i njihovog dužeg zadržavanja na području TK.</p> <p>Sprovoditi aktivnosti na valorizaciji i brendiranju Tuzlanskog kantona kao podjednako poželjne destinacije u odnosu na Kanton Sarajevo i Hercegovačko-neretvanski kanton uz strateško upravljanje letovima, odnosno privlačenje novih aviokompanija i povećanje broja letova.</p> <p>Povećati zračnu povezanost sa zemljama iz okruženja, Turskom i zemljama u kojima većinom boravi bh. dijaspora.</p>
<p>Visok stepen „sive ekonomije“ u oblasti turizma na području Tuzlanskog kantona, koji uzrokuje smanjenje prihoda od turizma ali i neadekvatno praćenje stanja u oblasti turizma</p>	<p>Identifikovati subjekte koji se bave turističkom djelatnošću kao neregistrovani subjekti te ih uz inspekcijski nadzor staviti u rad unutar zakonskih okvira.</p> <p>Poticati i promovisati načine formalnog ulaska u aktivnosti izdavanja smještaja domaćinstava koje imaju „višak“ stambenog prostora za iznajmljivanje u turističke svrhe.</p>
<p>Poslovni subjekti iz domena hotelijerstva uglavnom posluju negativno</p>	<p>Kreirati i implementirati programe podrške jačanju konkurentnosti subjekata u oblasti turizma na području Tuzlanskog kantona kroz programe podrške jačanju infrastrukture ali i upravljačkih kapaciteta ovih poslovnih subjekata uz instrumente promocije – kroz različite kanale kako interne, od strane privrednih subjekata, tako i od strane institucija nadležnih za razvoj turizma na području TK.</p>

2.4.2 Rezime stanja turističke resursno-atraksijske osnove i turističkog proizvoda

Analiza općih prirodno-geografskih elemenata Tuzlanskog kantona – kroz pregled najvažnijih obilježja geološke građe, reljefa, klimatskih odlika, površinskih i podzemnih voda, tipova zemljišta, te biljnog i životinjskog svijeta – ukazuje na prirodne potencijale za razvoj različitih oblika turizma (planinskog turizma, rekreacijskog turizma, sportskih i rekreativnih aktivnosti na vodi, u vodi i pod vodom, banjskog turizma, eko i agroturizma, istraživačkog i naučnog turizma, geoturizma i brojnih drugih oblika). Sa druge strane, analiza najvažnijih društvenogeografskih elemenata (stanovništvo, naselja, privredne odlike i saobraćaj) koja ukazuje na historiju, tradiciju, kulturu, običaje, način života, komunikaciju među ljudima i područjima i druge elemente baza su za razvoj brojnih oblika kulturno-historijskog turizma (gradski, vjerski, manifestacijski, arheološki i dr.) na području Tuzlanskog kantona.

Dominantni oblici turizma Kantona su: seoski turizam, agroturizam, gradski turizam, gastronomski turizam, planinski, ekoturizam i geoturizam, banjski, zdravstveni (medicinski, dentalni, wellness) i kupališni turizam, sportsko-rekreacijski turizam, poslovni turizam, manifestacijski turizam te kulturni i kulturno-historijski turizam.

Turistički potencijali Tuzlanskog kantona vezani su za ruralna područja i ruralni turizam. Sve lokalne zajednice Tuzlanskog kantona imaju barem potencijal razvoja turizma i turističkih proizvoda vezanih za seoska područja i područja očuvane prirodne sredine. Međutim, ne postoji dovoljan nivo segmentacije tržišta za ruralni turizam.

Segmentacija tržišta ruralnog turizma se odnosi na proces dijeljenja tržišta ruralnog turizma na manje i specifične grupe potrošača sličnih karakteristika i potreba. Segmentacija tržišta omogućuje prilagodbu ponude ruralnog turizma prema specifičnim potrebama i željama pojedinih segmenata tržišta, što može značajno utjecati na konkurentnost destinacije.

Shodno prirodnim i kulturnim karakteristikama Kantona prepoznati su turistički potencijali i mogućnost razvoja i brojnih drugih turističkih oblika koji bi, komplementarno, činili turistički proizvod općine ili Kantona kao destinacije. Kompleksni i komplementarni motivi i oblici turizma Tuzlanskog kantona, vrednovani kao motivi srednje atraktivnosti, su: planinski i zimski (skijališni) turizam, lovni i ribolovni turizam, izletnički turizam, avanturistički i outdoor turizam, genealoški turizam, zatim vjerski, urbani, kongresni, industrijski, obrazovni, ekskurzijski, shopping i tranzitni turizam, te boravišni – shodno smještajnim kapacitetima Kantona, odnosno općina i gradova. Perspektivu razvoja turizma na području Tuzlanskog kantona čine i neki oblici koji do sada nisu prepoznati u strateškim dokumentima, niti u ponudama ili aranžmanima, a imaju potencijal razvoja pojedinih lokalnih zajednica Kantona. Velike pretpostavke imaju sportovi na vodi, odnosno vid nautičkog turizma na vještačkim hidroakumulacijama Kantona, a posebno na hidroakumulaciji Modračkog jezera. Visoki su potencijali razvoja geoturizma, uslovljeno savremenim demografskim promjenama, a kao veoma vrijedno turističko tržište, specifičnih afiniteta, pojavljuje se turizam namijenjen osobama zrele životne dobi. Stoga, turistički proizvod Tuzlanskog kantona treba kreirati na način da više atraktivnih motiva djeluje na turističku posjetu ili pojedinačno upotpunju atraktivnost samostalnog motiva ili drugih motiva destinacije.

Svi gradovi i općine Tuzlanskog kantona odlikuju se brojem prirodno turističkim resursima, ali i arheološkim lokalitetima od izrazitog turističkog značaja za Tuzlanski kanton – od kojih su najznačajniji arheološki lokaliteti iz prahistorijskog, antičkog i srednjovjekovnog perioda, kao što su: *Tuzla* (Gradovrh - Solina, Gradovrh - Bare, Gradovrh - Srebra, Gradovrh - Franjevački samostan, Tuzla, Gornja Tuzla 1, Gornja Tuzla 2, Gornja Tuzla - Grad, Gornja Tuzla - Drakčanska meraja, Simin Han, Par Selo - Krešića Gradina, Rapače - Gradinac, Križani - Gradac); *Banovići* (Tulovića gradina); *Gračanica* (Korića-Han, Barice, Bilanovo Brdo, Dolovi, Gornja Lohinja, Monj, Vranovići, Vuknić); *Gradačac* (Mišinovača,

Zabara - Orlovo polje, Cigla na Ražljevima, Gradina - Tolisa, Kalajdžije - Tramošnica, Kućišta - Donja Tramošnica); *Kalesija* (Jajići, Gornje Petrovice, Gradina, Kosovača); *Kladanj*(Djevojačka pećina – crteži na zidovima pećine iz perioda paleolitka – Brateljevići, „Rimska cesta“ lokalitet Dobra voda, Gradina – Gojsalići, Osmanska cesta – Tuholj, kamene kugle – Pauč, Džamija Kuršumlija – Kladanj, Džamija Drvenija – Tuholj) i brojni drugi. Izuzetnu kulturno-historijsku i turističku vrijednost na prostoru Tuzlanskog kantona imaju nekropole stećaka, srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika pripadnika bosanske crkve, koji zbog svojih oblika, ornamentike i natpisa čine veoma zanimljiv turistički sadržaj ovog prostora. Od ostalih turističkih potencijala na području TK ističu se jezera (8 jezera na području TK), terme i banje, sportsko-rekreativni centri, izletišta, prirodni pejzaži, muzeji, turistički vozići, ento avlije, restorani, manifestacije i festivali, skijalište, zaštićeni pejzaži, lovišta, institucije i ustanove iz oblasti kulture i dr. Nedostatak a ujedno i razvojna potreba u ovom dijelu odnosi se na snažniju promociju turističkih potencijala resursa i proizvoda Tuzlanskog kantona. Iz navedenog proizilazi da Tuzlanski kanton ima mnogo mikrodestinacija koje nude raznolike turističke atrakcije i sadržaje.

PRILJELOG

Turistički motivi i oblici Tuzlanskog kantona	Gradčac	Dobojskok	Gracanica	Srebrenik	Čitlic	Lukavac	Tuzla	Kalesija	Sapna	Teoček	Žrnice	Banovići	Kladanj
Seoski turizam													
Agroturizam													
Gastronomski turizam													
Eko turizam i geoturizam (posjeta impresivnim geološkim lemlima)													
Planinski zimski (skijašni) turizam													
Banjski zdravstveni (medicinski, dentalni, wellness) i kuljni turistički turizam													
Lovni (ovačka, etika) i ribolovni turizam													
Izletnički turizam													
Avanturistički i outdoor turizam													
Vjerski i religijski turizam													
Genealoški (turisti posjedu u zemlji/zajetkih putuju)													
Sportsko-rekreativni turizam													
Urbani turizam													
Poslovanj turizam													
Kongresni turizam													
Meni estetički turizam													
Kulturni i kulturno-historijski turizam (muzeji, galerije, tornjeve i dr.)													
Industrijski turizam (posjetaindustrijskimpostavima: pivara, zelena)													
Obrazovni turizam													
Ekstremistički turizam													
Shopping turizam													
Tanžani turizam													
Boravni turizam													
Samostalni turistički motivi veike atraktivnosti (motiv samostalno djeluje na turističku posjetu) - razvijeni (dominantni) oblici turizma													
Kompleksni - komplemnarni motivi oblici turizma srednje atraktivnosti - vte atraktivni motiva djeluje na turističku posjetu ili potpunji atraktivnost samostalnog motiva ili drugih motiva destinacije.													
Potencijalni turistički motivi i oblici turizma													

Slika 1. Analiza i sistematizacija turističkih motiva i oblika proizvoda Tuzlanskog kantona

Današnje turističko tržište je vrlo segmentirano, diferencirano i specifično. Ono time direktno utiče na turističku ponudu, odnosno obilježja i brojnost te raznovrsnost turističkih proizvoda. Od zadovoljstva turista, njihovog stečenog iskustva i turističkog doživljaja ovisit će ponašanje ostalih turista. Uloga turista u ovome području očituje kroz njihove motive, želje, potrebe i interese, način percepcije turističke destinacije, odluku o odabiru iste, razmatranjima turističke vrijednosti, stvaranju vlastite percepcije i odluke. Na području Tuzlanskog kantona, u identifikaciji karakteristika savremenih turista, pa i turističkog tržišta Tuzlanskog kantona, pažnju treba posvetiti **“novim turistima”**, koje karakteriše spontano ponašanje, promjene u načinu izbora putovanja, iskustvo u putovanjima, izražena potreba za avanturom i zabavom, fokusiranost na kvalitet ukupnog iskustva, želja za upravljanjem slobodnim vremenom i preuzimanjem rizika i dr.

Kratke posjete gradovima ili turističkim lokalitetima i mjestima, pa i u Tuzlanskom kantonu, pokazuju tendenciju rasta u proteklih nekoliko godina. To je rezultat svjetskog trenda da turistička putovanja u toku godine budu češća i kraća. S tim u vezi, Kanton razvoj turističkih proizvoda može bazirati na novim formama turizma, odnosno tematskim ili specifičnim vidovima turizma. To su odmori, gdje se putovanje i dolasci realizuju svim vidovima saobraćaja, putujući avionom, autobusom, privatnim automobilom, u cilju razgledanja prirodnih i kulturnih atrakcija.

Ukoliko se posmatra prikaz turističkih motiva i oblika proizvoda Tuzlanskog kantona na Slici 1, možemo zaključiti da na području 6 lokalnih zajednica imamo sve tri vrste motiva, odnosno samostalne turističke motive (motiv koji samostalno djeluje na turističku posjetu odnosno razdvojeni oblik turizma), kompleksne-komplementarne motive i oblike turizma (odnosno više atraktivnih motiva, koji djeluju ili upotpunjuju atraktivnost samostalnog motiva ili drugih motiva destinacije), te potencijalne turističke motive i oblike turizma. Najzastupljeniji turistički motivi i oblici turizma u svim lokalnim zajednicama Tuzlanskog kantona su: seoski turizam, gastronomski turizam, ekoturizam i geoturizam (posjeta impresivnim geolokalitetima), lovni i ribolovni turizam, izletnički turizam, avanturistički i outdoor turizam te genaološki turizam (turisti posjećuju zemlje iz kojih potiču).

Najmanje zastupljen oblik turizma na nivou svih gradova i općina Tuzlanskog kantona je poslovni turizam, kongresni turizam, te shopping turizam implicirajući potrebu dublje analize i daljeg usmjeravanja aktivnosti ka iskorištenju potencijala ovog oblika turizma.

Ukoliko se posmatra matrica turističkog proizvoda na Slici 2. moguće je zaključiti da Tuzlanski kanton ima visoku konkurentnost za seoski turizam, agroturizam, gradski, gastronomski turizam, planinski, ekoturizam i geoturizam, banjski, zdravstveni (medicinski, dentalni, wellness) i kupališni turizam sportsko-rekreativni turizam, manifestacijski turizam te kulturni i kulturno-historijski turizam.

A T R A K T I V N O S T	n i s k a	<ul style="list-style-type: none"> • X • X 	<ul style="list-style-type: none"> • X • X 	<ul style="list-style-type: none"> • X • X
		<ul style="list-style-type: none"> • Turizam osoba zrele dobi • Industrijski turizam 	<ul style="list-style-type: none"> • Zimski turizam • Lovni (lovačka etika) i ribolovni turizam • Izletnički turizam • Avanturistički i outdoor turizam • Genealoški • Vjerski i religijski turizam • Kongresni turizam • Obrazovni turizam • Ekskurzijски turizam • Tranzitni turizam • Boravišni turizam 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Poslovni turizam 	<ul style="list-style-type: none"> • Shopping turizam 	<ul style="list-style-type: none"> • Seoski turizam • Agroturizam • Gradski turizam • Gastronomski turizam • Planinski, eko turizam i geoturizam (posjeta impresivnim geolokalitetima) • Banjski, zdravstveni (medicinski, dentalni, wellness) i kupališni turizam • Sportsko-rekreativni turizam • Manifestacijski turizam • Kulturni i kulturno-historijski turizam
		niska	srednja	visoka
KONKURENTNOST				

Slika 2. Matrica turističkog proizvoda Tuzlanskog kantona

Visoku atraktivnost ali nisku konkurentnost ispoljava (vezano za poslovni turizam) kongresni i shopping turizam. Ostale vrste turizma spadaju u srednji nivo atraktivnosti kao i konkurentnosti.

Tabela 4 Razvojni izazovi i razvojne perspektive za područje razvoja Turističkog proizvoda

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Izuzetni potencijali za razvoj različitih oblika turizma, zasnovanih na prirodno-geografskim i društveno-geografskim elementima koji nisu dovoljno iskorišteni za razvoj različitih oblika turizma	Dublje analizirati prirodno-geografske i društveno-geografske elemente Tuzlanskog kantona, utvrditi elemente i potencijale za razvoj planinskog turizma (proširiti ZP Konjuh, i teritorijalno i višim nivoom zaštite), rekreacijskog turizma, sportskih i rekreativnih aktivnosti na vodi, u vodi i pod vodom, banjskog turizma, eko i agroturizma, geoturizma, istraživačkog i kulturno-historijskog turizma (gradski, vjerski, manifestacijski, arheološki), te promicati osnivanje novih turističkih subjekata koji će iskoristiti navedene potencijale uz podršku relevantnih aktera u oblasti turizma Tuzlanskog kantona.
Nedovoljna promocija brojnih prirodno turističkih resursa, arheoloških lokaliteta, proizvoda i sadržaja na području svih 13 lokalnih zajednica TK	Kreirati programe podrške promociji brojnih prirodno turističkih resursa, arheoloških lokaliteta, proizvoda i sadržaja na području svih 13 lokalnih zajednica TK, uz poticanje njihovog adekvatnog označavanja i unapređenja pristupa za turističke posjete.

<p>Nedovoljan nivo poznavanja profila karakteristika turista i turističkog tržišta Tuzlanskog kantona</p>	<p>Sprovesti temeljitu analizu profila turista i turističkog tržišta Tuzlanskog kantona. Identificirati “nove turiste”, koje karakteriše spontano ponašanje, promjene u načinu izbora putovanja, iskustvo u putovanjima, izražena potreba za avanturom i zabavom, fokusiranost na kvalitet ukupnog iskustva, želja za upravljanjem slobodnim vremenom i preuzimanjem rizika uz prilagođavanje turističkog sadržaja privlačenju ovih turista.</p>
<p>Nedovoljan turistički sadržaj koji prati tendenciju rasta kratkih posjeta gradovima ili turističkim lokalitetima i mjestima u TK</p>	<p>Poticati razvoj turističkih proizvoda na novim formama turizma, odnosno tematskim ili specifičnim vidovima turizma (odmorima gdje se putovanje, dolasci, realiziraju svim vidovima saobraćaja, putujući avionom – aerodrom, autobusom, privatnim automobilom, u cilju razgledanja prirodnih i kulturnih atrakcija).</p>
<p>Nedovoljan nivo iskorištenostipotencijalia za razvoj turističkih oblika srednje atraktivnosti i konkurentnosti</p>	<p>Turistički proizvod Tuzlanskog kantona kreirati na način da više atraktivnih motiva djeluje na turističku posjetu ili pojedinačno upotpunjuje atraktivnost samostalnog motiva ili drugih motiva destinacije.</p>
<p>Nedovoljan nivo segmentacije tržišta za ruralni turizam.</p>	<p>Realizirati aktivnosti na segmentiranju i izboru adekvatnih ciljanih grupa za ruralni turizam Tuzlanskog kantona, čime bi se doprinijelo povećanju tržišnog udjela i prihoda, lakšem praćenju zajedničke vizije ruralnog turizma područja, određivanju jasnih prioriteta pri razvrstavanju i uključivanju resursa područja, razvoju dugoročnih odnosa razmjene s najprikladnijim segmentima turista, te stvaranju održive autentične i konkurentne prednosti područja.</p>

2.4.3 Rezime stanja područja razvoja turističke infrastrukture

Turističkom infrastrukturom smatra se infrastruktura koja na području turističke destinacije direktno ili indirektno utiče na razvoj turizma i turističke ponude u funkciji dodane vrijednosti turističkih sadržaja, a čine je objekti za odmor i predah, informisanje, snabdijevanje, rekreaciju, edukaciju i zabavu turista. U skladu sa navedenim, turistička infrastruktura se razvrstava na javnu i privatnu turističku infrastrukturu, te javna turistička infrastruktura obuhvata primarnu i sekundarnu turističku infrastrukturu.

Analizom je utvrđeno da na Tuzlanskom kantonu *ne postoji jedinstven registar ili baza podataka koja sadrži relevantne informacije o dostupnoj turističkoj infrastrukturi*, te je u svrhu identifikacije navedene infrastrukture realizovano prikupljanje primarnih podataka od strane jedinica lokalne samouprave (JLS) u TK. Na području Tuzlanskog kantona identificirana su ukupno 254 objekta primarne turističke infrastrukture, i to: kupališta i plaže, tematski i zabavni parkovi, turistički informativni centri, odmorišta pored puteva, skijališta, objekti nautičkog turizma, tereni za golf, tenis tereni, otvoreni i zatvoreni objekti sportske rekreacije, male vještačke akumulacije sa kupalištem, bazeni za kupanje, *wellness* objekti, zabavno rekreativne staze i putevi, uređene obale rijeka i jezera, objekti za posmatranje prirodnih rjetkosti, objekti za predah i kraće zadržavanje turista, objekti za avanturističke aktivnosti i drugo. *Najveći broj objekata primarne turističke infrastrukture spada u otvorene i zatvorene objekte sportske rekreacije, zabavno rekreativne staze i puteve, objekte za predah i kraće zadržavanje turista, bazene za kupanje i objekte za avanturističke aktivnosti.* U skladu sa identificiranim stanjem na terenu, zaključeno je da je neophodno kreirati programe podrške izgradnji i unapređenju objekata primarne turističke infrastrukture, kao što su: skijališta, kupališta i plaže,

tematski i zabavni parkovi, odmorišta pored puteva, male vještačke akumulacije sa kupalištem, bazeni za kupanje, objekte za posmatranje prirodnih rijetkosti te objekte za predah i kraće zadržavanje turista – programe bi trebalo kreirati zajedno sa gradovima i općinama Tuzlanskog kantona, poslovnim sektorom, domaćim i stranim investitorima, koristeći prednosti postojanja Zakona o javno-privatnom partnerstvu na području TK.

Na području Tuzlanskog kantona identificirano je ukupno 285 objekata sekundarne turističke infrastrukture, i to galerije, izložbe, kongresni i zabavni objekti, arheološka nalazišta, speleološki objekti i povijesni spomenici, parkirališta i pristupne ceste u funkciji turističke infrastrukture, javni sanitarni čvorovi, sportski objekti i ostala sportska infrastruktura na otvorenom prostoru – u funkciji aktivnog turizma, rodne kuće poznatih osoba i drugo. Najviše njih spada u arheološka nalazišta, speleološke objekte i povijesne spomenike, sportske objekte i ostalu sportsku infrastrukturu na otvorenom prostoru u funkciji aktivnog turizma, galerije i izložbe. Zaključeno je da je za brži razvoj turizma TK potrebno sistemski poticati objekte turističke suprastrukture, kao što su: galerije, izložbe, arheološka nalazišta, speleološki objekti i povijesni spomenici i popratna infrastruktura, parkirališta i pristupne ceste – u funkciji turističke infrastrukture koje nisu kategorizirane kao javne ceste, javni sanitarni čvorovi, sportski objekti i ostala sportska infrastruktura na otvorenom prostoru – u funkciji aktivnog turizma, rodne kuće poznatih osoba. Programi podrške trebaju biti kreirani i sufinansirani u saradnji s Ministarstvom obrazovanja i nauke, Ministarstvom za kulturu, sport i mlade, Ministarstvom prostornog uređenja i zaštite okolice i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, te usklađeni s prioritetima i strateškim ciljevima razvoja turizma.

Bitan aspekt za razvoj turizma predstavlja i stanje javne infrastrukture i dostupnost javnih usluga. Područje Tuzlanskog kantona posjeduje relativno razvijenu cestovnu mrežu, koju najvećim dijelom – odnosno 72,15%, čine lokalne ceste, potom 10,49% regionalne ceste te 17,96% magistralne ceste. Stanje cestovne infrastrukture nije zadovoljavajuće i vrlo često dolazi do velikih gužvi koje se javljaju usljed povećanog broja vozila, te je u narednom periodu potrebno osigurati značajnija sredstva u budžetu za saniranje cesta u nadležnosti Kantona, te planirati i osigurati kvalitetniju regulaciju saobraćaja kroz izgradnju kružnih tokova i alternativnih pravaca. Željeznički saobraćaj je zastupljen isključivo kada je riječ o teretnom prevozu, jer postojeće stanje željezničke infrastrukture ne ispunjava uslove za razvoj putničkog željezničkog saobraćaja. Imajući u vidu potencijal, ali i benefite željezničkog saobraćaja – kako u očuvanju okoliša tako i u ekonomskoj isplativosti te rasterećenju cesta, u perspektivi bi trebalo razmišljati o modernizaciji željezničke infrastrukture i vraćanju putničkog željezničkog saobraćaja, naročito u funkciji razvoja turizma i povećanja broja dolazaka turista. Za razliku od željezničkog saobraćaja, razvoj zračnog saobraćaja na području TK je u uzlaznoj putanji. Osnivanjem JP „Međunarodni aerodrom Tuzla” stvorile su se osnovne pretpostavke za razvoj i unapređenje zračnog saobraćaja na području TK, a dodatnim ulaganjem u razvoj zračne infrastrukture i osavremenjavanjem usluga Međunarodnog aerodroma Tuzla, putnički zračni saobraćaj doživio je značajnu ekspanziju i bilježi konstantni trend povećanja prevezenih putnika. Kao takav, Međunarodni aerodrom Tuzla ima važnu ulogu u oporavku turizma i poticanju buduće potražnje.

U oblasti vodosnabdijevanja na području Tuzlanskog kantona osnovni problem predstavlja deficit raspoloživih vodnih resursa za stanovništvo i industriju Tuzlanskog kantona te nedovoljna izgrađenost, kao i zastarjelost postojeće mreže vodosnabdijevanja, te nedovoljni kapaciteti i kvalitet izvorišta i podzemnih vodnih tijela. Kada je u pitanju tretman otpadnih voda iz naselja, od trinaest jedinica

lokalnih samouprava u Tuzlanskom kantonu jedino gradovi Gradačac, Srebrenik i Živinice imaju funkcionalne sisteme za prečišćavanje otpadnih voda te se ulaganja u ovaj segment komunalne infrastrukture smatraju prioritetnim. Iako je zabilježeno povećanje obuhvata fizičkih i pravnih lica odvodnjom otpadnih voda, i dalje značajan razvojni problem u ovoj oblasti jeste nepostojanje ili neadekvatan tretman otpadnih voda iz privrede. Na području Tuzlanskog kantona se kontinuirano povećava pokrivenost javnom rasvjetom, ali je konstatovan neujednačen nivo obuhvata u okviru cjelokupne teritorije Kantona, tako da se taj procenat kreće od zadovoljavajućih 95% (gradovi Gradačac i Tuzla), do niskih 45% (općina Teočak i Sapna), što značajno utiče na smanjenje kvalitete turističke ponude Tuzlanskog kantona.

Smještajni kapaciteti u Tuzlanskom kantonu neadekvatno raspoređeni te je izuzetno izražena siva ekonomija u području turizma, kojoj je pogodovao razvoj interneta i oglašavanja putem društvenih mreža. Mali broj smještajnih kapacitet, identificiran tokom analize stanja, ukazuje na potrebu sistemskog pristupa izgradnji hotela, motela, pansiona, prenoćišta, apartmana, soba i kampova. Uzme li se u obzir da je većina objekata za smještaj registrirana u Tuzli, a da postoje općine koje nemaju ni jedan hotel ili imaju samo motele nižih kategorija, to ukazuje na važnost fokusa na ravnomjerniju podršku izgradnji objekata za smještaj turista po gradovima/općinama TK. Također, utvrđen je nedostatak kongresnih centara, zdravstvenih/*wellness* kapaciteta i golf igrališta, koji bi pojedinim destinacijama omogućili globalno konkurisanje u novim turističkim proizvodima. Evidentan je i mali broj registriranih ugostiteljskih objekata (restorani, menze, kafići, barovi i ostali ugostiteljski objekti) i njihova koncentracija u nekoliko gradova/općina uveliko utiče na kvalitet turističke ponude.

Tabela 5 Razvojni izazovi i razvojne perspektive za područje Turistička infrastruktura

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Ne postoji jedinstven registar turističke infrastrukture TK	Uspostaviti jedinstven registar ili bazu podataka koja sadrži relevantne informacije o dostupnoj turističkoj infrastrukturi, uz osiguranje redovnog ažuriranja iste pri resornom Ministarstvu trgovine, turizma i saobraćaja, a na osnovu podataka dostavljenih od strane lokalnih turističkih zajednica i Turističke zajednice Kantona, odnosno planinarskog saveza – u dijelu koji se odnosi na planinarske puteve i obilaznice
Nedovoljna ulaganja u razvoj primarne turističke infrastrukture TK	<p>Kreirati programe potpore izgradnje i unaprjeđenja objekata primarne turističke infrastrukture kao što su: skijališta, kupališta i plaže, tematski i zabavni parkovi, odmorišta pored puteva, male vještačke akumulacije sa kupalištem, bazeni za kupanje, objekti za posmatranje prirodnih rijetkosti, objekti za predah i kraće zadržavanje turista.</p> <p>Programe bi trebalo kreirati zajedno sa gradovima i općinama Tuzlanskog kantona, poslovnim sektorom, domaćim i stranim investitorima, koristeći prednosti postojanja Zakona o javno-privatnom partnerstvu na području TK.</p> <p>Osigurati koordinaciju rada na kreiranju inovativnih programa poticaja, kojim bi se zadovoljio princip ravnomjernosti za sve gradove i općine u svrhu garancije njegovog uspjeha i održivosti – a sve u skladu sa postojećim resursima.</p>
Nedovoljna ulaganja u turističku suprastrukturu	Za brži razvoj turizma TK potrebno je sistemski poticati objekte turističke suprastrukture, kao što su: galerije, izložbe, arheološka

	<p>nalazišta, speleološki objekti i povijesni spomenici i popratna infrastruktura, parkirališta i pristupne ceste u funkciji turističke infrastrukture (koje nisu kategorizirane kao javne ceste), javni sanitarni čvorovi, sportski objekti i ostala sportska infrastruktura na otvorenom prostoru u funkciji aktivnog turizma, rodne kuće poznatih osoba.</p> <p>Programi podrške trebaju biti kreirani i sufinansirani u saradnji s Ministarstvom obrazovanja i nauke, Ministarstvom za kulturu, sport i mlade TK i usklađeni s prioritetima i strateškim ciljevima razvoja turizma. U kreiranju programa trebaju biti uključene: Turistička zajednica TK, turističke zajednice gradova/općina te organizacije za upravljanje destinacijama, čija se uspostava planira ovom strategijom). Realizacija opisanih programa podrške mijenjala bi percepciju destinacija, omogućila stvaranje međunarodno relevantnih događaja te s vremenom repositionirala destinacije u okviru postojećeg proizvoda.</p>
<p>Nedovoljno razvijena cestovna i komunalna infrastruktura, koja je u funkciji razvoja turizma</p>	<p>Osigurati značajnija sredstva u Budžetu TK ali i viših nivoa vlasti za saniranje cesta u nadležnosti Kantona, te planirati i osigurati kvalitetniju regulaciju saobraćaja kroz izgradnju kružnih tokova i alternativnih pravaca.</p> <p>Kreirati i implementirati programe modernizacije željezničke infrastrukture i vraćanja putničkog željezničkog saobraćaja, naročito u funkciji razvoja turizma i povećanja broja dolazaka turista.</p> <p>Kreirati i implementirati programe razvoja javne infrastrukture i dostupnosti javnih usluga u saradnji sa JLS Kantona.</p>
<p>Mali broj i neadekvatna raspoređenost kapaciteta TK</p>	<p>Planirati i implementirati sistemski pristup izgradnji hotela, motela, pansiona, prenočišta, apartmana, soba i kampova, uz uvažavanje važnosti fokusa na ravnomjerniju podršku izgradnji objekata za smještaj turista po gradovima/općinama TK</p>
<p>Niska izvansmještajna ponuda objekata turističke infrastrukture</p>	<p>Poticati osnivanje kongresnih centara, zdravstvenih/wellness kapaciteta i golf igrališta koji bi pojedinim destinacijama omogućili globalno konkurisanje u novim turističkim proizvodima.</p> <p>Poticati osnivanje ugostiteljskih objekata (restorani, menze, kafići, barovi i stali ugostiteljski objekti) u svim dijelovima TK u svrhu osiguranja ravnomjerne koncentracije ovih subjekata i utjecaja na kvalitet turističke ponude</p>

2.4.4 Rezime stanja područja Menadžment i marketing destinacije

Tuzlanski kanton i jedinice lokalne samouprave na području Tuzlanskog kantona imaju razvijene strateške dokumente u kojima su integrisani ciljevi vezani za razvoj turizma, ipak, evidentan je nedostatak sektorskih razvojnih strategija turizma, s obzirom na to da od trinaest JLS samo dvije JLS imaju strategiju razvoja turizma, ali je turizam kao razvojna oblast adekvatno adresiran u okviru lokalnih razvojnih strategija u JLS, koje imaju izrađenu lokalnu razvojnu strategiju. Hijerarhijskom klasifikacijom Tuzlanski kanton prepoznat je kao turistička destinacija.

Postojeće turističke zajednice JLS i turistička zajednica TK primarno se bave promovisanjem i razvojem turističkih potencijala Kantona. Međutim, u manjoj mjeri obavljaju funkcije strateškog planiranja,

formulacije i implementacije politika turističke destinacije, kriznog menadžmenta, obuke i obrazovanja, digitalizacije i inovacija te monitoring. Stoga se preporučuje da turističke zajednice JLS i TK unaprijede svoje djelovanje sa navedenim funkcijama. Navedeni pristup bi, između ostalog, doveo do širenja dobrobiti turizma, izgradnje kulture turizma u destinaciji, povećanja prinosa od turizma, kreiranja organizacijske infrastrukture za sinergijsko djelovanje aktera u turizmu te kreiranja snažnog identiteta brenda. Unapređenje funkcija turističkih zajednica JLS i TK bi omogućilo povezivanje politika i akcija istih sa Agendom 2030 za održivi razvoj (Sustainable Development Goals-SDGs). Pored toga, imamo li u vidu brojnost interesnih skupina turizma (Federacija BiH (FBiH), Tuzlanski kanton, JLS, Turistička zajednice TK, turističke zajednice JLS, turisti i stanovništvo, javni i civilni sektori, turistički subjekti, kulturne, obrazovne institucija, vjerske zajednice i mediji) kao ključnih aktera destinacijskog menadžmenta, nužno je istaći da za određene segmente istog nedostaje institucionalna infrastruktura. Prethodno navedeno potvrđuje izostanak turističkih zajednica na nivoima svih JLS TK, s obzirom da je sedam jedinica lokalne samouprave uspostavilo turističku zajednicu, i to: Kalesija, Živinice, Tuzla, Gračanica, Lukavac, Gradačac i Srebrenik. JLS koje nisu uspostavile turističku zajednicu integrativnu i razvojnu funkciju turizma vrše preko službi za lokalni ekonomski razvoj te organizacija osnovanih u svrhu promovisanja i razvoja turizma, kao što je npr. Centar za zaštitu, razvoj i promociju turizma Banovići.

Na području Tuzlanskog kantona uočava se i nedostatak turističkih info centara (od ukupnog broja JLS njih 31% imaju turističke info centre) kao i funkcionalnih sistema registracije turista (od ukupnog broja JLS njih 23% imaju funkcionalan sistem registracije turista). Odsustvo registracije turista proizilazi iz loše organizacijske infrastrukture, a za rezultat ima smanjenje prihoda po osnovu boravišnih taksi što se direktno negativno odražava na rad i razvoj turističkih zajednica. Zakonom o turističkim zajednicama TK (Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona“, br. 7/97 i 3/99 i „Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 13/99, 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04) ostavlja se mogućnost da općine/gradovi samostalno ili zajedno sa drugom općinom/gradom osnuju turističku zajednicu, a u skladu sa potrebama za istom, mogućnostima njenog finansiranja i održivosti.

Na području TK u 2021. godini kao jedan od aktera svoju djelatnost obavljalo je i 30 turističkih agencija koje se bave aktivnostima vezanim za organizovanje emitivnih turističkih aranžmana. Izostanak interesa turističkih agencija za kreiranje receptivnih turističkih aranžmana koji se odnose na turističku ponudu Tuzlanskog Kantona ogleda se u niskom nivou potencijalne zarade kao i izostanku podrške u smislu finansiranja projekata koji se odnose na kreiranje receptivnih turističkih aranžmana.

U pogledu marketinga destinacije utvrđeni su ključni izazovi koji se ogledaju u nedovoljnoj analizi zahtjeva i potreba turističkog tržišta (svoga 25% JLS vrši analiziranje zahtjeva i potreba turističkog tržišta, dok 75% njih to ne čini), zatim, nepostojanju razvijenih marketinških planova na nivou JLS. Također, izazovi se ogledaju u individualnom pristupu JLS realizaciji promotivnih aktivnosti (kreiranje promotivnih materijala, promotivnih kampanja itd.) turističkih potencijala, oskudnom korištenju potencijala digitalnih kanala za prodaju i uspostavljanje komunikacije sa ciljnim tržištem i izostanku kreiranja pozitivne slike o Kantonu. Atributi koji posebno naglašavaju sadašnji imidž o Tuzlanskom Kantonu su ljubaznost lokalnog stanovništva, uslužnost i gostoljubivost zaposlenih u turizmu te kvalitet usluge koji je u skladu sa cijenom. S obzirom na nepostojanje brendova turističkih destinacija na nivou TK, značajno je ukazati na nužnost sistemskog pristupa brendiranju turističkih destinacija JLS na području TK i u ovaj proces uključiti sve interesne skupine te raditi na brendiranju TK kao turistički prepoznate destinacije. Shodno prethodno navedenom nužnim se nameće potreba oblikovanja i izbora strategije marketinga te marketing planova turističkih zajednica JLS i turističke zajednice TK. Analizom je utvrđeno i nepostojanje fizičkog i digitalnog mapiranja turističke ponude na nivou JLS i TK, kao i nedovoljno korištenje digitalnih alata za promociju turizma Tuzlanskog kantona – što je

potrebno unaprijediti u narednom planskom periodu. Uz navedeno neophodno je osigurati veći broj nastupa i kvalitetniji nastup JLS i TK na domaćim i međunarodnim sajmovima iz oblasti turizma.

Tabela 6. Razvojni izazovi i razvojne perspektive za područje Menadžment i marketing destinacije

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Neuređen zakonski i regulatorni okvir za razvoj turizma	Izraditi novi ili revidirati postojeći zakonski okvir za razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona. Posebnu pažnju fokusirati na praćenje primjene zakonskih propisa kroz inspekcijski nadzor ili druge oblike kontrole a radi smanjenja i eliminacije „rada na crno“ i uvođenja svih sudionika turističkog lanca ponude (naročito neregistriranih smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta koji se koriste u svhu boravka i pružanja usluga turistima, npr. „stan na dan“) u legalne tokove.
Izostanak turističkih zajednica pojedinih JLS	Zakon o turističkim zajednicama TK predviđa mogućnost osnivanja turističkih zajednica JLS i turističkih zajednica područja. Poticati općine/gradove na području TK da samostalno ili zajedno sa drugom općinom/gradom osnuju turističku zajednicu (npr. Kalesija, Teočak, Sapna), a u skladu sa potrebama za istom, mogućnostima njenog finansiranja i održivosti.
Izostanak lokalnih strategija razvoja i strategija razvoja turizma pojedinih JLS	Izraditi strategije razvoja turizma pojedinih JLS i/ili kroz lokalnu razvojnu strategiju izrađenu prema aktuelnom regulatornom okviru iz oblasti razvojnog planiranja na adekvatan način adresirati oblast razvoja turizma.
Nedovoljna analiza zahtjeva i potreba turističkog tržišta TK	Kontinuirano raditi na analizi zahtjeva i potreba turističkog tržišta TK.
Nepostojanje razvijenih marketinških planova turizma na nivou JLS	Poticati izradu marketinških planova turizma na nivou JLS uz koordinaciju i podršku Turističke zajednice TK radi osiguranja horizontalne i vertikalne saradnje i usaglašenosti pristupa.
Nerazvijeni brendovi turističkih destinacija na nivou JLS i TK	Poticati razvoj brenda turističkih destinacija JLS i TK i u proces uključiti sve interesne skupine te raditi na brendiranju TK kao turistički prepoznate destinacije. Oblikovati i izvršiti izbor strategije marketinga te marketing planova turističkih zajednica JLS i turističke zajednice TK.
Izostanak interesa turističkih agencija za kreiranje receptivnih turističkih aranžmana, koji se odnose na turističku ponudu TK te izostanak podrške u smislu finansiranja projekata koji se odnose na kreiranje receptivnih turističkih aranžmana.	Poticanje interesovanja turističkih agencija za kreiranje aranžmana receptivnog turizma kroz finansiranje programa i projekata iz ove oblasti.
Nepostojanje fizičkog i digitalnog mapiranja turističke ponude na nivou JLS i TK	Obezbjediti infrastrukturu za digitalno mapiranje turističke ponude na nivou JLS i TK.
Nedovoljno korištenje digitalnih alata za promociju turizma TK	Kreirati i implementirati programe podrške i razvoja korištenja digitalnih alata u promociji turizma TK.
Mali broj nastupa JLS i TK na domaćim i međunarodnim sajmovima iz oblasti turizma	Poticati veći broj nastupa i kvalitetniji nastup JLS i TK na domaćim i međunarodnim sajmovima iz oblasti turizma.

2.4.5 Rezime stanja područja Razvoj ljudskih resursa

Obrazovan kadar, kompetentan za učinkovito rješavanje problema iz svog djelokruga, može se smatrati jednim od ključnih faktora razvoja turizma. Kada su u pitanju ljudski resursi u turističkom sektoru TK, još nije implementiran strateški niti holistički pristup njihovom upravljanju (na primjer, jedino u srednjim školama u Tuzli, Lukavcu, Gračanici i Srebreniku obrazuju se kadrovi za potrebe turističkog sektora). Nedostatak ljudskih resursa – uzrokovan nepovoljnim demografskim promjenama i intenzivnim emigracijama, kao i nedovoljna znanja, kompetencije i vještine za upravljanje razvojem turizma, ali i upravljanje turističkim preduzećima, mogu se, pored ostalog, smatrati veoma važnim barijerama razvoju turizma u TK. Trenutna primanja radnika zaposlenih u sektoru turizma nisu dovoljna da bi se mogli značajnije privući kvalificirani kadrovi sa specijalističkim znanjima i kompetencijama, niti se zaposlenje u sektoru turizma može promovirati kao poželjno. Također, uprkos potrebi za kadrovima u turističkim preduzećima, te izraženom deficitu kadra (posebno ekspertnog), značajan broj lica različitih zanimanja iz oblasti turizma, ugostiteljstva i hotelijerstva nalazi se na evidenciji biroa za zapošljavanje. Sve to otežava realizacijuciljeva definiranih strateškim dokumentima na nivou TK i Federacije BiH.

Prema dostupnim podacima, u TK je prisutan deficit kompetentnih kadrova koji su potrebni razvoju turističkog sektora (ovo se odnosi na kadrove sa srednjoškolskim kompetencijama za djelatnosti ugostiteljstva i hotelijerstva, kao i visokokvalificirane kadrove potrebne na menadžerskim pozicijama u oblasti hotelijerstva, menadžmenta turističkim destinacijama te nadležne organe javne uprave). Međutim, u odnosu na druge srednje škole (posebno medicinsku), za srednjoškolske programe iz oblasti turizma i hotelijerstva interes kontinuirano opada. Kada je u pitanju visokoškolsko obrazovanje u oblasti turizma u TK, treba naglasiti da su na Univerzitetu u Tuzli 2018. godine pokrenuta dva studijska programa iz oblasti turizma, i to: *Menadžment u turizmu* na Ekonomskom fakultetu i *Turizmologija* na Prirodno-matematičkom fakultetu. Oba studijska programa se sufinansiraju iz Budžeta TK, što ukazuje na činjenicu da je prepoznat značaj ovih programa za razvoj TK. Ipak, prema onome što je evidentno kada je u pitanju upis na ove studijske programe, ovaj broj kadrova neće biti ni približno dovoljan da bi se zadovoljila potreba za budućim visokoobrazovnim rukovodećim kadrovima u turizmu u TK.

Nadalje, u TK je neophodno uskladiti i srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje s potrebama turističkog sektora, kako bi se obezbijedila pretpostavka za razvoj visokokvalificiranih kadrova u ovoj oblasti. Pri tome je potrebno razlikovati razvoj kadrova za čije zaposlenje su dovoljne kompetencije srednjoškolskog obrazovanja i razvoj visokoobrazovnih kadrova, čije obrazovanje za potrebe turizma je, prije svega, interdisciplinarno. Stoga, razvoj modela obrazovanja za potrebe razvoja turizma u TK podrazumijeva, s jedne strane, razvoj ciljanih programa za formalno obrazovanje budućih, *novih* kadrova u turizmu, te razvoj programa za unapređenje kompetencija *postojećih* kadrova u turizmu u ovom kantonu, kao i certificiranje rukovodećih kadrova iz oblasti menadženta u turizmu. U tom smislu neophodno je razvijati kvalitetne nastavne programe iz turizma, hotelijerstva i ugostiteljstva u srednjim školama u TK i raditi na unapređenju kvaliteta studijskih programa Menadžmenta u turizmu i Turizmologije pri Univerzitetu u Tuzli kroz jačanje saradnje sa turističkim privrednim subjektima, kao i razvijati i sprovoditi programe obuke i certificiranja iz menadženta u turizmu rukovodećih kadrova u turizmu, te razvijati i sprovoditi interdisciplinarne programe cjeloživotnog obrazovanja iz područja menadženta u turizmu.

Prema Zakonu o turističkoj djelatnosti Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/09), turistički vodiči i voditelji turističkih agencija polažu stručni ispit, koji između ostalog, obuhvata i testiranje znanja i vještina na polju interpersonalne i interkulturalne komunikacije. Međutim, praksa pokazuje da postoji potreba za realizacijom dodatnih edukativnih programa na ovom području.

Turistički sektor u TK susreće se sa kontinuiranim i mnogobrojnim problemima na polju upravljanja ljudskim resursima (ovi problemi najčešće se tiču apsentizma i visokog stepena fluktuacije zaposlenika, nedovoljne motiviranosti za kvalitetno obavljanje posla, troškova vezane za selekcijske intervjuje i uvođenje u posao i dr.). Sve navedeno rezultira nezadovoljstvom korisnika turističke usluge.

Poseban problem za turistički sektor predstavlja izražena fluktuacija kadrova u ovoj oblasti, koja je i pod sezonalnim utjecajem, ali i pod utjecajem demografskih trendova, koji sve više utiču na privredu i sve sektore u Tuzlanskom kantonu. Da bi se riješio taj problem, neophodno je, prije svega, da se bolje upravlja ponudom kadrova, ali i da turistička preduzeća cijene i prepoznaju kvalitetne i odane zaposlenike, te da se više pažnje pokloni upravljanju zadovoljstvom zaposlenika, kako bi podstakli predanost preduzeću i razvili osjećaj pripadnosti, a samim time i bili produktivniji i duže se zadržali u tom preduzeću.

Međutim, nijedna od ovih mjera neće dati značajnije uspjehe ukoliko se ne povećaju primanja zaposlenih u turizmu, što treba biti dugoročni cilj vlasti i turističkih preduzeća. Različiti su načini kako se to može postići, a obuhvataju: podsticajne mjere vlasti za turistički sektor (subvencije plata, prilagođena poreska politika i slično), povećanje primanja od strane poslodavaca, programe stipendiranja učenika i studenata od strane poslodavaca u turizmu i druge mjere.

Tabela 7. Razvojni izazovi i razvojne perspektive za područje Ljudski resursi

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Nedostatak ljudskih resursa za oblast turizma na području TK uzrokovan nepovoljnim demografskim promjenama i intenzivnim emigracijama	Razviti program dokvalifikacije, prekvalifikacije, on-line kurseve s ciljem osposobljavanja nezaposlenih, u oblasti turizma. Realizirati aktivnosti na podizanju svijesti o važnosti turizma i prednostima odabira karijere u turizmu.
Nedovoljno educiran kadar za nove potrebe u turizmu Tuzlanskog kantona	Raditi na modernizaciji i jačanju obrazovanja za potrebe turističkog sektora. Uskladiti i srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje s potrebama turističkog sektora, kako bi se obezbijedila pretpostavka za razvoj visokokvalificiranih kadrova u ovoj oblasti.
Jaz između ponude i potražnje za kompetentnim kadrovima u turizmu	Kroz programe stipendiranja i druge poticajne mjere poticati upis učenika i studenata za sticanje zanimanja u oblasti turizma. Implementirati aktivnosti na izradi ciljanih programa za formalno obrazovanje budućih, <i>novih</i> kadrova u turizmu te izradi programa za unapređenje kompetencija <i>postojećih</i> kadrova u turizmu u ovom kantonu, kao i certificiranja rukovodećih kadrova iz oblasti menadžmenta u turizmu.
Nedovoljan nivo ulaganja u dodatni razvoj znanja i vještina turističkih vodiča i voditelja turističkih agencija	Osmisliti i realizirati dodatne edukativne programe za jačanje znanja i vještina turističkih vodiča i voditelja turističkih agencija.
Nedovoljan interes i nizak nivo upisa u srednje turističke škole i studijskih programa iz turizma	Kroz programe stipendiranja i druge poticajne mjere poticati upis učenika i studenata za sticanje zanimanja u oblasti turizma. Realizirati aktivnosti na podizanju svijesti o važnosti turizma i prednostima odabira karijere u turizmu. Prilagoditi upisnu politiku u srednjoškolskom obrazovanju razvojnim potrebama kantona. Promovirati studije u oblasti turizma, poboljšanje kvalitete nastave, unapređenje rangiranosti UNTZ s ciljem privlačenja studenata.

	Promovirati studij turizma, poboljšati praksu, razvijati programe stipendiranja i zapošljavanja nakon studija, jačati saradnju sa poslodavcima.
Nedovoljan nivo kompetencija iz oblasti menadžmenta u turizmu i destinacijskog menadžmenta	Razviti i implementirati program kontinuirane edukacije i/ili certificiranja u oblasti menadžmenta u turizmu i destinacijskog menadžmenta.
Niske prosječne plate u turističkom sektoru	Razviti sektorske politike sa budžetskom podrškom s ciljem otvaranja novih radnih mjesta, subvencioniranja plata, olakšica u smislu parafiskalnih nameta itd. Kako bi se povećala prosječna plata u ovom sektoru.
Izražena fluktuacija zaposlenih u turističkom sektoru	Praćenje zadovoljstva poslom zaposlenika u turističkom sektoru, te implementacija mjera za poboljšanje uslova za rad u ovom sektoru.

2.5 Stanje prostorno planske dokumentacije

Plansko uređenje prostora jedan je od preduslova za efikasan i održiv razvoj turizma te su postojeći planski dokumenti kojima se definiše korištenje, zaštita i upravljanje prostorom od velikog značaja za dalji razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona. Plansko uređenje prostora na Tuzlanskom kantonu uređeno je Zakonom o prostornom uređenju i građenju TK („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 6/11, 4/13, 15/13, 3/15, 2/16 i 4/17). Relevantni planski dokumenti u ovom kontekstu su: prostorni plan Kantona, prostorni plan područja posebnih obilježja Kantona, prostorni plan općine/grada te urbanistički plan.

Trenutno aktuelni prostorni planski dokumenti na nivou Kantona su Prostorni plan za područje Tuzlanskog kantona 2005-2025., Prostorni planovi za područja posebnih obilježja Zaštićeni pejzaž “Konjuh” za period 2010-2030., Prostorni plan područja posebnih obilježja dijela slivnog područja akumulacije Modrac za period 2016. do 2036., te prostorni planovi za sve općine, odnosno gradove Tuzlanskog kantona.

Prijedlog *Izmjena i dopuna Prostornog plana Tuzlanskog kantona za period 2005-2025.*, Vlada Tuzlanskog kantona je usvojila u 2021. godini. Osnovne Izmjene i dopune Prostornog plana, u skladu sa Smjernicama, odnose se na ažuriranje granice Kantona, općina i naseljenih mjesta, ažuriranja stanja i planiranih površina poljoprivrednog, šumskog i građevinskog zemljišta (stanovanje i privreda), mineralnih resursa, izmjena i dopuna saobraćajne i druge infrastrukture, prirodnog i kulturno historijskog naslijeđa, te ugroženih površina (klizišta, minski sumnjive površine). Navedenim dokumentom planirano je da se od ukupno 22.648,72km² zemljišta, do kraja planskog perioda predviđa korištenje 85.852,36 ha ili 32,41% kao poljoprivredno zemljište, 131.742,0012 ha ili 49,74% kao šumsko zemljište i 47.277,66 ha ili 17,10% za sve ostale namjene, pri čemu je zbir planiranog građevinskog zemljišta manji u odnosu na Prostorni plan. Prethodno ukazuje da se kroz Izmjene i dopune plana težilo ka očuvanju zemljišta koje je potrebno zaštititi, te da su površine (prevashodno građevinskog zemljišta) racionalno dimenzionirane. Od ostalih namjena površina najviše zauzima građevinsko zemljište (stanovanje, privreda, sport, rekreacija i turizam) sa ukupno 37.105, 21ha ili 14,01%,

Prostornim planom područja posebnih obilježja Zaštićeni pejzaž Konjuh 2010-2030 predviđena je polarizacija sadržaja u dvije zone-centra sa intenzivnom turističko-ugostiteljskom namjenom:

Turističko-ugostiteljska zona na lokalitetu Muška voda – T1

Turističko-ugostiteljska zona na lokalitetu Zlača – T2

Prostorni plan područja posebnih obilježja dijela slivnog područja akumulacije Modrac za period 2016. do 2036. identifikuje 5 „žarišta“ - naseljenih mjesta koja iskazuju visok potencijal kao polovi razvoja, odnosno, prostorne cjeline čiji je uticaj primjetan i očekivan na mnogo širem području od samog naseljenog mjesta.

1. Razvojno žarište Prokosovići,
2. Razvojno žarište Turija,
3. Razvojno žarište Poljice,
4. Razvojno žarište Šerići,
5. Razvojno žarište Kiseljak.

Planirana razvojna žarišta bi u najvećoj mjeri međusobno bila povezana pješačko–biciklističkom trasom po obodu akumulacije, koja bi imala veliki značaj za turizam. Kako se navodi u Planu, na toj trasi, razvojna žarišta bi bila sadržajno i tematski raspoređena, stvarajući dinamično okruženje za posjetioce, ali i stanovnike ovog dijela Sliva.³

Utvrđene smjernice u navedenim prostorno–planskim dokumentima odrednica su za dalje plansko usmjerenje razvoja turizma u relevantnom oblastima i područjima, jer je neophodno osigurati plansko osmišljavanje i i obezbjeđenje odgovarajuće ponude lokacija uz kontrolu izgradnje prostora kako se ne bi narušio izgled i funkcionalnost područja.

2.6 Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona

Koordinator izrade i implementacije Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. godina je Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona. U skladu sa Članom 12. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“ broj 10/18) Ministarstvo vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: obezbjeđivanje primjene najviših standarda ljudskih prava i sloboda utvrđenih međunarodnim aktima, ustavima i zakonima u oblastima iz nadležnosti Ministarstva; provođenje propisa u oblasti trgovine i turizma u skladu sa zakonom; unutrašnju trgovinu i uspostavljanje ekonomskih odnosa sa drugim kantonima; praćenje i analiziranje trgovine na Kantonu, kao i broja registrovanih subjekata u oblasti trgovine; promet roba i usluga unutar Kantona u skladu sa federalnim zakonom; bilansiranje i praćenje snabdjevenosti Kantona; praćenje i analiziranje izvoza i uvoza roba i usluga na području Kantona; davanje inicijativa u kreiranju politike uvoza i izvoza u cilju zaštite proizvodnje unutar Kantona; kontrolu cijena proizvoda i usluga u skladu sa zakonom; praćenje i izvršavanje ekonomskih sporazuma Kantona u skladu sa zakonom; primjenu politike kantonalnog turizma, razvoj turističkih resursa; kreiranje politike i razvoj rekreativnih, rehabilitacionih i drugih centara u koordinaciji sa nadležnim ministarstvima; predlaganje propisa o visini turističke takse, ako federalnim propisom nije drugačije predviđeno; turističko-propagandnu djelatnost; ugostiteljstvo; pripremanje odluka u okviru ekonomske politike za postizanje privrednog i društvenog razvoja Kantona; cjevovodni i integralni

³ Prostorni plan područja posebnih obilježja Zaštićeni pejzaž Konjuh 2010-2030, nacrt, str. 13, <http://www.vladatk.kim.ba/aktivnosti-ministarstva-mpuzo/507-2016/3956-prostorni-plana-podrucja-posebnih-obiljezja-dijela-slivnog-podrucja-akumulacije-modrac>, pristupljeno 21.07.2022. godine

transport; obezbjeđenost svih vidova saobraćaja u Kantonu; registraciju i usklađivanje linija, te redova vožnje za kantonalne linije; izradu saobraćajne osnove Kantona u skladu sa saobraćajnom osnovom Federacije; saradnju sa organima uprave Federacije i drugih kantona nadležnih za oblast saobraćaja i komunikacija; stvaranje uslova za nastup u inostranstvu privrednih subjekata iz oblasti saobraćaja sa područja Kantona; određivanje naknade za korišćenje kantonalnih puteva; unapređivanje bezbjednosti saobraćaja na području Kantona; kategorizaciju puteva na području Kantona u skladu sa zakonom; pripremanje projektne dokumentacije i izradu projekata za investicione i razvojne programe od interesa za opštine, Tuzlanski kanton, Federaciju Bosne i Hercegovine i državu Bosnu i Hercegovinu, kao i razvijanje partnerskih odnosa u izradi projekata od interesa za širu regiju, te apliciranje za dodjelu sredstava EU fondova, banaka i slično; upravni nadzor nad provođenjem propisa iz nadležnosti Ministarstva; pripremanje nacrta zakona i drugih propisa iz nadležnosti Ministarstva; rješavanje o upravnim stvarima iz nadležnosti Ministarstva; vođenje propisanih službenih evidencija; vršenje i drugih poslova, u skladu sa zakonom iz nadležnosti Ministarstva.

Za vršenje istovrsnih, srodnih i međusobno povezanih upravnih i drugih stručnih poslova iz oblasti trgovine, turizma i saobraćaja u okviru djelokruga rada Ministarstva, formiraju se sljedeće osnovne organizacione jedinice, s unutrašnjim organizacionim jedinicama:

- Odjeljenje trgovine i turizma, kojim rukovodi pomoćnik ministra za trgovinu i turizam
- Odjeljenje saobraćaja i općih poslova, kojim rukovodi pomoćnik ministra za saobraćaj i opće poslove
 - B1. Odsjek za saobraćaj
 - B2. Odsjek za transport
 - B3. Odsjek za opće poslove

U sastavu Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja je upravna organizacija: Kantonalna direkcija robnih rezervi, koja vrši stručne i druge poslove od posebnog interesa za Kanton, koji se, između ostalog, odnose i na: nabavku, razmještaj, zadržavanje, čuvanje i korištenje robnih rezervi; formiranje robnih rezervi u skladu s planom robnih rezervi ugovaranjem proizvodnje pojedinih proizvoda, otkupom tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda, deponovanjem novca i na druge načine; korištenje robnih rezervi u skladu sa zakonom, drugim propisima i podzakonskim aktima i dr.

Također, javna preduzeća i ustanove koje su u nadležnosti Ministarstva su: JP „Međunarodni aerodrom“ d.o.o. Tuzla i JU „Direkcija regionalnih cesta Tuzlanskog kantona“.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona sistematizovano su 24 radna mjesta.

Tabela 8. Pregled kadrovske strukture Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona

Organizaciona jedinica	Ukupno zaposlenih
Ministar	1
Sekretar ministarstva	1
Odjeljenje trgovine i turizma	7
Odjeljenje saobraćaja i općih poslova	12
<i>B1. Odsjek za saobraćaj</i>	4
<i>B2. Odsjek za transport</i>	3
<i>B3. Odsjek za opće poslove</i>	4
Koantonalna direkcija robnih rezervi	3
Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja - UKUPNO	24

2.7 Analiza budžeta i projekcije financiranja realizacije strategije razvoja turizma

U toku petogodišnjeg perioda, od 2018. do 2023. godine, Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja imalo je skromnu zastupljenost u Budžetu Tuzlanskog kantona, sa varirajućim procentom od minimalnih 0,18% do najviše 0,97%. Međutim, postoji izražen pozitivan niz u zastupljenosti Ministarstva, reflektovan kako u relativnim, tako i u apsolutnim brojkama. Analizirajući godine posebno, evidentno je da Ministarstvo u 2018. i 2019. godini nije bilo u situaciji da koristi sredstva namenjena za razvoj, budući da je na stavkama ukupnih tekućih transfera i ukupnih kapitalnih transfera bilo zastupljeno s nominalnih 35.000 KM. Ovaj trend nastavio se i tokom 2020. godine, godine obeležene pandemijom virusa COVID-19. Međutim, tada Ministarstvo po prvi put ima na raspolaganju i raspoređuje sredstva za kapitalne transfere namenjene neprofitnim organizacijama, u iznosu od skoro milion KM. Ovime je omogućeno očuvanje infrastrukture organizacija koje se bave razvojem turizma. U narednoj, 2021. godini, po prvi put se izdvajaju određena sredstva iz tekućih transfera za subvencije javnim preduzećima u iznosu od 800.000 KM, kao i sredstva za rekonstrukciju i sanaciju lokalnih puteva. Ponovno, u 2022. godini, Ministarstvo prvi put raspolaže sa sredstvima za kapitalne transfere neprofitnim organizacijama u iznosu od 113.600 KM, ali i za kapitalne transfere privatnim preduzećima i poduzetnicima sa iznosom od 486.400 KM. Continuirana tendencija izdvajanja sredstava će biti sprovedena i u 2023. godini, što je vidljivo iz planiranih budžetskih sredstava: 300.000 KM su namenjena za kapitalne transfere neprofitnim organizacijama, 50.000 KM za kapitalne transfere javnim preduzećima, i 300.000 KM za kapitalne transfere privatnim preduzećima i preduzetnicima. Uočeno povećanje izdvajanja za finansiranje razvojnih projekata u turizmu u trenutnoj i prošloj godini, jasno je povezano sa kontinuiranim zagovaranjem razvoja turizma i sve većim shvatanjem njegove vitalne uloge. To se posebno odnosi na aktivnosti koje su fokusirane na izradu Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona.

Tabela 9. Sveukupni rashodi i izdaci Ministarstva za trgovinu, turizam i saobraćaj za period 2018–2023. godina

OPIS	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
	Izvršenje Budžeta TK	Izvršenje Budžeta TK	Izvršenje Budžeta TK	Izvršenje Budžeta TK	Izvršenje Budžeta TK	Plan zmjene i dopune Budžeta TK
I Ukupno tekući izdaci	559.285	628.498	680.151	716.683	920.968	1.264.390
II Ukupno tekući transferi	35.000	35.000	35.000	835.000	35.000	40.000
Tekući transferi neprofitnim organizacijama	35.000	35.000	35.000	35.000	35.000	40.000
Subvencije javnim preduzećima	0			800.000		
III Ukupno kapitalni transferi			999.043	2.100.000	4.865.000	4.190.000
Kapitalni transferi neprofitnim organizacijama			999.043		113.600	300.000
Rekonstrukcija i sanacija lokalnih puteva				2.100.000	4.265.000	3.540.000
Kapitalni trnsferi javnim preduzećima						50.000
Kapitalni transferi privatnim preduzećima i poduzetnicima	0	0	0	0	486.400	300.000
V Ukupno za nabavku stalnih sredstva	10.930	20.852	5.689	65.000	6.000	81.000
Ministarstvo - sveukupno rashodi i izdaci	605.215	684.350	1.719.883	3.716.683	5.826.968	5.575.390

Tuzlanski kanton - ukupna sredstva rashoda i izdataka	342.142.398	355.404.816	376.639.856	448.028.955	598.575.272	677.925.064
% Ministarstva u Budžetu TK	0,18%	0,19%	0,46%	0,83%	0,97%	0,82%
% Kapitalnih transfera u Budžetu TK	0,00%	0,00%	0,27%	0,47%	0,81%	0,62%
% Tekućih transfera u Budžetu TK	0,01%	0,01%	0,01%	0,19%	0,01%	0,01%
Ukupno kapitalni i tekući transferi	0,01%	0,01%	0,27%	0,66%	0,82%	0,62%

Strategijom razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina predviđena je realizacija prioriteta 1.3 Razvoj i promocija održivog turizma Tuzlanskog kantona koji je operacionaliziran kroz 4 mjere. Za implementaciju mjera ovog prioriteta planirana su sredstva u iznosu od 36.239.000 KM, što je 4,46% ukupnih sredstava planiranih za realizaciju svih mjera iz Strategije, odnosno 20.169.000 KM sredstava Budžeta TK ili 5,11% od ukupnih budžetskih sredstava. Dakle, Ministarstvo u sedmogodišnjem periodu treba kroz Budžet TK osigurati financiranje mjera u iznosu od 20.169.000 KM te koordinirati nosioce ostalih potencijalnih izvora (Turističku zajednicu TK, fondove EU, JLS, ostale donatore) radi osiguranja 16.070.000 KM za sufinansiranje mjera iz strategije.

Tabela 10. Plan finansiranja prioriteta za razvoj turizma u Strategiji razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina

Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere	Udio u (%)	Ukupno		Budžet	Ostali izvori	
		(u 000 KM)	(u 000 KM)	institucije (u 000 KM)	Naziv potenc. izvora	
UKUPNO STRATEGIJA	100%	812.372.360	394.762.690	417.609.670		
1. STRATEŠKI CILJ 1. DINAMIČAN I ODRŽIV EKONOMSKI RAZVOJ U POVOLJNOM POSLOVNOM OKRUŽENJU	43,90%	356.603.870	170.583.720	186.020.150		
1.1. Konkurentan poslovni sektor na pravcu zelene tranzicije i digitalne transformacije	12,78%	103.811.800	35.011.720	68.800.150		
1.2. Razvoj održivog konkurentnog i dinamičnog sektora poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva	25,98%	211.053.000	110.803.000	100.250.000		
1.3. Razvoj i promocija održivog turizma Tuzlanskog kantona	4,46%	36.239.000	20.169.000	16.070.000		
1.3.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude sa posebnim akcentom na razvoj smještajnih kapaciteta		5.900.000	4.500.000	1.400.000	Turistička zajednica TK	
1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicije u turizmu		25.700.000	13.480.000	12.220.000	EU, JLS	
1.3.3. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije		2.639.000	1.689.000	950.000	Turistička zajednica TK, Budžeti JLS, ostali donatori	
1.3.4. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK		2.000.000	500.000	1.500.000	EU, Turistička zajednica TK	

U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH, Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja izrađuje trogodišnje i godišnje planove poslovanja koji su podloga za izradu DOB-a i Godišnjeg Budžeta. U tom kontekstu Ministarstvo ima obavezu operacionalizirati mjere iz Strategije razvoja TK koji u skladu s Uredbom postaju programi u trogodišnjim i godišnjim programima rada. Ministarstvo je izradilo indikativni finansijski okvir

finansiranja mjera iz Budžeta TK do iznos predviđenim Indikativnim financijskim okvirom u Strategiji razvoja TK.

Tabela 11. Indikativni iznos finansiranja programa/mjera razvoja turizma iz Strategije razvoja TK za period 2024–2029.

Izvori finansiranja	Okvirna procjena po godinama (KM)						UKUPNO
Strategije razvoja turizma TK	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2024.-2029.
BUDŽET TK (Mjere iz Strategije TK)	2.600.000	2.600.000	3.000.000	4.000.000	4.000.000	3.962.000	20.162.000
BUDŽET TK (Nove mjere u Strategiji turizma)	1.400.000	1.400.000	1.200.000	1.000.000	1.000.000	1.266.500	7.266.500
BUDŽET TK - UKUPNO	4.000.000	4.000.000	4.200.000	5.000.000	5.000.000	5.228.500	27.428.500
VANJSKI IZVORI (Mjere iz Strategije TK)	2.000.000	2.250.000	2.500.000	2.800.000	3.000.000	3.520.000	16.070.000
VANJSKI IZVORI (Nove mjere u Strategiji turizma)	250.000	250.000	400.000	1.200.000	1.500.000	1.330.000	4.930.000
VANJSKI IZVORI - UKUPNO	2.250.000	2.500.000	2.900.000	4.000.000	4.500.000	4.850.000	21.000.000
SVEUKUPNO-STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA	6.250.000	6.500.000	7.100.000	9.000.000	9.500.000	10.078.500	48.428.500

Kako bi se uspješno ostvarili zacrtani strateški ciljevi, prioriteti i mjere predviđene Strategijom razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period od 2024. do 2029. godine, neophodno je izdvojiti značajna financijska sredstva. Konkretno, potrebno je uložiti ukupno 48.428.500 konvertibilnih maraka. Od tog iznosa, iz Budžeta Tuzlanskog kantona potrebno je izdvojiti 27.428.500 KM, dok se preostalih 21.000 KM planira obezbediti putem eksternih izvora finansiranja, uključujući fondove Evropske Unije, sredstava opština i gradova Tuzlanskog kantona, te Turističku zajednicu Tuzlanskog kantona i druge potencijalne izvore. Uzimajući u obzir da se očekuje rast ukupnih prihoda Budžeta Tuzlanskog kantona u narednim godinama, jasno je da predviđeni godišnji iznosi za razvoj turizma u visini od 4,1 miliona KM ne predstavljaju značajno opterećenje. Naprotiv, investiranje u turizam je iznimno važno, ne samo za njegov samostalan rast, nego i za aceleraciju ukupnog razvoja Tuzlanskog kantona. Stoga, ono što je potrebno u ovom trenutku je odlučnost i opredjeljenost da se obezbjede potrebna sredstva kako bi se osigurao održivi i konkurenta rast turizma u narednom periodu.

3 SWOT i strateško fokusiranje

3.1 Analiza unutarnjeg i vanjskog okruženja – SWOT matrica

Unutarenje okruženje odnosi se na snage i slabosti koje imaju Ministarstvo trgovine, turizma i sabračaja i Vlada Tuzlanskog kantona na koje mogu uticati u okvirima svojih nadležnosti. Vanjsko okruženje odnosi se na prijetnje i prilike na koje Ministarstvo trgovine, turizma i sabračaja i Vlada TK ne mogu uticati. SWOT matrica daje uvid koje slabosti strateškim djelovanjem u narednom periodu potrebno minimalizirati, uz istovremeno povećanje snaga, kao i koje prilike je moguće iskoristiti, uz istovremeno smanjenje prijetnji iz okruženja kada je u pitanju razvoj turizma Tuzlanskog kantona.

Tabela 12. SWOT matrica turizma Tuzlanskog kantona

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ● Naši ljudi – njihova gostoljubivost, tradicionalna otvorenost i uvijek pozitivno raspoloženje prema gostima. ● Prirodni resursi (geološki, reljefni, klimatski, podzemne i površinske vode, zemljište, biljni i životinjski svijet). ● Postojanje obrazovnih institucija, srednje škole i Univerzitet u Tuzli, koje imaju razvijene programe iz oblasti turizma (npr. studijski program “Menadžment u turizmu” i “Turizmologija”). ● Međunarodni aerodrom Tuzla sa proširenim i modernizovanim kapacitetima. ● Kulturno-historijski spomenici (neolitski arheološki lokaliteti, ostaci antičkih građevina, kulturno-historijski spomenici povezani sa srednjovjekovnim, osmanskim austro-ugarskim i periodom socijalističke izgradnje). ● Gastronomska ponuda ● Prepoznatljive i tradicionalne manifestacije (sajmovi, vašeri, umjetnički susreti). ● Interdisciplinarni nastavni programi i programi strukovnog obrazovanja. ● Demografski potencijali (dijaspora i radno sposobna populacija za pružanje usluga u turizmu; najmnogoljudniji kanton u BiH, gostoljubivost i multikulturalnost) ● Univerzitetski i poslovni centar (poslovni i kongresni turizam). ● Raspoloživ "sekundarni" stambeni prostor koji je moguće, uz adekvatan sistem podrške, prenamijeniti za turističke svrhe. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nedovoljna iskorištenost potencijala za razvoj različitih oblika turizma zasnovanih na prirodno-geografskim i društveno-geografskim elementima ● Nedovoljna promocija brojnih prirodno turističkih resursa TK ● Nedovoljan nivo poznavanja profila i karakteristika turista i turističkog tržišta Tuzlanskog kantona ● Rad na “crno” u turističkom sektoru. ● Nedovoljno iskorišteni potencijali za razvoj turističkih oblika srednje atraktivnosti i konkurentnosti ● Nedovoljan nivo segmentacije tržišta za ruralni turizam ● Neadekvatno zakonodavstvo i regulativa za razvoj turizma ● Nedovoljno razvijen proces strateškog upravljanja destinacijom. ● Nedostatak kvalitetnih programa cjeloživotnog učenja u oblasti turizma. ● Mnoge tursitičke atrakcije nemaju propratni sadržaj i infrastrukturu kako bi bili turistički proizvod ● Nepostojanje atraktivnih srednjoškolskih programa iz turizma, hotelijerstva i ugostiteljstva u svim općinama u TK i općenito mali interes za upis u srednje škole sa turističkim usmjerenjima. ● Nepostojanje turističkih zajednica kod svih lokalnih zajednica TK ● Mali broj turističkih info centara u JLS TK ● Nedovoljno razvijena primarna i sekundarna turistička infrastruktura (suprastruktura) i nizak nivou ulaganja u istu. ● Nedovoljno razvijena cestovna i komunalna infrastruktura na području TK ● Niska izvansmještajna ponuda objekata turističke infrastrukture (odnosi na razne usluge i aktivnosti koje se nude gostima koji borave u određenom smještaju ili turističkom odredištu, ali ne spadaju u smještajne kapacitete). ● Neadekvano upravljanje razvojem ljudskih resursa u turizmu na području TK (deficit ekspertnog osoblja, visok stepen apsentizma i

fluktuacije zaposlenika u turizmu, odlazak radnika u zemlje okruženja u sezonskom periodu, neadekvatna edukacija i razvoj kadrova u oblasti turizma, nizak nivo kvalifikacija zaposlenih u ugostiteljstvu i hotelijerstvu/nerijetko poslove u hotelijerstvu i ugostiteljstvu obavljaju kadrovi drugih profila/, niska prosječna plaća u oblasti turizma i ugostiteljstvu (sl.).

- Izostanak marketinških strategija i promotivnih aktivnosti na nivou Kantona i JLS.
- Mali broj poslovnih subjekata koji pružaju usluge turistima (restorani/naročito više kategorije/, menze, kafići, barovi i ostali ugostiteljski objekti).
- Neiskorišten potencijal javno-privatnog partnerstva u oblasti turizma.
- Nedovoljan broj smještajnih kapaciteta (objekata, smještajnih jedinica, ležajeva).
- Neodrživost poslovnih modela privrednih subjekata u oblasti turizma na području TK
- Nepostojanje jedinstvenih registara turističke infrastrukture TK, turističkih subjekata itd.

PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ● Tendencija rasta kratkih posjeta gradovima ili turističkim lokalitetima i mjestima u TK ● Digitalno i fizičko mapiranje turističke ponude. ● Brendiranje destinacije TK i brendiranje turističke ponude TK. ● Usvajanje modela destinacijskog menadžmenta. ● Razvijanje poduzetničke svijesti ljudi u lokalnim zajednicama u pogledu prepoznavanja potencijala za zaradu u sektoru turizma, ugostiteljstva i hotelijerstva. ● Jačanje uloge obrazovnih institucija na unapređenje kompetencija, znanja i vještina zaposlenika u turističkom sektoru. ● Unapređenje poznavanja stranih jezika radi privlačenja stranih turista. ● Korištenje potencijala ITC i digitalnih kanala za razvoj turizma. ● Poticaji iz budžeta za razvoj i povezivanje postojećih turističkih atrakcija u turistički proizvod. ● Opređeljenost Vlade TK za strateški razvoj turizma. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Nedostatak ljudskih resursa za oblast turizma na području TK uzrokovan nepovoljnim demografskim promjenama i intenzivnim emigracijama ● Izostanak interesa turističkih agencija za kreiranje receptivnih turističkih aranžmana koji se odnose na turističku ponudu ● Izražena fluktuacija zaposlenih u turističkom sektoru ● Niska stopa dolaska turista i broja noćenja turista, posebno stranih u TK u odnosu na FBiH ● Nedovoljno razvijena svijest o mogućnostima razvoja turizma. ● Nepovoljan zakonski okvir za održivost turističkih zajednica. ● Odlazak mladih (posebno visokokvalificiranih). ● Nedovoljna snaga jedinica lokalne samouprave da pokrenu turistifikaciju resursa. ● Divlja gradnja uz turističke atrakcije (jezera, rijeke, planine) koja narušava dojam i doživljaj turističkog proizvoda. ● Loš imidž BiH kao turističke destinacije u svijetu.

- Financiranje turističkih i infrastrukturnih projekata iz EU fondova (IPA, CBC, Interreg itd.)
- Obuka i trening svih zainteresovanih aktera iz sektora turizma za pripremu i pisanje projektnih projekata i unapređenje drugih kompetencija turističkih radnika
- Priprema projektnih prijedloga za iskorištavanje postojećih prirodnih resursa u svrhu razvoja turizma
- Očekivani zakonodavni okvir za uspostavljanje destinacijske marketing organizacije i destinacijskih menadžment kompanija
- Planirana izgradnja autoputeva i autocesta na području TK.
- Jačanje komplementarne turističke proizvodnje uz glavne turističke atrakcije.
- Interes low cost aviokompanija za sekundarne aerodrome.
- Javno-privatna partnerstva u razvoju turističkih proizvoda.
- Državna imovina koju je moguće staviti u funkciju turizma.
- Profesionalno upravljanje i prodaja konferencijskih i manifestacijskih sadržaja.
- Posljedice pandemije COVID-a 19.
- Nedovoljna briga o okolišu.
- Odumiranje sela i seoskih domaćinstava (de-agrarizacija).
- Konkurencija ostalih domaćih i regionalnih destinacija.
- Nestabilna politička situacija u BiH
- Visok stepen korupcije
- Geo-ekološki problemi (nizak nivo kvaliteta zraka u urbanim područjima u toku zime, zagađene vode u srednjim i donjim tokovima, nizak nivo kvaliteta tla uz urbane zone i saobraćajnice).
- Nerazvijena svijest o potrebi osiguranja održivosti biljnog i životinjskog svijeta (transformacija lovnog i ribolovnog turizma u humani oblik sportsko-rekreativne aktivnosti).

U prikazanoj SWOT analizi, navode se snage i slabosti, kao i prilike i prijetnje za razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona. Ova analiza daje uvid u to koje je slabosti strateškim djelovanjem u narednom periodu potrebno minimalizirati, uz istovremeno povećanje snaga, kao i koje prilike je moguće iskoristiti, uz istovremeno smanjenje prijetnji iz okruženja kada je u pitanju razvoj turizma na ovom kantonu.

3.2 Strateško fokusiranje

Uspješnost razvoja turizma Tuzlanskog kantona mjerit će se sposobnošću da se iskoriste raspoloživi turistički potencijali, da se kreira atraktivan autohtoni i inovativni turistički proizvod usklađen sa promjenljivim preferencijama kupaca, da se nedvosmisleno definiraju međuodnosi turističke destinacije, turističke regije, turističkog mjesta, turističkog objekta u cilju uspostavljanja funkcionalnog i održivog upravljanja destinacijom od strane kompetentnih kadrova obrazovanih kroz namjenski dizajnirane obrazovne programe u institucijama srednjeg i visokoškolskog obrazovanja Tuzlanskog kantona, da se preciziraju obilježja elemenata marketing miksa Tuzlanskog kantona koji će osigurati privlačenje većeg broja domaćih i stranih turista, da se unaprijede i rekonstruiraju postojeći i izgrade novi objekti primarne i sekundarne turističke infrastrukture i javne komunalne infrastrukture koji će osigurati siguran i kvalitetan boravak turista čiji će turistički doživljaj pomoći da se ponovo vratl i preporuča Tuzlanski kanton kao turističko odredište svojim poznanicima tradicionalnim i digitalnim načinom komunikacije.

Kreatori politika razvoja turizma pri ostvarenju naprijed navedenog će uzeti u obzir trendove i prijetnje iz okruženja, interne slabosti ali će istovremeno svjesni prilika iz okruženja i vlastitih snaga biti fokusirani na sljedeća strateška i dugoročna opredjeljenja razvoja turizma Tuzlanskog kantona, odnosno strateške fokuse:

Tabela 13. Strateški fokusi

1.	Sistemski pristup kreiranju turističkih proizvoda Tuzlanskoga kantona kao turističke destinacije
2.	Unaprijediti postojeće i izgraditi nove objekte turističke infrastrukture
3.	Menadžment i marketing destinacije
4.	Sistemski pristup razvoju ljudskih potencijala za potrebe turističkog sektora Tuzlanskog kantona

3.2.1 Strateški fokus 1. Sistemski pristup kreiranju turističkih proizvoda Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije

Tuzlanski kanton se izdvaja kao regionalna turistička destinacija, prepoznatljiva po mogućnostima razvoja turističkog proizvoda baziranog na tematskom turizmu, odnosno posebnim oblicima turizma. Resursi za razvoj ovog vida turizma zasnovani su na autentičnom kulturno-historijskom nasljeđu te sačuvanim resursima prirodne sredine.

Razvoj turističkog proizvoda Kantona podrazumijeva angažovanje svih podsistema s ciljem postizanja zakonitosti životni ciklus – reciklus destinacije. Kreiranje turističkog proizvoda zasniva se na održivom razvoju, odnosno optimalnom korištenju prirodnih resursa uz očuvanje prirodne baštine i biološke raznolikosti te poštivanju društvenih i kulturnih vrijednosti zajednice.

3.2.2 Strateški fokus 2. Unaprijediti postojeće i izgraditi nove objekte turističke infrastrukture

Važnosti izgradnje turističke infrastrukture prepoznata je u mjerama prioriteta za razvoj turizma u Strategiji razvoja Tuzlanskog kantona za čiju implementaciju su predviđena značajna financijska sredstava. Operacionalizacija aktivnosti mjera, na jednoj strani, i primarnih rezultata istraživanja stanja primarne i sekundarne turističke infrastrukture, te javne komunalne infrastrukture u funkciji razvoja turizma Tuzlanskog kantona, na drugoj strani, ukazala su na potrebu dodatnog fokusiranja na unapređenje postojećih i izgradnju nedostajućih objekata turističke i javne komunalne infrastrukture, za što će biti potrebno planirati dodatna financijska sredstva. Primarna i sekundarna turistička infrastruktura predstavlja materijalnu i organizacionu osnovu razvoja turizma. Ulažući u unapređenje i izgradnju objekata turističke infrastrukture Vlada Tuzlanskog kantona stvara investicijski krug koji potiče privatna ulaganja, omogućava javno-privatno partnerstvo, integrira aktivnosti i projekte većeg broja ministarstava, kantonalnih uprava, direkcija i javnih preduzeća. Dosadašnja iskustva su pokazala da nije dovoljno izgraditi turističku infrastrukturu bilo da je javna ili privatna, nego je potrebno kontinuirano poticati njen rad, rast i razvoj uz dobro osmišljene programe i dobru organizaciju upravljanja turističkim destinacijama kako bi se osiguralo da se turisti osjećaju zadovoljno i ugodno u turističkim objektima sa dobro dizajniranim i kvalitetnim uslugama.

Fokusiranje na kontinuirano poticanje razvoja **javne i privatne primarne turističke infrastrukture** kroz dobro osmišljene, korisnicima prilagođene programe podrške s naročitim fokusom na objekte

primarne turističke infrastrukture koji nisu obuhvaćeni mjerama iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina, a naročito skijališta, kupališta i plaža, tematskih i zabavnih parkova, odmorišta pored puteva, malih vještačkih akumulacija sa kupalištem, bazena za kupanje, objekata za posmatranje prirodnih rijetkosti, objekata za predah i kraće zadržavanje turista upotpunilo bi materijalnu i organizacijsku osnovu za kreiranje atraktivnog i autohtonog turističkog proizvoda. U narednom periodu bit će potrebno fokusirati se na programe podrške za unapređenje objekata **sekundarne turističke infrastrukture (suprastrukture)**, kao što su: galerije, izložbe, arheološka nalazišta, speleološki objekti, povijesni spomenici i popratna infrastruktura, parkirališta i pristupne ceste u funkciji turističke infrastrukture – koje nisu kategorizirane kao javne ceste, javni sanitarni čvorovi, sportski objekti i ostala sportska infrastruktura na otvorenom prostoru u funkciji aktivnog turizma, rodne kuće poznatih osoba. Programi podrške trebaju biti kreirani i sfinansirani u saradnji s Ministarstvom obrazovanja i nauke, Ministarstvom za kulturu, sport i mlade i usklađeni sa prioritetima i strateškim ciljevima razvoja turizma. Ranije započeta kontinuirana podrška izgradnji svih modaliteta saobraćaja, posebno održavanje i izgradnje cesta i osuvremenjivanje i unapređenje kapaciteta Međunarodnog aerodroma Tuzla, kao i javne komunalne infrastrukture bit će nastavljeno i u narednom periodu, sa fokusom na infrastrukturne objekte koji najviše podupiru razvoj turizma. Zbog značaja poslovnih subjekata (preduzeća i obrta) iz područja smještaja i ugostiteljstva za unapređenje sadržaja i kvalitete turističke ponude i njihovog udjela u turističkom proizvodu Tuzlanskog kantona, u analizu utvrđenog niskog nivoa razvijenosti i neadekvatne kvalificiranosti radne snage u narednom periodu će biti kreirani programi podrške, koji će doprinijeti povećanju kapaciteta ali i poboljšanju kvalitete usluge.

3.2.3 Strateški fokus 3. Menadžment i marketing destinacije

Holistički pristup destinacijskom menadžmentu i marketingu odnosi se na unapređenje i promicanje turizma turističke destinacije TK, strateško planiranje, formulaciju i implementaciju strategija, istraživanje turističkih tržišta, promovisanje i brendiranje, digitalizaciju i inovacije, finansiranje i privlačenje investicija, a primjena bi rezultirala izgradnjom jake i jedinstvene pozicije destinacije TK, osiguranjem održivosti turizma i izgradnjom kulture turizma u turističkoj destinaciji TK. Stoga bi unaprjeđenje funkcija turističkih zajednica JLS i turističke zajednice TK dovelo do efikasnijeg upravljanja turističkom destinacijom TK, implementacije strategija i u njima definisanih mjera, prioriteta i strateških ciljeva te promovisanja turističkog sektora, turističkih subjekata kao i politika i donosioca odluka vezanih za održivi razvoj, a u skladu sa Agendom 2030 za održivi razvoj (SDGs).

U pogledu boljeg pozicioniranja, efikasnijeg upravljanja i koordinacije aktivnosti u oblasti marketinga i kreiranja snažnog brenda na nivou JLS i TK nameće se potreba za oblikovanja i izbor strategije marketinga te marketing planova turističkih zajednica.

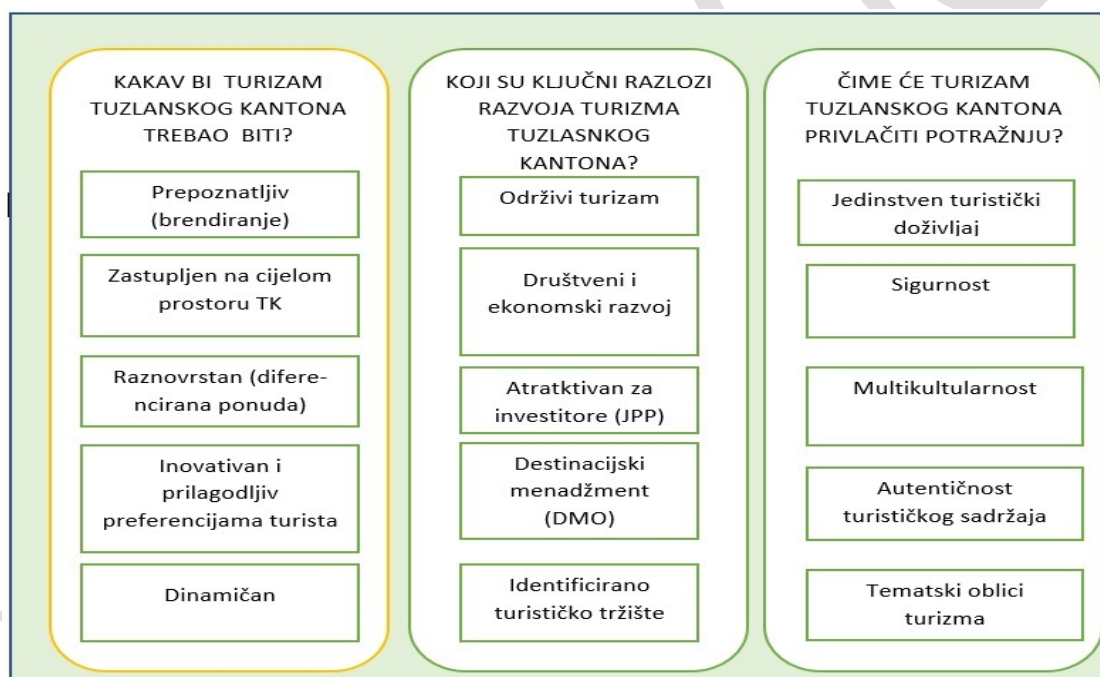
3.2.4 Strateški fokus 4. Sistemski pristup razvoju ljudskih potencijala za potrebe turističkog sektora Tuzlanskog kantona

Sistemski pristup razvoju ljudskih potencijala za potrebe turističkog sektora TK podrazumijeva, s jedne strane, razvoj ciljanih programa za formalno obrazovanje budućih, novih kadrova u turizmu, te razvoj programa cjeloživotnog učenja za unaprjeđenje kompetencija postojećih kadrova u turizmu, kao i certificiranje rukovodećih kadrova iz oblasti menadžmenta u turizmu, s druge strane. U tom smislu neophodno je razvijanje kvalitetnih nastavnih programa iz turizma, hotelijerstva i ugostiteljstva u srednjim školama u TK i unaprjeđenje kvaliteta studijskih programa menadžmenta u turizmu i turizmologije pri Univerzitetu u Tuzli (kroz jačanje saradnje sa turističkim privrednim subjektima), te razvoj i provedba programa obuke i certificiranja iz menadžmenta u turizmu rukovodećih kadrova u

turizmu (u saradnji sa fakultetima Univerziteta u Tuzli, koji izvode studijske programe iz turizma), kao i razvoj i provedba interdisciplinarnog programa cjeloživotnog obrazovanja iz područja menadžmenta u turizmu.

4 Vizija razvoja turizma Tuzlanskog kantona

Vizija razvoja turizma TK predstavlja sliku poželjne budućnosti kojoj teže različite kategorije ključnih interesnih grupa (turisti, turistički subjekti, turističke zajednica/tijela/sektori/službe na nivou kantona i jedinica lokalne samouprave, investitori, obrazovne, kulturne i resorne institucije i ministarstva na nivou Federacije i kantona, šira društvena zajednica i dr.). Vizija razvoja turizma Tuzlanskog kantona temelji se na sistemu vrijednosti kojim se odgovara na tri ključna pitanja: (1) kakav bi turizam Tuzlanskog kantona trebao biti?; (2) koji su ključni preduslovi razvoja turizma Tuzlanskog kantona?; (3) čime će turizam Tuzlanskog kantona privlačiti potražnju?.

Slika 3. Elementi vizije strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona 2024–2029.

Tuzlanski kanton je multikulturalna, prepoznatljiva turistička destinacija koja će čuvajući bogato naslijeđe i resurse, inovativnom i raznolikom ponudom turistima pružiti jedinstven turistički doživljaj.

MOTO

Otkrij i uživaj!

5 Strateški ciljevi sa indikatorima

Strateški ciljevi su usklađeni sa Strategijom razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godina, Strategijom razvoja FBiH za period 2021–2027. godina i Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH 2030, kojim se utvrđuju zajednički podciljevi i indikatori za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum) te usmjeravaju budući procesi strateškog planiranja.

Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina je sektorska strategija koja prema Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH mora biti usklađena sa strategijama višeg reda, a prije svega sa Strategijom razvoja Tuzlanskog kantona, kojom je programiran razvoj turizma za isti obuhvatni period kroz prioritet u okviru strateškog cilja za ekonomski razvoj. Prioritet 3.1. Poticati razvoj turizma u Tuzlanskom kantonu operacionalizira se kroz četiri mjere koje su budžetirane u iznos od 36,2 miliona KM, od čega iz Budžeta Tuzlanskog kantona iznos od 20,2 miliona KM. Naprijed navedene činjenice opredijelile su nas da iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona preuzmemo prioritet i u sektorskoj Strategiji razvoja turizma tretiramo ga kao strateški cilj pod istim nazivom. Pored ovog strateškog cilja, zbog perioda obuhvata i obima projiciranih sredstva za razvoj turizma iz Budžeta Tuzlanskog kantona predložili smo samo jedan dodatni strateški cilj.

Tabela 14. Strateški ciljevi razvoja turizma Tuzlanskog kantona

1.	Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu
2.	Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona

5.1 Strateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu

Zahvaljujući brojnim turističkim atrakcijama, raznovrsnosti turističke ponude, postojanju aerodroma na području Kantona, ali i solidnoj cestovnoj povezanosti sa regijom, stvorene su pretpostavke za progresivniji razvoj turizma u funkciji ukupnog ekonomskog razvoja Tuzlanskog kantona. Kako bi se planski usmjeravo razvoj turizma, neophodno je raditi na unapređenju zakonodavnog okvira i turističkih statistika kao osnovne poluge razvoja ove oblasti. Poseban značaj ima unapređenje regulatornog okvira koji će olakšati rad turističkih radnika i poslovnih subjekata u turizmu, a ujedno potaknuti turističke poduzetnike u sivoj zoni za formalnu registraciju poslovanja.

Uz to, neophodno je kreirati programe podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma, prije svega za postojeće i potencijalne poduzetnike i poslovne subjekte u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva ali i jačati javno-privatnu saradnju te podržati javni sektor u jačanju kapaciteta za pružanje kvalitetnih javnih usluga u oblasti turizma.

S ciljem razvoja različitih oblika turizma, u okviru turističke ponude neophodno je unapređenje i izgradnja turističke infrastrukture uz opremanje turističkih atrakcija prikladnim objektima turističke ponude te izrada promo-materijala i realizacija kampanja sa ciljem promocije i brendiranja Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije (izrada internet stranica, online prezentacija, organizacija stručnih predavanja i izložbi i sl.). U svemu navedenom, turistički proizvodi, a uz njih i smještajni kapaciteti – trebaju biti jasno osmišljeni, moderno uređeni i prezentovani te strateški komunicirani koristeći dostupne kanale u cilju motiviranja dolaska turista ali i produžetka boravka na području Kantona. Očekuje se da realizacija ovog strateškog cilja rezultira povećanjem broja dolazaka turista

na području Tuzlanskog kantona kao i njihovo duže zadržavanje – gledano u povećanom broju noćenja na području Tuzlanskog kantona. Unapređenju kapaciteta doprinijeti će se kroz razvijeniju i brojniju smještajnu infrastrukturu ali i povećan broj zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo).

Prvi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim pretpostavkama:

- da se kroz unapređenje turističkih statistika doprinese boljem okruženju u kojem je moguće kvalitetnije pratiti stanje turizma, a time i donositi adekvatnije i efikasnije politike i programe
- da se kroz unapređenje zakonodavnog okvira stvori bolje okruženje – u kojem se osnivanju, opstaju, rastu i razvijaju novi i postojeći subjekti u oblasti turizma
- da se kroz izgradnju, rekonstrukciju i sanaciju primarne turističke infrastrukture i turističke suprastrukture doprinese proširenju i unapređenju kvaliteta dostupnih usluga
- da se kroz razvoj smještajnih kapaciteta doprinese unapređenju konkurentnosti turističkog sektora na području Tuzlanskog kantona
- da se kroz razvoj turističke ponude na području Tuzlanskog kantona podigne svijest o potencijalima bavljenja turizmom posebno u ruralnom području te motivira stanovništvo da se uključi u razvoj turističkih kapaciteta i turističke ponude. Poseban naglasak se stavlja na uključivanje obiteljskih domaćinstava u turističko-ugostiteljsku djelatnost.

Pri definisanju **prvog strateškog cilja** i elemenata koji se odnose na ekonomski razvoj u Strategiji razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godine uzet je u obzir i **Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH** koji utvrđuje zajedničke podciljeve i indikatore za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definisani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akcelerateore.

STRATEŠKI CILJ 1 Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu				
CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA	PRAVCI RAZVOJA			
	Pametan rast		Društvo jednakih mogućnosti	
	Akceleratori	Podciljevi	Akceleratori	Podciljevi
	Pametno upravljanje prirodnim resursima	Održivi turizam	Aktivacija zapošljavanja ranjivih kategorija	Povećanje zapošljivosti nezaposlenih osoba kroz razvoj socijalnog poduzetništva
	Povećanje investicija u infrastrukturu	Jačati infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija		
	Povoljno okruženje za poduzetništvo i inovacije	Povećanje investicija u infrastrukturu istraživanja, razvoja i inovacija u javnom i privatnom sektoru; Mobiliziranje potencijala dijaspore; Globalni lanci vrijednosti		

Ostvarenje strateškog cilja pratit će se kroz odabrane indikatore uticaja nakon kojih će se moći ocijeniti vrsta i stepen promjena u okruženju. Tabela sumira indikatore za koje su definisane početne i ciljne vrijednosti ostvarenja strateških ciljeva.

Tabela 15. Indikatori uticaja Strateškog cilja 1

	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
STRATEŠKI CILJ 1	Broj dolazaka turista	FZS	37.196	60.000
	Broj noćenja turista	FZS	70.651	115.000
POTICATI RAZVOJ ODRŽIVOG TURIZMA U TUZLANSKOM KANTONU	% ostvarenih investicija u djelatnosti hotelijerstva i ugostiteljstva u ukupnim investicijama TK	FZS	0,40%	1,00%
	Broj zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	FZS	3.358	5.000

5.2 Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona

Podupirući ostvarenje vizije u kojoj je naglašeno da je Tuzlanski kanton multikulturalna, regionalno prepoznatljiva turistička destinacija realizacijom strateškog cilja želi se unaprijediti konkurentnost turizma odnosno razviti sposobnost da Tuzlanski kanton kao turistička destinacija djelotvorno i svrsishodno koristi svoje prirodne, kulturne, ljudske, umjetne i kapitalne resurse za razvoj i ponudu kvalitetnih, inovativnih, etičkih i atraktivnih turističkih proizvoda i usluga, a sve u cilju postizanja održivoga rasta, povećanja dodane vrijednosti turističkoga sektora, poboljšanja i diversifikacije njene tržišne komponente te optimiziranja atraktivnosti i koristi za turiste i lokalnu zajednicu. Konkurentnost će biti unaprijeđena kroz kreiranje lanca turističkih vrijednosti, odnosno kroz implementaciju primarnih i podupirućih aktivnosti budućih mjera koje su od ključne važnosti za poslovanje turističkog sektora.

Prioritetima i mjerama se planira unaprijediti turistički proizvod, menadžment i marketing destinacija na području Tuzlanskog kantona i podići nivo kompetencija zaposlenih u turizmu. Neophodno je poticati unapređenje tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona, inoviranju postojećih i razvoju novih atraktivnih sadržaja turističke ponude što će u konačnici voditi ka Izgradnji i razvoju prepoznatljivog turističkog proizvoda. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga, odnosno unapređenje funkcija turističkih zajednica JLS i turističke zajednice TK i izgradnju efikasnog sistema upravljanja turističkom destinacijom, promocijom i brendiranjem Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije odnosno multikulturalne, sigurne regionalne turističke destinacije doprinijet će se konkurentnosti turizma TK. Moderniziranje i jačanje obrazovanja, kako formalnog tako i neformalnog, primjena savremenih praksi i politika upravljanja ljudskim potencijalima doprinijet će unapređenju kompetencija i kvalifikacija kadrova u turizmu, hotelijerstvu i ugostiteljstvu, što će dodatno povećati performanse konkurentnosti turizma Tuzlanskog kantona. Realizacija navedenog strateškog cilja doprinijet će unaprijeđenom rangui TK u FBiH u konetkstu broja dolazaka i noćenja turista ali i povećanoj vrijednosti investicija u oblasti turizma. Uz to doprinijeti će se povećanju broja razvijenih univerzitetskih, srednjoškolskih i programa cjeloživotnog učenja u Tuzlanskom kantonu.

Drugi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim pretpostavkama:

- da se – kroz kreiranje turističkih oblika turizma i turističkog proizvoda, zasnovanog na atraktivnosti motiva koji omogućavaju turistički promet tokom cijele godine, zapošljava

lokalno stanovništvo, promoviše lokalna proizvodnja te doprinose zaštiti prirodne i kulturne baštine;

- da se kroz inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude, te izgradnju prepoznatljivog turističkog proizvoda doprinese razvoju tematskih oblika turizma;
- da se kroz jačanje organizacijske infrastrukture, unapređenje destinacijskog menadžmenta i marketinga, izgradnju i jačanje brenda Tuzlanskog kantona kao destinacije i brenda pojedinačne turističke ponude doprinese razvoju konkurentnosti turizma TK;
- da se razvoju destinacijskog menadžmenta i marketinga doprinese i kroz razvoj ljudskih potencijala kroz Turističku zajednicu TK;
- da se – razvojem novih univerzitetskih i srednjoškolskih programa obrazovanja u skladu sa potrebama tržišta rada, osigura potreban broj kompetentno zaposlenih, koji će doprinijeti konkurentnosti turizma Tuzlanskog kantona i osigurati njegovu bolju pozicioniranost unutar Federacije BiH;
- da se, kroz razvoj i implementaciju programa cjeloživotnog učenja, kao i programa kontinuirane edukacije i/ili certificiranja u oblasti menadžmenta u turizmu i destinacijskog menadžmenta, u saradnji sa fakultetima Univerziteta u Tuzli, koji izvode studijske programe iz turizma, osigura podizanje nivoa kompetencija (znanja, vještina, stavova) za sve zaposlene u turizmu i ugostiteljstvu, ali i do obrazovanja nezaposlenih za potrebe turizma.

Pri definisanju **drugog strateškog cilja** i elemenata koji se odnose na ekonomski razvoj u Strategiji razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godine uzet je u obzir i **Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH**, koji utvrđuje zajedničke podciljeve i indikatore za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum), gdje su definisani elementi relevantni u odnosu na sljedeće razvojne pravce i akceleratora.

STRATEŠKI CILJ 2: UNAPRIJEDITI KONKURENTNOST TURIZMA TUZLANSKOG KANTONA					
CILJEVI RAZVOJA	ODRŽIVOG	PRAVAC RAZVOJA: PAMETNI RAST		PRAVAC RAZVOJA: DRUŠTVO JEDNAKIH MOGUĆNOSTI	
		Akceleratori	Podciljevi	Akceleratori	Podciljevi
       	<p>Povećanje investicija u infrastrukturu</p> <p>Zeleni rast i čista energija</p> <p>Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem</p>	Povećanje investicija u infrastrukturu	<p>Jednak pristup modernoj transportnoj infrastrukturi</p> <p>Veći udio javnih investicija u infrastrukturu</p> <p>Jačati infrastrukturu u oblasti digitalnih tehnologija</p>	Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema	<p>Smanjenje broja osoba bez adekvatnih kompetencija, znanja i vještina i njihova integracija na tržište rada</p>
		Zeleni rast i čista energija	<p>Smanjenje energetske siromaštva</p> <p>Razvoj „zelenih“ vještina i poslova</p> <p>Decentralizacija elektro-energetskog sistema</p> <p>Dekarbonizacija energetske sektora</p>	<p>Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema</p> <p>Smanjenje broja osoba bez adekvatnih kompetencija, znanja i vještina i njihova integracija na tržište rada</p>	
		Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem	<p>Deminiranje kontaminiranih područja</p> <p>Upravljanje rizicima od katastrofa</p>		
			<p>Zaštita i obnova prirodnog kapitala</p> <p>Razviti sistem cirkularne ekonomije</p>		
			<p>Jačanje kontrole i praćenja kvaliteta ekosistema</p>		

Ostvarenje strateškog cilja pratit će se kroz odabrane indikatore uticaja nakon kojih će se moći ocijeniti vrsta i stepen promjena u okruženju. Tabela sumira indikatore za koje su definisane početne i ciljne vrijednosti ostvarenja strateških ciljeva.

Tabela 16. Indikatori uticaja Strateškog cilja 2

	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
STRATEŠKI CILJ 2. UNAPRIJEDITI KONKURENTNOST TURIZMA TUZLANSKOG KANTONA	Rang TK u FBiH mjeren brojem dolaska turista	FZS	6	3
	Rang TK u FBiH mjeren brojem noćenja	FZS	6	3
	Broj turističkih zajednica na nivou TK sa unaprijeđenim funkcijama	MTTS	7	9
	Ukupan broj razvijenih univerzitetskih, srednjoškolskih i programa obrazovanja iz oblasti turizma (formalno obrazovanje)	MON TK	3	5

PRILJEZ

6 Prioriteti i mjere sa indikatorima

6.1 Konceptualni okvir razvoja turizma Tuzlanskog kantona: strateški ciljevi, mjere i prioriteta

Kako bi se ostvarila vizija razvoja turizma Tuzlanskog kantona te osigurao razvojni pravac definisan kroz strateške fokuse, definisana su dva strateška cilja prethodno elaborirana, uz pet prioriteta operacionaliziranih kroz 10 mjera – od kojih je 6 novih mjera dok su 4 mjere preuzete iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godine.

Realizacija Strateškog cilja 1. „Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu“, ostvarit će se kroz realizaciju dva prioriteta, jednog koji se odnosi na unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma, i drugog koji tretira unapređenje i razvoj turističke infrastrukture. Realizacija prioriteta operacionalizira se kroz četiri mjere, od kojih je mjera „1.2.1. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu“ preuzeta iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godine. Mjerama se želi unaprijediti zakonodavni okvir i turističke statistike, kreirati programi podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma, razviti turistička infrastruktura, podsticati investicije u turizmu te potaknuti razvoj smještajnih kapaciteta za turiste.

Realizacija Strateškog cilja 2. „Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona“, ostvarit će se kroz realizaciju tri prioriteta – prvim se žele unaprijediti tematski oblici turizma u Tuzlanskom kantonu, drugim razviti destinacijski menadžment i marketing, a trećim unaprijediti kompetentnost kadrova u turizmu. Realizacija prioriteta operacionalizira se kroz šest mjera, od kojih su tri mjere (2.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude; 2.3.1. Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja; 2.3.2. Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja), preuzete iz Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021–2027. godine. Mjerama se želi doprinijeti inoviranju postojećih i razvoju novih atraktivnih sadržaja turističke ponude, izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod, potaknuti ulaganja u promociju i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije, doprinijeti razvoju ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK, poboljšati kvalifikacije i kompetencije kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja te poboljšati kvalifikacije i kompetencije kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja.

Pregled definisanih strateških ciljeva sa ključnim poljima djelovanja definisanih u okviru prioriteta te pregled pripadajućih mjera dat je u narednoj tabeli.

Tabela 17. Strateški ciljevi, prioriteta i mjere razvoja turizma Tuzlanskog kantona

Strateški ciljevi	Prioriteta	Mjere
1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu	1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	1.1.1. Unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika
		1.1.2. Kreiranje programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma
	1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture	1.2.1. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu
		1.2.2. Razvoj smještajnih kapaciteta

2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	2.1. Unaprjeđenje tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona	2.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude
		2.1.2. Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod
	2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga	2.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije
		2.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK
	2.3. Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu	2.3.1. Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja
		2.3.2. Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja

6.2 Prioriteti strateškog cilja 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu

Strateški cilj 1 „Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu“ operacionalizira se kroz 2 prioriteta i 4 mjere, čije ostvarenje će se pratiti preko 6 indikatora na nivou prioriteta i 15 indikatora na nivou mjera.

Tabela 18. Pregled prioriteta i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

S t r a t e š k i c i l j 1	Prioritet	Indikatori izlaznih rezultata	Izvor	Polazna	Ciljna
				vrijednost (2023.)	vrijednost (2029.)
	1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	% izdvajanja za kapitalne transfere podrške turizmu iz godišnjeg budžeta TK	MTTS*	0,47%	1%
		Broj poslovnih subjekata u oblasti turizma na 1.000 stanovnika	MTTS / FIA**	0,22	0,50
	1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona	Broj objekata primarne turističke infrastrukture i suprastrukture na Kantonu	MTTS / TZTK*** / JLS****	539	650
		% implementiranih sredstava za unapređenje infrastrukture od značaja za razvoj turizma u ukupni kapitalnim izdacima Kantona	MTTS	0,28%	1,0%
		Ostvareni prihodi od prodaje u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva	MTTS / FIA	26,1 mil KM	50 mil KM

*MTTS – Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona

**FIA – Finansijsko-informatička agencija

***TZTK – Turistička zajednica Tuzlanskog kantona

****JLS – Jedinice lokalne samouprave

6.2.1 Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma

Prvi korak u realizaciji Agende 2030 u Bosni i Hercegovini predstavlja izrada Okvira za Ciljeve održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, kao zajedničkog dokumenta svih nivoa vlasti, koji utvrđuje šire razvojne pravce, putem kojih vlasti na svim nivoima i društvo u Bosni i Hercegovini nastoje doprinijeti ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja. Jedan od pokretača razvoja unutar razvojnog pravca „Pametni rast“ je održivi turizam, i održivi turizam predstavlja pravac razvoja koji Bosnu i Hercegovinu može smjestiti u grupu značajnih turističkih destinacija u svjetskim okvirima.

U skladu sa prilikama u okruženju, i Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona fokusira pažnju na unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma, kroz unapređenje zakonskog okvira i turističkih statistika, u cilju stvaranja održivih prihoda poslovnim subjektima koji se bave turizmom, te stvaranje pozitivnog razvojnog efekta na druge sektore kao što su poljoprivreda, transport i zaštita životne sredine. Na području Tuzlanskog kantona postoji veliki potencijal za razvoj održivog turizma, međutim da bi se osigurali okviri za značajan razvoj, ali i praćenje napretka istih, potrebno je prije svega unaprijediti postojeću legislativu, kreirati efikasnije administrativne procedure te kreirati programe podrške kako bi se unaprijedio poslovni ambijent za razvoj turizma te ojačali kapaciteti privatnog i javnog sektora u oblasti turizma.

S ciljem jačanja konkurentnosti turističkog sektora u privredi Tuzlanskog kantona, neophodno je omogućiti stručnu i finansijsku podršku za poslovne subjekte u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva, kako bi se doprinijelo osnivanju novih i očuvanju, rastu i razvoju postojećih poslovnih poduhvata, ali i ojačala njihova konkurentnost, pri čemu poseban faktor predstavljaju projekti u oblasti standardizacije, unapređenja energijske efikasnosti, digitalizacije i unapređenja inovativnosti u poslovanju. Dodatno, projekti uspostave grupacija poslovnih subjekata te realizacija programa podrške u očuvanju postojećih i otvaranju novih radnih mjesta u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva će doprinijeti održivosti biznisa u turističkom sektoru Tuzlanskog kantona. Dodatno, neophodno je pružiti podršku lokalnim turističkim projektima koje implementiraju jedinice lokalne samouprave, nastaviti investicije u javnu infrastrukturu koja se stavlja u funkciju razvoja turizma te unaprijediti dostupnosti javnih usluga kao bitnog aspekta za razvoj turizma Tuzlanskog kantona.

Cilj prioriteta je kreiranje poticajnog okruženja kroz unapređenje zakonskog okvira i turističkih statistika u cilju funkcionalnog praćenja razvojnih trendova u turizmu, osnivanje novih i očuvanje, rast i razvoj postojećih poslovnih subjekata u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva te jačanje kapaciteta javnog sektora i unapređenje javne infrastrukture u cilju razvoja održivog turizma u Tuzlanskom kantonu.

Realizacija prioriteta ostvarit će se kroz unapređenje zakonodavnog okvira i turističke statistike, kreiranjem programa stručne i finansijske podrške opstanku postojećih i osnivanju novih poslovnih subjekata u oblasti turizma i jačanju njihove konkurentnosti, što će im olakšati uključivanje u globalne lance vrijednosti, te jačanju kapaciteta javnog sektora, kroz unapređenje postojeće i izgradnju nove javne infrastrukture – koja se stavlja u funkciju pružanja i unapređenja javnih usluga u oblasti turizma.

Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma se operacionalizira kroz 2 mjere, čije ostvarenje će se pratiti preko 6 indikatora.

Tabela 19. Pregled mjera unutar Prioriteta 1.1. i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Prioritet	Mjera	Indikatori	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
1.1.Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	1.1.1. Unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika	Pripremljeni i usvojeni prijedlozi izmjena i dopuna zakonskih i podzakonskih akata koji tretiraju oblast turizma u TK	MTTS	0	5
		Broj uspostavljenih registara u kojima se prikupljaju i obrađuju podaci iz oblasti turizma	MTTS	0	5
	1.1.2. Kreiranje programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma	Broj podržanih Start Up-a u oblasti turizma na godišnjem nivou	MTTS	0	10
		Broj poslovnih subjekata iz oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva koji su podržani u projektima jačanje konkurentnosti na godišnjem nivou	MTTS	0	50
		% implementiranih sredstava za projekte JLS za razvoj turizma od bruto godišnjih budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS	5%	12%

Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma doprinosi ostvarenju Strateškog cilja 1. „Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu“.

Kroz unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika doprinijet će se kreiranju poticajnog okruženja za razvoj turizma, unaprijediti efikasnost administrativnih procedura te unaprijediti proces praćenja razvojnih pokazatelja na Tuzlanskom kantonu u svrhu unapređenja poslovnog ambijenta za razvoj turizma. Kreiranjem programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma doprinijet će se osnivanju novih i očuvanju, rastu i razvoju postojećih poslovnih subjekata u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva, što će ojačati njihovu konkurentnost i olakšati im uključivanje u globalne lance vrijednosti. Dodatno, jačanjem kapaciteta javnog sektora i unapređenjem postojeće i izgradnjom nove javne infrastrukture, koja se stavlja u funkciju pružanja usluga iz oblasti turizma, doprinijet će se jačanju turističkog sektora Tuzlanskog kantona. Navedeno se očekuje da će rezultirati će povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma, što će pozitivno uticati na razvoj cjelokupne privrede Tuzlanskog kantona.

Detaljna razrada mjera data je u Prilogu 3. dokumenta.

Ovaj prioritet i pripadajuće mjere u skladu su sa ciljevima održivog razvoja: SDG8 Dostojanstven rad i ekonomski rast i SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura.

*MTTS – Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona

**TZTK – Turistička zajednica Tuzlanskog kantona

*** FZZS – Federalni zavod za programiranje razvoja

6.2.2 Prioritet 1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona

Turistička infrastruktura predstavlja nezaobilazan faktor razvoja različitih oblika turizma u okviru turističke ponude te je neophodno unapređenje i izgradnja infrastrukture koja će na području Tuzlanskog kantona uticati na razvoj turizma i turističke ponude u funkciji dodane vrijednosti turističkih sadržaja. Tuzlanski kanton neupitno ima potencijala i materijalne osnove za razvoj turističke ponude, što potvrđuje identifikacija velikog broja objekata primarne turističke infrastrukture i turističke suprastrukture te potreba za investicijama u razvoj komunalne i saobraćajne infrastrukture neophodne za unapređenje razvoja turizma.

U svrhu daljeg unapređenja i razvoja turističke infrastrukture Kantona potrebno je investirati u izgradnju, rekonstrukciju i sanaciju primarne turističke infrastrukture i turističke suprastrukture uz uređenje i opremanje objekata i pratećih sadržaja u cilju proširenja i unapređenja kvaliteta dostupnih usluga. Također, neophodno je podići svijest o značaju i potencijalima razvoja turizma, kao i mogućnostima uključivanja obiteljskih domaćinstava u turističko-ugostiteljsku djelatnost.

Cilj prioriteta je da se kroz unapređenje i izgradnju turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona, neophodno ulaganje u komunalnu i saobraćajnu infrastrukturu, koja će biti stavljena u funkciju razvoja turizma te razvoj smještajnih kapaciteta na području Tuzlanskog kantona, doprinese unapređenju konkurentnosti turističkog sektora na području Tuzlanskog kantona, što će doprinijeti većem interesu za turističkom ponudom Tuzlanskog kantona, odnosno većem broju dolazaka i noćenja te povećanju prihoda od turizma.

Realizacija prioriteta ostvarit će se unapređenjem postojećih i izgradnjom novih objekata primarne turističke infrastrukture i turističke suprastrukture koja će biti stavljena u funkciju razvoja turizma, kao i unapređenjem postojećih i razvojem dodatnih smještajnih kapaciteta kroz kreiranje programa podrške razvoju smještajnih kapaciteta te podizanjem svijesti i edukacijom stanovništva o mogućnostima i benefitima bavljenja turizma posebno u ruralnom području te potencijalnim načinima za uključivanje u turističku djelatnost na području Tuzlanskog kantona.

Navedeno se očekuje da rezultira unapređenjem infrastrukture u oblasti turizma te povećanjem smještajnih kapaciteta na području Tuzlanskog kantona, što će doprinijeti kreiranju inovativnih sadržaja turističke ponude, većim brojem subjekata koji se bave turističkom djelatnošću, te povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma, što će pozitivno uticati na razvoj Tuzlanskog kantona.

Prioritet 1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona se operacionalizira kroz 2 mjere, čije ostvarenje će se pratiti preko 6 indikatora.

Tabela 20 Pregled mjera unutar Prioriteta 1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Prioritet 1.2.	Mjera	Indikatori	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona	1.2.1. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu	Broj postavljenih znakova turističke signalizacije	MTTS	150 (2021)	200
		Broj markiranih i mapiranih planinarskih staza	TZTK	300 (2020)	400
		Vrijednost projekata podrške razvoju turističkoj infrastrukturi (izletiša, turistički kompleksi i sl.)	MTTS	666.000	26.000.000
	1.2.2. Razvoj	Broj turističkih smještajnih kapaciteta na području TK (hoteli i sličan	FZS	63	80

smještajnih kapaciteta	smještaj, odmarališta i slični objekti za odmor, ostali smještaj)			
	Broj ležaja u svim smještajnim objektima	FZS	1.744	2150
	% izdvajanja sredstava za unapređenje smještajnih kapaciteta od bruto budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS / TZTK / JLS	0%	5,5%

Prioritet 2.1. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona doprinosi ostvarenju Strateškog cilja 1. „Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu“.

Unapređenjem i razvojem primarne turističke infrastrukture i turističke suprastrukture, a prvenstveno turističke signalizacije i uređenjem pristupnih puteva kao i mapiranjem turističkih sadržaja, stvorit će se pretpostavke za potpuniji i ugodniji boravak turista na području Tuzlanskog kantona ali, između ostalog, doprinijeti i većoj ulozi kulturno-historijske baštine TK i prirodnih resursa u razvoju turizma. Kroz unapređenje postojećih i razvoj novih smještajnih kapaciteta na području Tuzlanskog kantona planira se podići svijest o potencijalima bavljenja turizmom posebno u ruralnom području te motivisati stanovništvo da se uključe u razvoj turističkih kapaciteta i ponude. Poseban naglasak biti će na razvoju svijesti i kapaciteta za održivo korištenje resursa u bavljenju turizmom.

Detaljna razrada mjera data je u Prilogu 3. dokumenta.

Ovaj prioritet i pripadajuće mjere u skladu su sa ciljevima održivog razvoja: SDG8 Dostojanstven rad i ekonomski rast, SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura te SDG13, SDG14 i SDG15 koji se odnose na zaštitu geodiverziteta i klime.

6.3 Prioriteti za Strateški cilj 2 Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona

Strateški cilj 2 „Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona“ operacionalizira se kroz 3 prioriteta i 4 mjere, čije ostvarenje će se pratiti preko 9 indikatora na nivou prioriteta i 18 indikatora na nivou mjera.

Tabela 21. Pregled prioriteta i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Strateški cilj 2.	Prioritet	Indikatori izlaznih rezultata	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	2.1. Unapređenje tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona	% izdvajanja sredstava za formiranje turističkih proizvoda od bruto budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS* / TZTK** / JLS***/drugi izvori	5% (procjena)	10%
		Broj dostupnih turističkih aranžmana za posjetu TK	MTTS / TZTK / JLS/drugi izvori	8 (procjena)	20
	2.2. Razvoj destinacijskog	Prihod realiziran od prodaje paket aranžmana	TZ TK	10% (procjena)	18%

	menadžmenta i marketinga	Sredstva uložena u promociju i jačanje brenda destinacije Tuzlanskog kantona	TZ TK	6 % (procjena)	10%
	2.3. Unapređenje kompetentnosti kadrova u turizmu	Osnovan Turistički Te-Ka HUB	MTTS, UNTZ,EFTZ	0	1
		Broj svršenih srednješkolaca u turističkim školama	MTTS, MONTK	45	180
		Broj svršenih studenata sa studijskih programa iz turizma	MTTS,MONT K,UNTZ	12	50
		Broj educiranih kadrova u turizmu kroz cjeloživotno obrazovanje	MTTS, MONTK, UNTZ	0	300
		Broj stipendiranih učenika i studenata za zanimanja u turizmu	MTTS,MONT K	0	50

6.3.1 Prioritet 2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma

Turistički proizvod je jedan totalni proizvod, što znači da se sastoji od materijalizovanih proizvoda i usluga, odnosno od paketa usluga, aktivnosti i događaja koje zadovoljavaju očekivanja posjetioca. Kao takav, turistički proizvod je kompletno iskustvo koje turista doživi od trenutka dolaska na destinaciju do trenutka odlaska. U kontekstu toga, nezaobilazan faktor razvoja različitih oblika turizma u okviru turističke ponude predstavlja turistička infrastruktura. Tuzlanski kanton neupitno ima potencijala i materijalne osnove za razvoj turističkih proizvoda, što potvrđuje identifikacija velikog broja objekata primarne i sekundarne turističke infrastrukture te potreba za investicijama u razvoj turističke infrastrukture. Shodno tome, neophodno je unapređenje i izgradnja infrastrukture, koja će na području Tuzlanskog kantona uticati na razvoj turizma i turističke ponude u funkciji dodane vrijednosti turističkih sadržaja. Tuzlanski kanton kao destinacija (misli se na životni ciklus destinacije) je u fazi razvoja turističkog prometa, odnosno turističke ponude i potražnje. Kanton kao destinacija se razvija i privlači sve veći broj turista. U ovoj fazi je važno nastaviti ulagati u turističku infrastrukturu, prilagođavati se potrebama turista i održavati kvalitetu usluga.

U svrhu daljeg unapređenja tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona, potrebno je investirati u turističku ponudu, kao dijela turističkog tržišta, na kojem se turistima nude i prodaju robe i usluge, kojima oni zadovoljavaju svoje turističke potrebe. Ovim se uključuju svi privredni i društveni sudionici Kantona, koji na direktan i indirektan način pridonose širenju i različitosti ukupne ponude, a time i povećanju turističke potrošnje, realizirane kroz boravak, kako domaćih, tako i inostranih turista i povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma.

Cilj prioriteta je iskorištavanje postojećih resursa Tuzlanskog kantona kroz kreiranje raznolike ponude tematskih oblika turizma, što će doprinijeti dužem boravku turista i povećanju turističke potrošnje. Efekti ovog prioriteta će se ogledati u povećanju broja dolazaka turista, broja noćenja i dužine vremena boravka turista.

Realizacija prioriteta ostvarit će se kroz podršku unapređenju postojeće i stvaranju nove turističke ponude unutar prepoznatih oblika turizma. Navedeno se očekuje da rezultira unapređenjem tematskih oblika turizma i rastu i razvoju poslovnih subjekata koji djeluju u oblasti turizma, što će

doprinijeti kreiranju novih i jačanju kapaciteta postojećih turističkih proizvoda te povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma što će pozitivno uticati na razvoj cjelokupne privrede Tuzlanskog kantona.

Prioritet 2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma operacionalizira se kroz 2 mjere, čije ostvarenje će se pratiti preko 6 indikatora.

Tabela 22. Pregled mjera unutar Prioriteta 2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma i turističke infrastrukture, Tuzlanskog kantona, i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Prioritet 2.1.	Mjera	Indikatori	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma	2.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude	Vrijednost podržanih projekata inovativnih sadržaja turističke ponude	TZTK	50.000	500.000
		Broj podržanih postojećih i novih projekata u okviru svih tematskih oblika turizma	MTTS	0	25
		% realiziranih sredstava Budžeta TK na realizaciju strateških projekata	MTTS	0%	100%
		% realiziranih sredstava ostalih izvora na realizaciju strateških projekata	MTTS	0%	100%
	2.1.2. Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod	Broj podržanih projekata iz različitih tematskih oblika turizma	MTTS TZTK	nema podataka	20
		Vrijednost podržanih projekata razvrstano po grupama tematskih oblika turizma	MTTS TZTK	nema podataka	10,4 mil. KM

Prioritet 2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona doprinosi ostvarenju Strateškog cilja 2. „Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona“.

Kroz unapređenje ponude i povećanje atraktivnosti turističkih proizvoda Tuzlanskog kantona, iskoristit će se prirodni i društveni resursi te strateška prednost geografske lokacije i blizine aerodroma. Unaprijedit će se pojedini tematski oblici turizma, koji nude jedinstven doživljaj Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije. Također, kreirat će se prepoznatljiva ponuda samostalnih i integriranih turističkih proizvoda Tuzlanskog kantona, koja se stavlja u funkciju pružanja usluga iz oblasti turizma, pružanjem stručne i finansijske podrške opstanku postojećih i kreiranju novih projekata tematskih oblika turizma te jačanju njihove atraktivnosti i konkurentnosti.

Realizacija prioriteta rezultirati će unapređenjem postojeće i razvojem nove ponude turističkih proizvoda uz uvažavanje principa održivosti, što će doprinijeti povećanju ostvarenih direktnih prihoda od turizma i pozitivno uticati na razvoj cjelokupne privrede Tuzlanskog kantona.

Detaljna razrada mjera data je u Prilogu 3. dokumenta.

Ovaj prioritet i pripadajuće mjere u skladu su sa ciljevima održivog razvoja: SDG8 Dostojanstven rad i ekonomski rast, SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura te SDG13, SDG 14 i SDG 15 koji se odnose na zaštitu geodiverziteta i klime.

6.3.2 Prioritet 2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga

U skladu sa principima održivog razvoja turizma, koji se fokusiraju na stvaranje dugoročnih razvojnih efekata, izrazito je važno turizam razvijati na strateški način te fokus staviti na razvoj destinacijskog menadžmenta kako bi se turistički potencijal valorizovao i iskoristio na adekvatan način. Unapređenje destinacijskog menadžmenta u BiH je potrebno sprovesti na svim nivoima te se i u Strategiji razvoja turizma Tuzlanskog kantona postavlja kao jedan od prioriteta razvoja.

Destinacija je mjesto posjećeno tokom putovanja, odnosno mjesto turističke potrošnje, a destinacijski menadžment je kontinuirani proces u kojem turistički sektor, javna uprava, privatni sektor i ostali subjekti usmjeravaju razvoj destinacije sa ciljem ostvarivanja zajedničke željene vizije i strategije destinacije. Kada je u pitanju promocija i unapređenje destinacijskog menadžmenta, ključni zadatak Turističke zajednice Tuzlanskog kantona jeste upravljati destinacijom (u ovom slučaju Tuzlanskim kantonom) kao brendom, promovirati ga na adekvatne načine koristeći dostupne kanale komunikacije, pružiti podršku u kreiranju paket aranžmana koji će povećati interes za dolaskom te produžiti boravak gostiju na području Tuzlanskog kantona. Proces brendiranja zasnovao bi se na istraživanju postojećeg imidža TK, primarnom i sekundarnom istraživanju turističkog tržišta, segmentiranju, odabiru ciljnog tržišta i pozicioniranju na turističkom tržištu, kreiranju turističke ponude, definisanju komunikacijskih ciljeva usmjerenih na odabrana ciljna tržišta/segmente te odabira najefektnijih instrumenata (lična prodaja, prodajna promocija, oglašavanje i slično) i medija komuniciranja (tradicionalnih i savremenih). U cilju podsticanja turističke tražnje neophodno je uz proces brendiranja Tuzlanskog kantona raditi i na brendiranju turističkih ponuda, njihovom promovisanju na ciljnim tržištima uz primjenu integrisanih marketing komunikacija. Pored toga, značajno je raditi na podsticanju primjene društvenih medija (YouTube, Facebook, Instagram, TikTok, itd.) u procesu realizacije komunikacijskih aktivnosti turističkih zajednica, jačanju saradnje sa međunarodnim aviokompanijama koje imaju linije do/od Tuzlanskog aerodroma, unaprijeđenju prodaje prepoznatljivih turističkih proizvoda u saradnji sa međunarodnim turoperatorima te uspostavi digitalne kampanje usmjerene na domaće i međunarodno turističko tržište, a vezane za promociju turističke ponude TK.

Međutim, kao preduslovi za uspješnu realizaciju navedenih zadataka nameće se potrebe revidiranja i unaprijeđenja zakonskog i regulatornog okvira iz oblasti turizma, prevashodno revidiranja Zakona o turističkim zajednicama Tuzlanskog kantona. Nadalje, unaprijeđenje djelovanja turističke zajednice TK i turističkih zajednica JLS trebalo bi se temeljiti na strateškom planiranju, podsticanju inovativnih procesa, digitalizaciji, osnivanju info centara i centara za registraciju turista, unaprijeđenju saradnje aktera u turizmu kroz osnivanje strukovnih udruženja, organizovanju susreta te zajedničkom kreiranju prepoznatljivih turističkih proizvoda (U Tuzli na moru, u TK na odmoru, Konjuh Adventure, Zima u Tuzlanskom kanton/Zimski festival u TK/ Zimska čarolija u TK/ Stazama Bosanskih vladara/Srednjovjekovne i etno ceste TK Life & So(u)l), a sve u cilju građenja identiteta destinacije, podsticanju kumulacije atrakcija te jačanja organizacijske infrastrukture što bi unaprijedilo upravljanje Tuzlanskim kantonom kao turističkom destinacijom. Dodatne aktivnosti bi podrazumijevale i organizovanje područnih TZ JLS, savjetodavnu podršku osnivanju i jačanju kapaciteta destinacijskih marketing organizacija (organizacija za operativne marketing i promotivne poslove) i destinacijskih menadžment kompanija u Kantonu.

Također, u procesu unaprijeđenja konkurentnosti turizma i destinacijskog menadžmenta Tuzlanskog kantona, veoma je bitno jačati kapacitete turističkih radnika odnosno edukovati turističke radnike kako bi oni postali kreatori i implementatori turističkih politika te u potpunosti koristili turističko-resursnu osnovu koju imaju na raspolaganju.

Cilj prioriteta je unaprijediti konkurentnost Tuzlanskog kantona kao destinacije kroz jačanje organizacijske infrastrukture, unaprijeđenje destinacijskog menadžmenta i marketinga, izgradnju i

jačanje brenda Tuzlanskog kantona kao destinacije i brenda pojedinačne turističke ponude te osnaživanje i razvoj kompetencija i kapaciteta turističkih radnika.

Realizacija prioriteta ostvarit će se kroz unaprjeđenje zakonskog okvira, jačanje organizacijske infrastrukture turističkih zajednica, izradu marketing plana Turističke zajednice Tuzlanskog kantona kreiranje turističkih proizvoda i paket aranžmana koji su u skladu sa potrebama potencijalnih gostiju, pružanje podrške privatnom sektoru s ciljem što efikasnijeg korištenja postojećih turističkih potencijala, razvoj digitalnih kanala promocije destinacije Tuzlanskog kantona, aktivnosti brendiranja Tuzlanskog kantona i razvoj oznake tuzlanske kvalitete, izradu promotivnih materijala i implementaciju promotivnih kampanja te realizaciju programa edukacije turističkih radnika na području TK o destinacijskom menadžmentu.

Navedeno se očekuje da rezultira kreiranjem kvalitetnije i privlačnije turističke ponude te sveobuhvatnijoj promociji turizma na području Tuzlanskog kantona čime će se doprinijeti povećanju broja dolazaka i noćenja turista na području Tuzlanskog kantona, povećanju turističkog prometa i prihoda od turizma, te posljedično rastu BDP-a i zaposlenosti na području TK.

Prioritet se operacionalizira kroz 2 mjere čije ostvarenje će se pratiti preko 5 indikatora

Tabela 23. Pregled mjera unutar Prioriteta 2.2. Razvoj destinacijskom menadžmenta i marketinga, i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Prioritet 2.2.	Mjera	Indikatori	Izvor	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga	2.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije	Broj razvijenih i funkcionalnih digitalnih kanala za promociju TK	TZTK	15	25
		Broj nastupa na specijaliziranim sajmovima u inozemstvu	TZTK	7	21
		Vrijednost podržanih projekata turističkih agencija za aranžmane posjete destinacijama na području TK	TZTK	10.000	200.000
	2.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK	Broj turističkih mikrodestinacija na području TK	MTTS/ TZTK	2	6
		Broj osoba koje su prošle obuku iz destinacijskog menadžmenta	TZTK	0	300

Prioritet 2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga doprinosi ostvarenju Strateškog cilja 2. „Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona“.

Kroz unaprjeđenje zakonodavnog okvira i organizacijske infrastrukture turističke zajednice TK i turističkih zajednica JLS te osnivanja područnih turističkih zajednica, razvojem brenda i bolje promocije Tuzlanskog kantona doprinijeti će se unaprjeđenju konkurentnosti turističke ponude Tuzlanskog kantona.

Navedeno će se ostvariti unaprjeđenjem postojećeg zakonskog okvira u području turizma, pružanjem podrške djelovanju turističke zajednice TK i turističkih zajednica JLS kroz jačanje saradnje svih aktera u turizmu (susreti, udruženja itd.), inovacije, digitalizaciju, kreiranje, upravljanje i promovisanje prepoznatljivih turističkih proizvoda, a sve s ciljem povećanja prepoznatljivosti i uključenosti u globalne tokove turizma. Korištenjem dostupnih promotivnih alata i promocijom Tuzlanskog kantona kao brenda doprinijet će se kvalitetnijoj, boljoj pozicioniranosti Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije u svijesti potencijalnih turista. Za razvoj destinacijskog menadžmenta posebnu ulogu imati će saradnja relevantnih aktera, a izrazito u oblasti pripreme i

implementacije projekata koji će kroz saradnički pristup osigurati privlačenje vanjskih izvora sredstava za realizaciju razvojnih prioriteta u oblasti turizma.

Realizacija prioriteta rezultirati će unapređenjem upravljanja turističkom destinacijom, rastom i razvojem poslovnih subjekata iz oblasti turizma što će doprinijeti kreiranju, upravljanju i promovisanju prepoznatljivih turističkih proizvoda, boljoj promociji turizma na području Tuzlanskog kantona i time doprinijeti povećanju broja dolazaka i noćenja turista na području Tuzlanskog kantona, povećanju turističkog prometa i prihoda od turizma te posljedično rastu BDP-a i zaposlenosti na području TK.

Detaljna razrada mjera data je u Prilogu 3. dokumenta.

Ovaj prioritet i pripadajuće mjere u skladu su sa ciljevima održivog razvoja: SDG4 Kvalitetno obrazovanje, SDG8 Dostojanstven rad i ekonomski rast, SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura te SDG16 Mir, pravda i snažne institucije.

6.3.3 Prioritet 2.3. Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu

Razvoj ljudskih resursa ima za cilj podizanje konkurentnosti turizma u TK kroz poboljšanje turističkih proizvoda, bolje upravljanje turističkim destinacijama, unaprjeđenje kvalitete usluga, bolje upravljanje razvojem turizma; jednom riječju - omogućavanje održivog razvoja turizma u TK.

Cilj prioriteta je da se poboljšanjem kvalitete obrazovanja u oblasti turizma kroz modernizaciju programa formalnog i neformalnog obrazovanja u turizmu doprinese poboljšanju kompetentnosti ljudskih resursa potrebnih za rad u oblasti turizma, unaprjeđenju atraktivnosti obrazovnih programa iz oblasti turizma, te povećanju broja kompetentnih kadrova sa kvalifikacijama srednjeg i visokog obrazovanja u turizmu

Realizacija prioriteta ostvarit će se kroz poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja i neformalnog obrazovanja. Uvođenjem inoviranih, modernih nastavnih programa u srednjim školama na području TK koji vode do zanimanja koja su tražena na tržištu rada, ali i do novih atraktivnih zanimanja u turizmu, koja tek treba uvesti u klasifikacije zanimanja, a postoje u zemljama gdje je turizam razvijeniji sektor u odnosu na BiH i TK. Uvođenje savremenih studijskih programa na visokoobrazovnim institucijama i kreiranje kvalitetnih programa neformalnog obrazovanja, doprinijeće kreiranju baze visokokvalificiranih pojedinaca, koji će svojim specijalističkim znanjima pomoći u razvoju biznisa u turizmu, upravljanju turističkim organizacijama, razvoju turizma kao privredne djelatnosti.

Navedeno se očekuje da rezultira unaprjeđenjem znanja, vještina i kompetencija ljudskih resursa u turizmu.

Prioritet 2.3. Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu se operacionalizira kroz 2 mjere čije ostvarenje će se pratiti preko 9 indikatora

Tabela 24. Pregled mjera unutar Prioriteta 2.3. Razvoj destinacijskom menadžmenta i marketinga, i indikatora izlaznih rezultata sa izvorima, polaznim i ciljnim vrijednostima

Prioritet 2.3.					Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2029.)
Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu	Mjera	Indikatori	Izvor			
Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu	2.3.1. Poboljšanje kvalifikacija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja	Broj novih nastavnih planova u srednjim školama	MTTS, MONTK	0	3	
		Broj novih studijskih programa na fakultetima TK	MTTS, MONTK, UNTZ	3	5	
		Fond za stipendiranje učenika i studenata u turizmu	MTTS, MONK	0	1	
		Broj učenika u turističko-ugostiteljskim školama	MTTS, MONTK	95	180	
		Broj studenata na studijskim programima iz turizma	MTTS, UNTZ, EFTZ, PMF	24	50	
	2.3.2. Poboljšanje kvalifikacija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja	Broj novih programa cjeloživotnog obrazovanja iz turizma	MTTS, MONTK, UNTZ	2	5	
		Broj polaznika u okviru edukacije „Menadžment u turizmu“ za zaposlene u turističkim organizacijama	MTTS, EFTZ	0	100	
		Broj polaznika u okviru edukacije „Upravljanje biznisom u turizmu“ za vlasnike biznisa u turizmu	MTTS, EFTZ	0	100	
		Broj polaznika u okviru edukacije „Projektni menadžment u turizmu“	MTTS, EFTZ	0	100	

Navedeni prioritet "Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu kroz razvoj formalnog i cjeloživotnog obrazovanja i edukacije na radnom mjestu doprinosi ostvarenju Strateškog cilja 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu. Ostvarenje navedenih prioriteta omogućit će kreiranje novih radnih mjesta i povećanje zaposlenosti u turizmu za sve kategorije društva, posebno ranjive kategorije, kao i pametno upravljanje razvojem turizma temeljeno na visokokvalificiranim i educiranim kadrovima, što će u konačnici polučiti unaprijeđenim ekonomskim performansama u ovom sektoru.

Cilj mjera 1. i 2. je modernizacija i uvođenje novih licenciranih programa formalnog i neformalnog obrazovanja na obrazovnim institucijama srednjeg i visokog obrazovanja na području Tuzlanskog kantona, te razvoj specifičnih programa cjeloživotnog obrazovanja koji će omogućiti prevazilaženje jaza u postojećim vještinama i kompetencijama i onim potrebnim za rad u turizmu, kao i razvoj specijaliziranog programa kontinuirane obuke namijenjenog državnim službenicima i ostalim zaposlenim u turističkim organizacijama i oblasti Menadžmenta u turizmu. Realizacijom mjera doprinjeće se unaprijeđenju kompetencija svih kadrova u turizmu za upravljanje razvojem turizma, razvojem biznisa u turizmu, pisanja i provedbe projekata radi podsticanja korištenja dostupnih međunarodnih fondova za razvoj turizma. Implementacijom ovih mjera doprinjet će se stvaranju pretpostavki za poboljšanje kvalitete obrazovanja u oblasti turizma, te stvaranje kvalitetnije baze ljudskih resursa, sa modernim znanjima, vještinama i kompetencijama iz oblasti turizma, te doprinjeti boljoj zapošljivosti ljudskih resursa u ovom sektoru, kao i omogućiti kontinuirani profesionalni razvoj kadrova, posebno rukovodećih kadrova i državnih službenika zaposlenih i odgovornih za područje turizma kroz specijalizirani program kontinuirane profesionalne edukacije iz područja menadžmenta u turizmu.

Cilj ovih mjera je povećanje ponude kvalificiranih i kompetentnih kadrova koji mogu obavljati razna zanimanja u oblasti turizma, ali i promoviranjem karijere u turizmu kao poželjne karijere doprinjeti i povećanju potražnje za zaposlenjem u oblasti turizma, čime će se stvoriti preduslovi za zadovoljenje potreba poslodavaca u oblasti u turizmu i razvojnih ciljeva za turizam na području TK. Realizacija predloženih mjera će doprinjeti povećanju broja učenika u srednjim školama i studenata na VŠU na programima iz oblasti turizma, čime će se doprinjeti povećanju broja kompetentnih kadrova iz turizma potrebnih za održivi razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona.

Realizacija predloženih mjera, kao i ostvarivanje definiranog prioriteta je u potpunosti u skladu sa težnjom za postizanjem ciljeva održivog razvoja, i to posebno sa: Cilj 4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje, te promovirati mogućnost cjeloživotnog učenja, Cilj 8 Promovirati uključiv i održiv ekonomski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad, te Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost.

Detaljna razrada mjera data je u Prilogu 3. dokumenta.

7 Strateški projekti

Uspješnoj implementaciji Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona doprinijet će i implementacija tri strateška projekata kao intervencija najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti imaju višestruki efekat na razvoj turizma Tuzlanskog kantona, a njihovi rezultati treba da doprinesu održivosti i konkurentnosti turizma kao i ostvarenju razvojnih ciljeva Tuzlanskog kantona, čije financiranje se predviđa sredstvima Budžeta Tuzlanskog kantona i drugim izvorima koji su uključeni u indikativni finansijski okvir.

U nastavku se daje kratak opis, očekivani efekti i indikativni finansijski okvir za tri strateška projekta kao intervencija najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva.

7.1 Strateški projekt 1: U Tuzli na moru, u Tuzlanskom kantonu na odmoru

Tuzlanska slana jezera (Panonska jezera), nastala na ostavštini Panonskog mora, jedinstvena su u Evropi kako po salinitetu vode (od 35 do 40 gr/l), lokaciji (centar grada) tako i brojnim lječilišnim svojstvima. Tri slana jezera, sa uređenom obalom, brojnim rekreativnim sadržajima (fitness centar, dječiji zabavni park, vodeni tobogani, mamutski šah, šetalište, slapovi), kulturnim sadržajima (neolitsko-sojeničko naselje, muzej sa geološkom postavkom) te bogatom gastronomskom ponudom će pružiti turistima vrhunski ugođaj po pristupačnim cijenama. Panonska jezera predstavljaju primarnu atrakciju, s ciljem privlačenja što većega broja turista, kojima će se nuditi različiti izleti i posjete kulturno-historijskim sadržajima posjeta kulama Srebrenik i Gradačac, obilazak stećaka na lokalitetima Banovića, Živinica, Kladnja, Kalesije, šoping ture, posjeta manifestacijama, planinarske ture i rekreacija, adrenalinski sportovi, speleo turizam, posjeta geolokalitetima, zračnim banjama, muzejima, izložbama, vjerski turizam, boravak na seoskom domaćinstvu, učenje novih vještina i sl.

Blizina aerodroma u Tuzli, uz ponudu niskotarifnih letova, omogućava brojnoj dijaspori da odmore provedu u Tuzlanskom kantonu. Dijaspore koristi duži ljetni odmor i zimski i više kraćih odmora u toku godine uz izraženi trend odsjedanja u iznajmljenom smještaju i hotelima. Pored dijaspore, veliki broj turista (iz različitih krajeva BiH, Hrvatske i Srbije) jedan dio godišnjeg odmora provodi na Panonskim jezerima u Tuzli dok drugi dio odmora provede na moru.

Za ovaj turistički proizvod bitno je da turističke agencije omoguće integralne turističke aranžmane (od avio prijevoza, transfera, ulaznica te svakodnevnih ekskurzija i izleta) kao i ponudu različitih sadržaja pojedinačnim i grupnim turistima na Panonici ka perifernim dijelovima Kantona.

Očekivani efekat: Realizacija ovog projekta dovesti će do povećanog broja dolaska domaćih i stranih turista. Turistički aranžmani „U Tuzli na moru, u Tuzlanskom kantonu na odmoru“ će povezati uslužne djelatnosti (hotelijerstvo, gastronomija, prijevoz - avionski i drumski i trgovinu) te različite oblike turizma (kupališni, sportsko-rekreativni, adrenalinski, zdravstveni, kulturno-historijski, urbani i ruralni, manifestacijski, gastronomski, vjerski...). Omogućit će razvoj komplementarnih sadržaja na udaljenijim lokacijama Tuzlanskog kantona (jezerima, izletištima, kulturno-historijskim objektima i lokalitetima), koji su manje privlačni faktor za turiste. Također, imat će pozitivan uticaj na razvoj genealoškog turizma i razvoj Aerodroma Tuzla. Ovaj turistički proizvod je vezan za ljetnu sezonu uz tendenciju produženja.

Indikativni finansijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je procijenjena na 1.500.000 KM od čega će 50% biti finansirano iz Budžeta Kantona, a 50% iz ostalih izvora. Od ostalih izvora potrebno je izdvojiti: sredstva općina i gradova, USAID, eu4business, IPA, US embassy i druge.

7.2 Strateški projekt 2: Zima u Tuzlanskom kantonu

Zima u Tuzlanskom kantonu predstavlja turistički proizvod koji uključuje različite manifestacije i aktivnosti u zimskom periodu (najčešće decembar - januar) širom Tuzlanskog kantona. Nekoliko gradova/općina u Tuzlanskom kantonu već tradicionalno organizira zimske manifestacije kao npr. Zima u Tuzli, Lukavačka zima, Zima u kraljevskom gradu, Zimski Gradačac, Zima u Gračanici, Zima Živinice itd., a ovu manifestaciju je potrebno pokrenuti i u drugim gradovima/općinama.

Zima u Tuzlanskom kantonu treba ponuditi različit spektar manifestacija (koncerti na otvorenom, pozorište na otvorenom, klizališta, gostovanja KUD-ova, horova, škole plesa, klizanja, različite radionice za djecu i mlade, takmičenja u kuhanju tradicionalnih jela, igre na snijegu, doček Nove godine i sl.) sa bogatom gastro ponudom, prodajnim punktovima (suveniri, knjige i beletristika, predmeti kućne radinosti, domaći proizvodi od voća, povrća, mesa, meda...) te izložbama umjetnika itd. Planinarske ture prema Konjuhu i Majevidi, skijanje na Konjuhu, rekreativne šetnje po obližnjim uzvišenjima uz organizirane posjete kulturno-historijskom naslijeđu i tradicionalna gastro ponuda u ruralnim područjima, upotpunit će ovaj proizvod.

Očekivani efekat: Manifestacija “Zima u Tuzlanskom kantonu” će doprinijeti razvoju gradskog, manifestacionog, gastronomskog turizma, sportsko-rekreativnog turizma, vjerskog turizma, genealoškog turizma i dr. Blizina aerodroma u Tuzli, uz ponudu niskotarifnih letova, omogućava brojnoj dijaspori da odmori provedu u Tuzlanskom kantonu, kako u toku ljeta, tako i u zimskom periodu. Zimske manifestacije će učiniti ovaj odmor/boravak sadržajnijim što će produžiti boravak turista i povećati njihovu potrošnju.

Turistički aranžmani „Zima u Tuzlanskom kantonu“ povezati će uslužne djelatnosti (hotelijerstvo, gastronomija, prijevoz - avionski i drumski, trgovinu) te različite oblike turizma (planinski, zimski, sportsko-rekreativni, adrenalinski, zdravstveni, kulturno-historijski, urbani i ruralni, manifestacijski, gastronomski, vjerski...). Omogućit će razvoj komplementarnih sadržaja na udaljenijim lokacijama Tuzlanskog kantona i šire, imat će pozitivan uticaj na razvoj genealoškog turizma i razvoj Aerodroma Tuzla. Ovaj turistički proizvod je vezan za zimsku sezonu uz tendenciju produženja.

Indikativni finansijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je procijenjena na 1.500.000 KM od čega će 50% biti finansirano iz Budžeta Kantona, a 50% iz ostalih izvora. Od ostalih izvora potrebno je izdvojiti: sredstva općina i gradova, USAID, eu4business, IPA, US embassy i druge.

7.3 Strateški projekt 3: Stazama Bosanskih vladara/Srednjovjekovne i etno ceste TK

Tuzlanski kanton obiluje kulturno-historijskim naslijeđem iznimne vrijednosti. Radi se o širokom spektru spomeničkog inventara koji pripada kulturnom krugu različitog etničkog i religioznog sistema vrijednosti, koje su na ovom prostoru ostavljale razne civilizacije: Iliri, Kelti, Rimljani, Starosloveni, Bizanti, te Otomansko Carstvo, Austrougarska monarhija te ostaci materijalne kulture iz novije historije. U tom kontekstu se mogu razmatrati: arheološka naslijeđa iz prahistorijskog, antičkog i srednjovjekovnog perioda, srednjovjekovni gradovi, stećci, građevine sakralne arhitekture i dr. Ove resurse je potrebno staviti u funkciju turizma i edukacije o kulturno-historijskom naslijeđu. Sve općine i gradovi Tuzlanskog kantona imaju za ponuditi jedinstvene sadržaje (od gradina, nekropola stećaka, velikih kamenih kugli i sl.).

Potrebno je organizovati više različitih modaliteta uvezanih atrakcija u jednoj kružnoj turi posjete npr. Obilazak tvrđave u Gradačcu, Srebreniku, Gračanici uz boravak na seoskom domaćinstvu sa autohtonom gastro-ponudom, učestvovanje u izradi oruđa, nakita i sl., fotografiranje u narodnoj nošnji, oklopu, na konju, učestvovanje u viteškim igrama, plesovima itd., što se može realizirati na primjeru „Put Srebreničke povelje“. Saobraćajne veze između tih atrakcija trebaju biti pretvorene u etno ceste Tuzlanskog kantona koje će na prilaznim putevima pojedinim atrakcijama imati štandove na kojima se prodaju domaći proizvodi, suveniri, ručni radovi, te se nude mjesta za odmor sa karakterističnom gastro ponudom Tuzlanskog kantona (zaštititi i brendirati Tuzlanski poljev, kolače od jagoda i šljiva i sl.) na primjeru Puračke časke.

Očekivani efekti: Realizacija ovog projekta dovesti će do povećanog broja dolazaka domaćih i stranih turista. Povezat će se uslužne djelatnosti (hotelijerstvo u urbanim centrima i/ili ruralnom području, gastronomija, prijevoz i trgovina) te različiti oblici turizma (izletnički, kulturno-historijski, ruralni, gastronomski, obrazovni, manifestacijski itd.). Potrebno je kreirati jedinstven prepoznatljiv suvenir-pečat Bosanskih vladara koji će se nuditi na etno cestama TK. Ovaj turistički proizvod je vezan za čitavu godinu i naročito je pogodan za razvoj genealoškog turizma. Također, predstavlja odličan obiteljski izlet, škole u prirodi, nastavu na otvorenom, ekskurzije te posjete različitih organizovanih grupa.

Indikativni finansijski okvir: Ukupna vrijednost projekta je procijenjena na 500.000 KM od čega će 50% biti finansirano iz Budžeta Kantona, a 50% iz ostalih izvora. Od ostalih izvora potrebno je izdvojiti: sredstva općina i gradova, USAID, eu4business, IPA, US embassy i druge.

7.4 Konjuh - ekološka oaza

Rijetka su mjesta kao što je planina Konjuh, čiji je veliki dio zaštićeno područje, gdje je priroda bila tako izdašna i darovala joj sve što je čini primamljivom i prihvatljivom svima: rekreativcima, vrhunskim sportistima, kao i onima čija su čula željna uživanja i spokoja u prirodnim ljepotama. Svojim prirodnim bogatstvom i netaknutom prirodom pruža svim posjetiocima oazu mira kako za tijelo tako i za dušu.

Planina Konjuh svojim prirodnim resursima (geološkom građom, reljefom, klimom, vodama, pedološkim pokrivačem, bogatim biodiverzitetom, pejzažnim ljepotama), te brojnim kulturno-historijskim resursima (spomenicima ljudske djelatnosti) od prahistorije, preko antičkog perioda do

danas: gravure u Djevojačkoj pećini, ostaci Rimske kaldrme - puta iz Rimskog perioda kojim se sol iz Tuzle prevozila u dalje dijelove Rimskog carstva, nekropole stećaka (srednji vijek), zapisi iz vremena Austrougarske, spomenicima iz NOB-a itd.) omogućava jedinstven doživljaj i rekreaciju tokom čitave godine. Hodočašće „Dani Djevojačke pećine“ i drugi sakralni objekti na planini, pružaju idealne uslove za razvoj i unapređenje ponude manifestacijskog i vjerskog turizma.

Planina Konjuh ima uređena izletišta (Muška voda, Zobik, Mačkovac, Javorje i dr.), više planinskih domova na različitim lokacijama, planinarske staze i interesantne geomorfološke oblike (pećine (Djevojačka - Brateljevići, Bebrava i dr.), vrtače i jame, planinski grebeni i vrhovi (Šuplji Javor, Vina Kruška, Suho Drvlje, Zidine, Vrh Konjuha, Bijeli vrh, Zečiji rat, Smolin), planinska izvorišta čiste vode (posebno se ističe izvor „Muška voda“), planinska jezera, vodopadi i skakavci, visok stepen biodiverziteta (rijetke reliktno i endemske biljne zajednice, ugrožene životinjske vrste), te razvijen sportsko-rekreacijski i adrenalinski sportski sadržaj (via ferata, skijalište, biciklističke staze, staze za planinarenje, a trebalo bi izgraditi i veliki zip-line).

Područje planine Konjuh, a posebno Zaštićeni pejzaž "Konjuh" smatraju se zračnom banjom te, uz kreativnu ponudu i dodatna ulaganja, može postati prepoznatljivo po zdravstvenom i wellness turizmu. Također, potrebno je iskoristiti geodiverzitet i autentičnost prostora za razvoj i unapređenje obrazovnog (škola u prirodi) i poslovnog (seminari, team building iskustva) turizma.

Planina Konjuh svojim sadržajima privlači planinare, bicikliste, skijaše, geoturiste, vjernike te porodice na izlete i rekreaciju. U cilju unapređenja poslovanja i širenja ponude za posjetioce i turiste neophodno je investiciono ulaganje u unapređenje i modernizaciju postojeće infrastrukture na prostoru planine Konjuh te sagledati sve mogućnosti za izgradnju nove infrastrukture i turistički atraktivne ponude koja bi omogućila pozitivno poslovanje i rad tokom cijele godine.

U zimskim mjesecima na planini Konjuh je moguć skijališni turizam, posebno već formiranim stazama, ski liftom i propratnim sadržajima, sa velikim potencijalom daljeg razvoja. Savremeni ski lift je izgrađen u neposrednoj blizini centra Kladanja sa stazom za skijanje povoljnom za različite skijaške discipline. Ski lift „Karaula“ jedini je na području Tuzlanskog kantona i prema tome neophodno je omogućiti i obezbijediti ulaganje u poboljšanje postojeće infrastrukture, kako bi ovaj turistički lokalitet mogao pružati turističku ponudu tokom cijele godine, a ne samo u zimskom periodu. Postojeći i planirani sadržaji nude bogate i raznovrsne aktivnosti, koje se mogu uključiti u turističke pakete Tuzlanskog kantona. Primaran aspekt djelovanja se prvenstveno odnosi na objekat Ski lifta „Karaula“ na kojem je potrebno izvršiti uređenje prilaznih puteva, parking prostora u sklopu ovog turističkog lokaliteta, potpuno stavljanje u funkciju objekta za odmor i smještaj turista i posjetioca na taj način ova turistička lokacija postaje tačka poveznica sa ostalim turističkim vrijednostima Tuzlanskog kantona.

Očekivani efekti: Realizacija ovog projekta dovesti će do povećanog broja dolaska domaćih i stranih turista. Povezat će se uslužne djelatnosti (hotelijerstvo, gastronomija, prijevoz i trgovina) te različiti oblici turizma (izletnički, zdravstveni i sportsko-rekreativni, geoturizam, adrenalinski, skijališni, kulturno-historijski, ruralni, vjerski, obrazovni, manifestacijski, gastronomski, poslovni). Konjuh pruža veliki potencijal za: škole u prirodi, team-building, škole sporta (skijanje u zimskim mjesecima), foto safari ture, proučavanje geo i bio diverziteta planine koja sadrži brojne endemske i zaštićene vrste) itd. Završetkom objekta u sklopu ski centra i stavljanje u njegovu potpunu funkciju, ski centar postaje destinacija koja može da pruži svoje usluge 365 dana u godini. Unapređenje i modernizacija postojeće infrastrukture, kao i planiranje za izgradnju nove, ključni su aspekti za cjelokupnu turističku ponudu na području općine Kladanj.

Indikativni finansijski okvir: Ukupna vrijednost programa čije je trajanje predviđeno na period 2023-2027. godina je procijenjena na 7.000.000,00 KM od čega će 15% biti finansirano iz budžeta općina

Kladanj, Banovići i Živinice i 85% iz Budžeta Kantona i ostalih izvora. Od ostalih izvora potrebno je naglasiti da će sredstva biti prikupljena putem različitih projekta za osnaživanje turizma, kao što su: JLS, USAID, eu4business, IPA, US Embassy i druge.

8 Indikativni finansijski okvir

Indikativni finansijski okvir implementacije Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024.-2029. godina sadrži pregled finansijskog okvira prema strateškim ciljevima, prioritetima, mjerama kao i strateškim projektima u navedenom planskom periodu.

Tabela 25. Indikativni finansijski okvir (IFO) Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029.

Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere		Indikativni finansijski okvir (IFO) Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. godina			
		Udio u ukupnom iznosu (%)	Ukupno (KM)	Budžet TK (KM)	Ostali izvori Iznos (KM) Naziv potencijalnog izvora
1.	Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu	67,69%	32.780.000	17.480.000	15.300.000
1.1.	Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	8,63%	4.180.000	2.500.000	1.680.000
1.1.1.	Unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika		500.000	500.000	0
1.1.2.	Kreiranje programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma		3.680.000	2.000.000	1.680.000 JLS; Vlada F BiH, EU
1.2.	Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture	59,06%	28.600.000	14.980.000	13.620.000
1.2.1.	Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu		25.700.000	13.480.000	12.220.000 TZ TK, JLS
1.2.2.	Razvoj smještajnih kapaciteta		2.900.000	1.500.000	1.400.000 TZ TK, JLS
2.	Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	32,31%	15.648.500	9.948.500	5.700.000
2.1.	Unaprjeđenje tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona	21,67%	10.494.500	7.244.500	3.250.000
2.1.1.	Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude		5.900.000	4.500.000	1.400.000 TZ TK, JLS
2.1.2.	Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod		4.594.500	2.744.500	1.850.000 TZ TK, Budžeti JLS, ostali donatori
2.2.	Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga	9,58%	4.639.000	2.189.000	2.450.000
2.1.1.	Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije		2.639.000	1.689.000	950.000 TZ TK, Budžeti JLS, ostali donatori

Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere		Indikativni financijski okvir (IFO) Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024-2029. godina				
		Udio u ukupnom iznosu (%)	Ukupno (KM)	Budžet TK (KM)	Ostali izvori	
					Iznos (KM)	Naziv potencijalnog izvora
2.1.2.	Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK		2.000.000	500.000	1.500.000	EU, TZ TK
2.3.	Unaprjeđenje kompetentnosti kadrova u turizmu	1,06%	515.000	515.000	0	
2.3.1.	Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja		165.000	165.000	0	
2.3.2.	Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja		350.000	350.000	0	
UKUPNO STRATEGIJA		100,00%	48.428.500	27.428.500	21.000.000	
%učeešća izvora sredstava			100%	56,64%	43,36%	

9 Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja

Poštivajući odredbe regulatornog okvira za planiranje i upravljanje razvojem, prije svega Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, Vlada Tuzlanskog kantona je uspostavila sistem za efikasno upravljanje razvojem. Formalnu funkciju tijela za razvojno planiranje i upravljanje razvojem na nivou Tuzlanskog kantona ima Odjeljenje za razvoj u okviru Ministarstva privrede Tuzlanskog kantona, dok su uspostavljena i funkcionalna druga tijela odnosno koordinacioni i participatorni mehanizmi - Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem TK. U svrhu efikasne implementacije, ali i praćenja ostvarenja i izvještavanja o realizaciji Strategije razvoja turizma neophodno je u narednom planskom periodu osigurati bolju horizontalnu i vertikalnu koordinaciju i raditi na osnaživanju uloge pojedinačnih ministarstava i drugih organa uprave na nivou TK, ali i gradova i općina u procesu razvojnog planiranja u sektoru turizma. Navedeno će se dijelom osigurati i kroz primjenu Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, a koja osigurava jedinstven pristup u izradi trogodišnjih i godišnjih planova rada, kao i godišnjih izvještaja o radu svih organa javne uprave uz usaglašavanje programa rada sa planovima vezanim za provedbu integrisanih strategija razvoja ali i sektorskih strategija, kakva je strategija razvoja turizma TK. Od posebnog značaja biti će i uspostava funkcionalnog sistema praćenja ostvarenja definisanih indikatora u ministarstvima i drugim organima uprave Federacije BiH, kantona i jedinica lokalne samouprave, kako bi se osiguralo efikasno praćenje dostignuća strateških intervencija, a time i poduzimanje korektivnih akcija i/ili korigiranje definisanih indikatora.

Implementacija sektorske strategije razvoja propisana je Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, kao i Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u

TK, kantonalni organ uprave u ovom slučaju Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja koordinira izradu Strategije razvoja turizma TK, dok Odjeljenje za razvoj u okviru Ministarstva privrede Tuzlanskog kantona, sudjeluje i njenoj izradi i osigurava njeno usaglašavanje sa Strategijom razvoja TK. Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja će u skladu sa odredbama Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju koordinirati izradu Akcionog plana implementacije ove sektorske strategije svake planske godine po principu 1+2. Navedeni akcioni plan je osnova *planiranja* odnosno izrade trogodišnjeg plana rada Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja kao i osnova za pregled i uvrštavanje u trogodišnje planove rada ostalih kantonalnih organa uprave koji su definisani kao jedan od nosilaca implementacije mjera iz Strategije razvoja turizma TK, koje time postaju programi u trogodišnjem odnosno godišnjem planu rada kantonalnog organa uprave.

Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, u organizaciju poslova za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u federalnim organima uprave, propisuje i provođenje *monitoringa, evaluacije i izvještavanje o realizaciji sektorskih strategija* Federacije prema utvrđenim i javno dostupnim razvojnim indikatorima. Član 14. stav (1) Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH propisuje monitoring kao sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije strateških i implementacionih dokumenata, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. S tim u vezi, Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja biti će zaduženo za monitoring implementacije Strategije razvoja turizma TK.

Izveštaj o implementaciji Strategije razvoja turizma TK izrađuje Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja, u skladu sa odredbama člana 7. tačka g) i člana 9. tačka f) Zakona planiranju razvoja i upravljanju razvojem FBiH do kraja juna svake godine za prethodnu godinu.

Tabela 26. Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja turizma TK

Osnovne aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona	
Aktivnosti ^(*)	Nadležnost (ko?)
Priprema mehanizama i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju strategije razvoja turizma TK (uključujući lokalizirane ciljeve održivog razvoja BiH)	Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam Učesnici procesa: Ostali službenici Miistarstva trgovine, turizma i saobraćaja u saradnji sa Odjeljenjem za razvoj
Izrada Akcionog plana za implementaciju Strategije 1+2	Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam, pomoćnik ministra za saobraćaj i opće poslove Učesnici procesa: Ostali službenici Miistarstva trgovine, turizma i saobraćaja u saradnji sa Odjeljenjem za razvoj
Priprema trogodišnjeg i godišnjeg plana rada MTTs, uključujući projekte iz Strategije razvoja turizma i vezane redovne aktivnosti	Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja - sekretar Učesnici procesa: Sekretar i pomoćnici ministra i ostali službenici Ministarstva
Usklađivanje trogodišnjeg i godišnjeg plana rada MTTs sa usvojenim DOB-om odnosno Budžetom	Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja - sekretar Učesnici procesa: pomoćnici ministra

Praćenje i privlačenje eksternih izvora finansiranja mjera i aktivnosti iz Strategije razvoja turizma TK	<p>Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam</p> <p>Učesnici procesa: Ostali službenici Odjeljenja za trgovinu i turizam</p>
Praćenje provođenja Strategije razvoja turizma TK	<p>Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam</p> <p>Učesnici procesa: Ostali službenici Ministarstva</p>
Izrada godišnjeg izvještaja o radu MTTs	<p>Nosilac procesa: Ministar Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona</p> <p>Učesnici procesa: Sekretar i pomoćnici ministra</p>
Priprema i razmatranje Izvještaja o implementaciji Strategije razvoja turizma TK	<p>Nosilac procesa: Ministar Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona</p> <p>Učesnici procesa: Sekretar i pomoćnici ministra</p>
<p>Ostale važne aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljanje i unapređenje međusektorske saradnje ▪ Pokretanje procesa evaluacije strategije 	<p>Nosilac procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam</p> <p>Učesnici procesa: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja – pomoćnik ministra za trgovinu i turizam</p> <p>Učesnici procesa: Ostali službenici Ministarstva</p>

PRIJEDLOZ

Popis učesnika u izradi Strategije razvoja turizma TK 2024-2029.

Voditelj izvršnog tima: Dr. sci. Bahrija Umihanić, redovni profesor, Ekonomski fakultet

Kovoditeljica izvršnog tima: Dr. sci. Adisa Delić, redovni profesor, Ekonomski fakultet

Članovi/ice izvršnog tima:

1. Dr. sci. Zijad Džafić, redovni profesor, Ekonomski fakultet
2. Dr. sci. Emira Kozarević, redovni profesor, Ekonomski fakultet
3. Dr. sci. Selma Novalija Islambegović, redovni profesor, Ekonomski fakultet
4. Dr. sci. Ermina Mustafić, redovni profesor, Ekonomski fakultet
5. Dr. sci. Sabina Đonlagić Alibegović, vanredni profesor, Ekonomski fakultet
6. Dr. sci. Semir Ahmetbegović, vanredni profesor, Prirodno-matematički fakultet
7. Dr. sci. Fadila Kudumović-Dostović, vanredni profesor, Prirodno-matematički fakultet
8. Dr. sci. Elvira Hadžiahmetović Jurida, vanredni profesor, Prirodno-matematički fakultet
9. Dr. sci. Alma Muratović, vanredni profesor, Ekonomski fakultet
10. Dr. sci. Amra Gadžo, vanredni profesor, Ekonomski fakultet
11. Dr. sci. Selma Smajlović, docent, Ekonomski fakultet
12. Erna Kusturica, dipl. oec, zamjenik ministra, Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona
13. Mr. sci. Željka Stjepić Srkalović, viši asistent, Prirodno-matematički fakultet

Koordinacioni tim u sastavu:

1. Dr. sci. Bahrija Umihanić, redovni profesor
2. Dr. sci. Adisa Delić, redovni profesor
3. Dr. sci. Alma Muratović, vanredni profesor
4. Dr. sci. Selma Smajlović, docent
5. Erna Kusturica, dipl. oec.

Operativni tim za područje Razvoj turističkog proizvoda

Voditeljica tima:

Dr. sci. Amra Gadžo, vanredni profesor

Članovi/ice Izvršnog tima:

1. Dr. sci. Selma Novalija Islambegović, redovni profesor
2. Dr. sci. Semir Ahmetbegović, vanredni profesor
3. Dr. sci. Fadila Kudumović-Dostović, vanredni profesor
4. Dr. sci. Elvira Lonić Hadžiahmetović Jurida, vanredni profesor
5. Mr. sci. Željka Stjepić Srkalović, viši asistent

Operativni tim za područje Razvoj turističke infrastrukture

Voditelj tima:

Dr. sci. Zijad Džafić, redovni profesor

Članovi/ice Izvršnog tima:

1. Dr. sci. Bahrija Umihanić, redovni profesor
2. Erna Kusturica, dipl. oec.

Operativni tim za područje Menadžment i marketing destinacije

Voditeljica tima:

Dr. sci. Ermina Mustafić, redovni profesor

Članovi/ice Izvršnog tima:

1. Dr. sci. Alma Muratović, vanredni profesor
2. Dr. sci. Selma Smajlović, docent

Operativni tim za područje Ljudski resursi

Voditeljica tima:

Dr. sci. Sabina Đonlagić Alibegović, vanredni profesor

Članovi/ice Izvršnog tima:

1. Dr. sci. Emira Kozarević, redovni profesor
2. Dr. sci. Adisa Delić, redovni profesor

Recenzenti, eksperti iz područja turizma:

Dr. sci. Almir Peštek, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerzitet u Sarajevu

Dr. sci. Damir Krešić, docent, Ekonomski fakultet Univerzitet u Zagrebu (HR), direktor Instituta za turizam u Zagrebu

Lektor:

Dr. sci. Senad Čeliković, lektor

Odgovorno lice:

Dr. sci. Meldina Kokorović Jukan, vanredni profesor, dekan Ekonomskog fakulteta u Tuzli

10 Prilozi

10.1 Usklađenost Strategija razvoja turizma TK sa ostalim strateškim dokumentima

10.2 Sažeti pregled strategije razvoja turizma TK

10.3 Detaljan pregled mjera strategije razvoja turizma TK

10.4 Situaciona analiza turizma TK

PRJEDLOG

10.1. Usklađenost Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina sa ostalim strateškim dokumentima

Strateški dokumenti	Strategija razvoja turizma Tuzlanskog kantona za period 2024–2029. godina
<p>Strategija razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021–2027. Strateški cilj 1. Ubrzan ekonomski razvoj Prioritet 1.3. Podržavati razvoj poslovnog i privatnog sektora 1.3.4. Podržavati razvoj preduzetništva turističkog sektora</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu 1.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude sa posebnim akcentom na razvoj smještajnih kapaciteta 1.1.2. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu</p>
<p>Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021 –2027. Godina</p> <p>Strateški cilj 1 „Dinamičan i održiv ekonomski razvoj u povoljnom poslovnom okruženju“ 1.3. Razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu 1.3.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude sa posebnim akcentom na razvoj smještajnih kapaciteta 1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu 1.3.4. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK 1.3.3.Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu</p> <p>Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma Mjere: 1.1.1.Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude sa posebnim akcentom na razvoj smještajnih kapaciteta 1.1.2. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu Prioritet 1.2. Unapređenje destinacijskog menadžmenta i promocije održivog turizma Mjere: 1.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije 1.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK</p>
<p>Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022–2027. Prioritet 1 – Razvoj turističkih proizvoda 1.1. Proširenje ponude smještajnih kapaciteta 1.2. Iskorištavanje glavnih turističkih resursa FBiH 1.3. Transformirati i promovirati muzeje i druge institucije kulture kao istaknute doživljaje kulture 1.4. Razviti i diverzificirati avanturističke proizvode i iskustva 1.5. Razviti i diverzificirati ponudu banjskog i lječilišnog turizma</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu Mjera: 1.1.1.Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude sa posebnim akcentom na razvoj smještajnih kapaciteta Mjera: 1.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona Prioritet:</p>

<p>1.6. Razviti raznovrsne proizvode i osmisliti iskustva u okviru ruralnog turizma</p> <p>1.7. Roboljšati ponudu zasnovanu na vjerskim iskustvima i doživljajima</p> <p>1.8. Poboľjšati privlačnost destinacije kroz integracija autentične gastronomske, vinske i zanatlijske ponude u turistički lanac vrijednosti</p> <p>1.9. Iskorištavanje ponude događaja i manifestacija</p>	<p>2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma i turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona</p> <p>Mjere:</p> <p>2.1.1. Kreirati ponudu konkurentnih tematskih oblika turizma</p> <p>2.1.2. Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod</p>
<p>Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022–2027.</p> <p>Prioritet 2 – rZvoj destinacijskog marketinga</p> <p>2.1. Povećanje privlačnosti destinacije</p> <p>2.2. Povećanje potražnje i potrošnje</p> <p>2.3. Ravnomjeran turistički razvoj i smanjenje sezonalnosti</p> <p>2.4. Digitalizacija sektora turizma</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu</p> <p>Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma</p> <p>Prioritet 1.2. Unapređenje destinacijskog menadžmenta i promocije održivog turizma</p>
<p>Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022–2027.</p> <p>Prioritet 3 – Razvoj ljudskih resursa</p> <p>3.1. Povećanje broja kvalificiranih kadrova kroz obuku i obrazovanje</p> <p>3.2. Usavršavanje postojećih kadrova putem formalnog i neformalnog obrazovanja i obuke na radnom mjestu</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu</p> <p>Mjera</p> <p>1.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK</p> <p>Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona</p> <p>Mjera</p> <p>2.2.2. Unapređenje strukture i kvalifikacija kadrova u turizmu kroz razvoj formalnog obrazovanja i neformalnog</p>
<p>Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022–2027.</p> <p>Prioritet 4 – Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma</p> <p>4.1 Poboľjšati pristupačnost, mogućnosti prevoza i usluge posjetiocima, te razviti modernu turističku infrastrukturu</p> <p>4.2 Unapređenje pravnog i regulatornog okvira kako bi se omogućila konkurentnost industrije turizma i održivi rast i kreirala politika zasnovana na kvalitetnim podacima (statistika, istraživanje i analiza podataka)</p> <p>4.3 Uspostavljanje primjene ekoloških principa održivosti u turizmu</p> <p>4.4 Povećanje obima investicija i unapređenje pristupa finansijama</p> <p>4.5 Podizanje svijesti o važnosti turizma</p>	<p>Stateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu</p> <p>Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma</p> <p>Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona</p> <p>Prioritet</p> <p>2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma i turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona</p> <p>Mjera</p> <p>2.1.3. Podrška razvoju primarne i sekundarne turističke infrastrukture te poslovnih subjekata koji posluju u oblasti turizma</p>

<p>Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH SDG1 Nema siromaštva SDG8 Dostojanstven rad i ekonomski rast SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura.</p>	<p>Strateški cilj 1 Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu</p>
<p>Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH SDG6 Čista voda i sanitarni uslovi SDG7 Pristupačna energija iz čistih izvora SDG12 Odgovorna potrošnja i proizvodnja SDG13 Očuvanje klime SDG14 Očuvanje vodenog svijeta SDG15 Očuvanje vodenog svijeta na Zemlji</p>	<p>Strateški cilj 2: Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona</p>

PRJEDLOG

10.2. Sažeti pregled Strategije razvoja turizma TK

Strateški cilj 1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kanton	Broj dolazaka turista	FZS	37.196	60.000
	Broj noćenja turista	FZS	70.651	115.000
	% ostvarenih investicija u djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo u ukupnim investicijama TK)	FZS	0,40% (1.771.000/ 441.808.000)	1,00%
	Broj zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	FZS	3.358	5.000
Prioritet 1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma	% izdvajanja za kapitalne transfere podrške turizmu iz godišnjeg budžeta TK (imamo izračunat % za sve kapitalne transfere, treba nam samo za turizam)	MTTS	0,47%	1%
	Broj poslovnih subjekata u oblasti turizma na 1.000 stanovnika	MTTS / FIA	0,22	0,50
Mjera 1.1.1. Unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika	Pripremljeni i usvojeni prijedlozi izmjena i dopuna zakonskih i podzakonskih akata koji tretiraju oblast turizma u TK	MTTS	0	5
	Broj uspostavljenih registara u kojima se prikupljaju i obrađuju podaci iz oblasti turizma	MTTS	0	5
Mjera 1.1.2. Kreiranje programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma	Broj podržanih Start Up-a u oblasti turizma na godišnjem nivou	MTTS	0	10
	Broj poslovnih subjekata iz oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva koji su podržani u projektima jačanje konkurentnosti na godišnjem nivou	MTTS	0	50
	% implementiranih sredstava za projekte JLS za razvoj turizma od bruto godišnjih budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS	5%	12%
Prioritet 1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture	Broj objekata primarne turističke infrastrukture i suprastrukture na Kantonu	MTTS / TZTK / JLS	539	650
	% implementiranih sredstava za unapređenje infrastrukture od značaja za razvoj turizma u ukupni kapitalnim izdacima Kantona	MTTS	0,28%	1,0%
	Ostvareni prihodi od prodaje u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva	MTTS / FIA	26,1 mil KM	50 mil KM
Mjera 1.2.1. Razvoj turističke infrastrukture i	Broj postavljenih znakova turističke signalizacije	MTTS	0	200
	Broj markiranih i mapiranih planinarskih staza	TZTK	300	400

poticanje investicija u turizmu	Vrijednost projekata podrške razvoju turističkoj infrastrukturi (izletiša, turistički kompleksi i sl.)	MTTS	201.000	26.000.000
Mjera 1.2.2. Razvoj smještajnih kapaciteta	Broj turističkih smještajnih kapaciteta na području TK (hoteli i sličan smještaj, odmarališta i slični objekti za odmor, ostali smještaj)	FZS	63	80
	Broj ležaja u svim smještajnim objektima	FZS	1.744	2.150
	% izdvajanja sredstava za unapređenje smještajnih kapaciteta od bruto budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS / TZTK / JLS	0%	5,5%
Strateški cilj 2. Unaprijediti konkurentnost turizma Tuzlanskog kantona	Rang TK u F BiH mjereno brojem dolaska turista	FZS	6	3
	Rang TK u F BiH mjereno brojem noćenja	FZS	6	3
	Broj turističkih zajednica na nivou TK sa unaprijeđenim funkcijama	MTTS	7	9
	Ukupan broj razvijenih univerzitetskih, srednjoškolskih i programa obrazovanja iz oblasti turizma (formalno obrazovanje)	MON TK	3	5
Prioritet 2.1. Unapređenje tematskih oblika turizma Tuzlanskog kantona	% izdvajanja sredstava za formiranje turističkih proizvoda od bruto budžetskih izdataka u oblasti turizma	MTTS / TZTK / JLS / drugi izvori	5% (procjena)	10%
	Broj dostupnih turističkih aranžmana za posjetu TK	MTTS / TZTK / JLS / drugi izvori	8 (procjena)	20
Mjera 2.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude	Vrijednost podržanih projekata inovativnih sadržaja turističke ponude	TZTK	50.000	500.000
	Broj podržanih postojećih i novih projekata u okviru svih tematskih oblika turizma	MTTS	0	25
	% realiziranih sredstava Budžeta TK na realizaciju strateških projekata	MTTS	0%	100%
	% realiziranih sredstava ostalih izvora na realizaciju strateških projekata	MTTS	0%	100%
Mjera 2.1.2. Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod	Broj podržanih projekata formiranja turističkog proizvoda	MTTS	nema podataka	20
	Vrijednost podržanih projekata razvrstano po grupama tematskih oblika turizma	MTTS/ TZTK	nema podataka	10,4 mil. KM
Prioritet 2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga	Prihod realiziran od prodaje paket aranžmana	TZ TK	10% (procjena)	18%
	Sredstva uložena u promociju i jačanje brenda destinacije Tuzlanskog kantona	TZ TK	6% (procjena)	10%
Mjera 2.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije	Broj razvijenih i funkcionalnih digitalnih kanala za promociju TK	TZTK	15	25
	Broj nastupa na specijaliziranim sajmovima u inozemstvu	TZTK	7	21
	Vrijednost podržanih projekata turističkih agencija za aranžmane posjete destinacijama na području TK	TZTK	10.000	200.000

2.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK	Broj turističkih mikrodestinacija na području TK	MTTS/ TZTK	2	6
	Broj osoba koje su prošle obuku iz destinacijskog menadžmenta	TZTK	0	300
Prioritet 2.3. Unapređenje kompetentnosti kadrova u turizmu	Osnovan Turistički Te-Ka HUB	MTTS, UNTZ, EFTZ	0	1
	Broj svršenih srednješkolaca u turističkim školama	MTTS, MONTK	45	180
	Broj svršenih studenata sa studijskih programa iz turizma	MTTS, MONTK, UNTZ	12	50
	Broj educiranih kadrova u turizmu kroz cjeloživotno obrazovanje	MTTS, MONTK, UNTZ	0	300
	Broj stipendiranih učenika i studenata za zanimanja u turizmu	MTTS, MONTK	0	50
Mjera 2.3.1. Poboljšanje kvalifikacija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja	Broj novih nastavnih planova u srednjim školama	MTTS, MONTK	0	3
	Broj novih studijskih programa na fakultetima TK	MTTS, MONTK, UNTZ	3	5
	Fond za stipendiranje učenika i studenata u turizmu	MTTS, MONK	0	1
	Broj učenika u turističko-ugostiteljskim školama	MTTS, MONTK	95	180
	Broj studenata na studijskim programima iz turizma	MTTS, UNTZ, EFTZ, PMF	24	50
Mjera 2.3.2. Poboljšanje kvalifikacija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja	Broj novih programa cjeloživotnog obrazovanja iz turizma	MTTS, MONTK, UNTZ	2	5
	Broj polaznika u okviru edukacije „Menadžment u turizmu“ za zaposlene u turističkim organizacijama	MTTS, EFTZ	0	100
	Broj polaznika u okviru edukacije „Upravljanje biznisom u turizmu“ za vlasnike biznisa u turizmu	MTTS, EFTZ	0	100
	Broj polaznika u okviru edukacije „Projektni menadžment u turizmu“	MTTS, EFTZ	0	100

10.3. Detaljan pregled mjera strategije razvoja turizma TK

Veza sa strateškim ciljem	1.Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu			
Prioritet	1.1. Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma			
Naziv mjere	1.1.1. Unapređenje zakonodavnog okvira i turističkih statistika			
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere je da se kroz unapređenje zakonodavnog okvira, efikasnije administrativne procedure i lakši pristup finansiranju kreira poticajno okruženje za održiv rast i konkurentnost u sektoru turizma te kroz dostupne registre i statistike razviju politike zasnovane na kvalitetnim sistemima izvještavanja.</p> <p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira i jačanje kapaciteta institucija, – Unapređenje efikasnosti administrativnih procedura (npr. kroz digitalizaciju), – Unapređenje pristupa povoljnom finansiranju poslovnih subjekata u sektoru turizma kroz kreiranje Programa utroška sredstava Trajnog revolving fonda za sektor turizma, – Jačanje nadzora registracije turista i naplate boravišne takse, – Kreiranje i kontinuirano ažuriranje registara (registar primarne i sekundarne turističke infrastrukture, registar turističkih subjekata, registar turističkih agencija, itd.), – Podrška razvoju elektronskog sistema za prikupljanje podataka u sektoru turizma u Tuzlanskom kantonu (elektronska prijava i odjava turista, evidencija turističkih subjekata, boravišne takse, sistem izvještavanja). 			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne Vrijednost i (2023.)	Ciljne Vrijednost i (2029.)	Izvor verifikacije
	● % skraćene procedure pribavljanja različitih dokumenata/saglasnosti za pokretanje turističke djelatnosti	0%	xx	MTTS
	● Pripremljeni i usvojeni prijedlozi izmjena i dopuna zakonskih i podzakonskih akata koji tretiraju oblast turizma u TK	0	5	MTTS
	● Broj uspostavljenih registara u kojima se prikupljaju i obrađuju podaci iz oblasti turizma	0	5	MTTS

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere bi se bi se stvorile pretpostavke za razvoj poticajnog okruženja i unapređenje konkurentnosti u sektoru turizma Tuzlanskog kantona, što bi rezultiralo većim brojem registrovanih subjekata u sektoru turizma, privlačenju investicija i otvaranju novih radnih mjesta.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	500.000	500.000	-	-	-
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice				
Ciljne grupe	Turistički subjekti TK, turistički radnici, bh. dijaspora, turističke agencije, mediji				

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	1.1.Unapređenje poticajnog okruženja za razvoj održivog turizma
Naziv mjere	1.1.2. Kreiranje programa podrške za privatni i javni sektor u oblasti turizma
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Cilj mjere Cilj mjere je te kreirati uslove za osnivanje novih te očuvanje, rast i razvoj postojećih poslovnih subjekata koji posluju u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva na području Tuzlanskog kantona, pružiti podršku jedinicama lokalne samouprave u implementaciji turističkih projekata te unaprijediti postojeću i izgraditi novu javnu infrastrukturu koja će biti stavljena u funkciju razvoja turizma na području Tuzlanskog kantona.

	<p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stručna i finansijska podrška za realizaciju investicija u infrastrukturu i opremu poslovnih subjekata iz oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva na području Tuzlanskog kantona, – Podrška osnivanju novih vlastitih i porodičnih biznisa (Start Up-a) u oblasti turizma na području Tuzlanskog kantona, – Podrška za jačanje konkurentnosti poslovnih subjekata iz oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva na području Tuzlanskog kantona kroz standardizaciju, unapređenje energijske efikasnosti, digitalizaciju i unapređenje inovativnosti u poslovanju, – Podrška razvoju i formiranju grupacija poslovnih subjekata, – Realizacija programa podrške u očuvanju postojećih i otvaranju novih radnih mjesta u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva, – Realizacija programa podrške jedinicama lokalne samouprave u svrhu implementacije projekata od značaja za razvoj turizma, – Izgradnja, rekonstrukcija, sanacija i modernizacija parkirališta i javnih sanitarnih čvorova te ostale javne infrastrukture koja se stavlja u funkciju pružanja usluga iz oblasti turizma. 			
<p>Indikatori za praćenje rezultata mjere</p>	<p>Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)</p>	<p>Polazne Vrijednosti (2023.)</p>	<p>Ciljne Vrijednost i (2029.)</p>	<p>Izvor verifikacije</p>
	<p>Broj podržanih Start Up-a u oblasti turizma na godišnjem nivou</p>	<p>0</p>	<p>10</p>	<p>MTTS</p>
	<p>Broj poslovnih subjekata iz oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva koji su podržani u projektima jačanje konkurentnosti na godišnjem nivou</p>	<p>0</p>	<p>50</p>	<p>MTTS</p>
	<p>% implementiranih sredstava za projekte JLS za razvoj turizma od bruto godišnjih budžetskih izdataka u oblasti turizma</p>	<p>XX</p>	<p>XX</p>	<p>MTTS</p>
<p>Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</p>	<p>Doprinijet će se rastu i razvoju poslovnih subjekata koji djeluju u oblasti turizma na području Tuzlanskog kantona, jačanju njihove konkurentnosti, povećanju finansijskih performansi i povećanju broja novih radnih mjesta u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva, što će pozitivno uticati na razvoj turističkog sektora, ali i cjelokupne privrede Tuzlanskog kantona. Također, pružanjem podrške implementaciji lokalnih projekata te modernizacijom i unapređenjem javne infrastrukture u oblasti turizma, kreirat će se preduslovi za kvalitetnije obavljanje turističkih djelatnosti što će doprinijeti razvoju turizma na području Tuzlanskog kantona.</p>			

Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	3.689.500	2.009.500	0	0	1.680.000 JLS; Vlada F BiH, EU
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice Tuzlanskog kantona, Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona, Kantonalna privredna komora Tuzla, Obrtnička komora Tuzlanskog kantona.				
Ciljne grupe	Općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice, javne ustanove i institucije na području TK, lokalne turističke zajednice, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona, turistički radnici, stanovništvo Kantona, preduzeća i obrtnici u sektoru hotelijerstva i ugostiteljstva u Tuzlanskom kantonu, stanovništvo Tuzlanskog kantona, bh. dijaspora, udruženja poslodavaca na području Tuzlanskog kantona.				

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture
Naziv mjere	1.2.1. Razvoj turističke infrastrukture i poticanje investicija u turizmu
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere</p> <p>Cilj mjere je osigurati bolju dostupnost turističkim destinacijama Tuzlanskog kantona te osigurati razvoj i unapređenje turističke infrastrukture Tuzlanskog kantona koja će biti u funkciji privlačenja turista i povećanja investicija u infrastrukturu.</p> <p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Postavljanje turističke signalizacije na magistralnim putevima Tuzlanskog kantona – Izradu studije turističke signalizacije na regionalnim putevima Tuzlanskog kantona kao i na lokalnim putevima općina/gradova Tuzlanskog kantona – Uređenje pristupnih puteva do lokacija sa turističkim atrakcijama (pristupni put Stari Grad Srebrenik, Muška voda Kladanj i dr.)

	<ul style="list-style-type: none"> – Trasiranje i mapiranje planinarskih staza na području Tuzlanskog kantona – Podrška uređenju izletišta i druge turističke infrastrukture za outdoor turizam (Izletište Ilinčica, Izletište Busija i dr.), izgradnja turističke pruge uzanog kolosijeka Banovići – Izrada registra primarne turističke infrastrukture i suprastrukture, – Izrada studijske i projektne dokumentacije za izgradnju, rekonstrukciju i adaptaciju primarne turističke infrastrukture i suprastrukture, – Uređenje, izgradnja i rekonstrukcija infrastrukture na rijekama, jezerima i vještačkim akumulacijama, – Izgradnja, uređenje i opremanje kupališta, plaža i bazena te skijališta, – Uređenje i opremanje tematskih i zabavnih parkova te objekata za avanturističke aktivnosti, – Uređenje i opremanje odmorišta pored puteva, objekata za posmatranje prirodnih rijetkosti i dr., – Istraživački radovi te sanacija i uređenje arheoloških nalazišta i speleoloških objekata te proratne infrastrukture, – Očuvanje i revitalizacija kulturno-historijskih objekata i spomenika te proratne infrastrukture. 			
Strateški projekt	Strateški projekat 4. Konjuh - ekološka oaza	Očekivani izlazni rezultat		
		Do 2029. godine čvršće povezane uslužne djelatnosti (hotelijerstvo, gastronomija, prijevoz i trgovina) te različiti oblici turizma (izletnički, zdravstveni i sportsko-rekreativni, geoturizam, adrenalinski, skijališni, kulturno-historijski, ruralni, vjerski, obrazovni, manifestacijski, gastronomski, poslovni).		
		Očekivani krajnji rezultat		
Do 2029. godine unaprijeđena i modernizirana postojeća infrastruktura, te izgrađena nova infrastruktura. Završetak objekta u sklopu Ski centra u Kladnju i stavljanje u njegovu potpunu funkciju.				
Ključni strateški projekat	Planinarska transverzala „Put Srebreničke povelje“	Očekivani izlazni rezultat		
		Do 2029.g. uređeno i unaprijeđen kvalitet staza u planinarskih staza u dužini 60 km.		
		Očekivani krajnji rezultat		
Do 2029.g. broj posjetilaca transverzali se uvećao za 40% u odnosu na 2021.g.				
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne Vrijednosti (2023.)	Ciljne Vrijednosti (2029.)	Izvor verifikacije
	<ul style="list-style-type: none"> ● Broj postavljenih znakova turističke signalizacije 	0	200	MTTS

	• Dužina markiranih i mapiranih planinarskih staza (km)	300	400	TZTK	
	• Vrijednost projekata podrške razvoju turističkoj infrastrukturi (izletišta, turistički kompleksi i sl.)	201.000 (2020)	26.000.000	MTTS	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere će se doprinijeti razvoju turizma na području Tuzlanskog kantona, a samim tim i povećanju broja turista te povećanju prihoda od turizma Kantona.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno	Budžetska sredstva	Kreditna sredstva	Sredstva EU	Ostali izvori
	25.700.000	13.480.000	0	2.000.000	Ukupno 10.220.000 0
					FBiH 5.180.000
					Grad Tuzla 50.000
					Grad Srebrenik 80.000
					Općina Banovići 2.800.000
					Općina Dobojski Iсток 30.000
					Grad Gračanica 400.000
					TZTK 1.680.000
Strateški projekat 4. Konjuh – ekološka oaza	7.000.000	4.000.000	0		Općine Banovići i Kladanj, Grad Živinice 1.050.000
					USAID, eu4business, IPA, USEmbassy i druge 2.950.000
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona, Udruženje za razvoj NERDA				

Ciljne grupe

Lokalne turističke zajednice, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona, planinarska društva

Veza sa strateškim ciljem	1. Poticati razvoj održivog turizma u Tuzlanskom kantonu			
Prioritet	1.2. Unapređenje i razvoj turističke infrastrukture			
Naziv mjere	1.2.2. Razvoj smještajnih kapaciteta			
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere Cilj mjere je unaprijediti postojeće i potaknuti razvoj dodatnih smještajnih kapaciteta na području Tuzlanskog kantona kroz kreiranje programa podrške razvoju smještajnih kapaciteta te podizanje svijesti o mogućnostima bavljenja turizmom posebno u ruralnom području i podršku projektima i aktivnostima sa aspektima inovativnosti i osiguranja dodatne vrijednosti za razvoj turizma u TK.</p> <p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aktivnosti podizanja svijesti stanovništva, ali i drugih aktera (planinari, obrtnici i dr.) o mogućnostima bavljenja turizmom i poduzetništvom u oblasti pružanja usluge smještaja, - Realizacija programa podrške domaćinstvima ruralnih područja Tuzlanskog kantona za proširenje i stavljanje u funkciju smještajnih kapaciteta (postojeći objekti, višak stambenih prostora i sl.) u turističke svrhe, - Realizacija edukacija, aktivnosti umrežavanja i razvoja svijesti (okrugli stolovi, seminari, tematski sastanci poslovnih subjekata, turističkih radnika, udruženja i drugih aktera u oblasti turizma), - Podrška unapređenju smještajnih kapaciteta - otvaranje malih obiteljskih hotela sa akcentom na kvalitetu ponude, podrška razvoju kampova, izletišta i odmorišta. 			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne Vrijednosti (2023.)	Ciljne Vrijednost i (2029.)	Izvor verifikacije
	● Broj turističkih smještajnih kapaciteta na području TK (hoteli i sličan smještaj, odmarališta i slični objekti za odmor, ostali smještaj)	63	80	FZS
	● Broj ležaja u svim smještajnim objektima	1.744	2.150	FZS
	● % izdvajanja sredstava za unapređenje smještajnih kapaciteta od bruto	xx	xx	MTTS / TZTK / JLS

	budžetskih izdataka u oblasti turizma				
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Realizacija ove mjere doprinijela bi povećanju smještajnih kapaciteta i povećanju broja ležaja u svim smještajnim objektima u Tuzlanskom kantonu, što će omogućiti povećan broj dolazaka i broj noćenja turista te time povećanju prometa i prihoda u turizmu i ugostiteljstvu Tuzlanskog kantona.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	5.900.000	4.500.000	0	0	1.400.000 (TZTK)
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioци mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice, Obrtnička komora Tuzlanskog kantona, Kantonalna privredna komora Tuzlanskog kantona				
Ciljne grupe	Preduzeća i obrtnici u sektoru turizma i ugostiteljstva Tuzlanskog kantona, stanovništvo Tuzlanskog kantona, posebno ruralnog područja, bh. dijaspora, turistički radnici, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona.				

Veza sa strateškim ciljem	2. Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma
Naziv mjere	2.1.1. Inoviranje postojećih i razvoj novih atraktivnih sadržaja turističke ponude
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Cilj mjere Cilj mjere je unaprijediti postojeću i potaknuti razvoj dodatne turističke ponude na području Tuzlanskog kantona kroz podizanje svijesti o mogućnostima bavljenja turizmom posebno u ruralnom području i podršku projektima i aktivnostima sa aspektima inovativnosti i osiguranja dodatne vrijednosti za razvoj održivog turizma TK.

	<p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aktivnosti podizanja svijesti stanovništva ali i drugih aktera (planinari, obrtnici i dr.) o mogućnostima bavljenja turizmom i poduzetništvom, - Podrška projektima inovativnih sadržaja turističke ponude: kulturno-povijesna baština, tematizirani itinereri, biciklističke staze, zabavni parkovi, eko-etno sela i sl. - Podrška tradicionalnim manifestacijama, - Podrška autohtonim proizvodima koji bi se mogli plasirati kao suveniri, - Podrška raznim turističkim paket aranžmanima koji svojim sadržajem obuhvataju više destinacija (općina/gradova) Tuzlanskog kantona, - Unaprijediti ponudu ruralnog i agroturizma vodeći se principima ekološki održivog razvoja, - Unaprijediti ponudu gradskog, kulturnog, manifestacijskog turizama u skladu sa smjernicama eko održivog razvoja, - Unaprijediti i diverzificirati ponudu eko održivog kulturno-historijskog, sportsko-rekreacijskog, avanturističkog, ekskurzijskog i geoturizama, - Osavremeniti i diverzificirati ponudu zdravstvenog (medicinskog, dentalnog, wellness), kupališnog, banjskog i kongresnog turizma, - Unaprijediti ponudu gastronomskog turizma. 	
Strateški projekti	<p>Strateški projekat 1. U Tuzli na moru, u Tuzlanskom kantonu na odmoru</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat</p>
		<p>Povezivanje uslužnih djelatnosti, razvoj komplementarnih sadržaja na udaljenim lokacijama, razvoj genealoškog turizma.</p>
		<p>Očekivani krajnji rezultat</p>
	<p>Povećan broj manifestacija JLS za 40%, povećan broj dolazaka i noćenja turista.</p>	
	<p>Strateški projekat 2. 2. Zima u Tuzlanskom kantonu</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat</p>
		<p>Doprinos razvoju gradskog, manifestacionog, gastronomskog turizma, sportsko-rekreativnog turizma, vjerskog turizma, genealoškog turizma.</p>
		<p>Očekivani krajnji rezultat</p>
	<p>Produžen boravak turista u prosjeku za 1 dan u odnosu na dužinu boravka 2021. godine i povećana turistička potrošnja za 5% na nivou Tuzlanskog kantona.</p>	
	<p>Strateški projekt 3. Stazama Bosanskih vladara/ Srednjovjekovne i etno ceste TK</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat</p>
<p>Povezat će se uslužne djelatnosti (hotelijerstvo u urbanim centrima i/ili ruralnom području, gastronomija, prijevoz i trgovina) te različiti oblici turizma (izletnički, kulturno-historijski, ruralni, gastronomski, obrazovni,</p>		

		<p>manifesta-cijski itd.), odličan obiteljski izlet, škole u prirodi, nastavu na otvorenom, ekskurzije te posjete različitih organizovanih grupa.</p> <p>Očekivani krajnji rezultat</p> <p>Kreiran prepoznatljiv suvenir-pečat Bosanskih vladara koji će se nuditi na etno cestama.</p>			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne Vrijednosti (2023.)	Ciljne Vrijednosti (2029.)	Izvor verifikacije	
	• Vrijednost podržanih projekata inovativnih sadržaja turističke ponude	50.000	500.000	TZTK	
	• Broj podržanih postojećih i novih projekata u okviru svih tematskih oblika turizma	0	25	MTTS	
	• % realiziranih sredstava Budžeta TK na realizaciju strateških projekata	0%	100%	MTTS	
	• % realiziranih sredstava ostalih izvora na realizaciju strateških projekata	0%	100%	MTTS	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Realizacija ove mjere doprinijela bi unapređenju turističke ponude i jačanju konkurentnosti turizma Tuzlanskog kantona, što će kreirati preduslove za veći broj dolazaka i noćenja turista te time doprinijeti povećanju prometa i prihoda u turizmu i ugostiteljstvu Tuzlanskog kantona, a posljedično i rastu BDP-a i zaposlenosti na području Kantona.</p>				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM) sa uključenim iznosom finansiranja strateških projekata	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	5.900.000	4.500.000	0	0	1.400.000 (TZTK)
SP 1. U Tuzli na moru u TK na odmoru	1.500.000	750.000	0	0	750.000 USAID, eu4business, IPA, US embassy, i druge, JLS
SP 2. Zima u Tuzlanskom kantonu	1.500.000	750.000	0	0	750.000

					USAID, eu4business, IPA, US embassy; i druge, JLS.
SP 3. Stazama bosankih vladara	500.000	250.000	0	0	250.000 USAID, eu4business, IPA, US embassy; i druge, JLS
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice, Obrtnička komora Tuzlanskog kantona, Kantonalna privredna komora Tuzlanskog kantona				
Ciljne grupe	Preduzeća i obrtnici u sektoru turizma i ugostiteljstva Tuzlanskog kantona, stanovništvo Tuzlanskog kantona, posebno ruralnog područja, bh. dijaspora, turistički radnici, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona.				

Veza sa strateškim ciljem	2. Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	2.1. Unapređenje i razvoj tematskih oblika turizma
Naziv mjere	2.1.2. Izgraditi i razviti prepoznatljiv turistički proizvod
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere unaprijediti pojedine tematske oblike turizma koji nude jedinstven doživljaj Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije te integrisati turistički proizvod Tuzlanskog kantona pružajući različite ponude prema profilima i preferencijama turista različitog cjenovnog ranga. Jedan od primjera tematske povezanosti turističke ponude je a) priroda, b) adrenalin, sport i rekreacija, c) gastronomija, d) historijsko naslijeđe.</p> <p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Unaprijediti ponudu ruralnog i agroturizma vodeći se principima ekološki održivog razvoja (vikend i sedmični odmori na selu, seoski sajmovi, obilazak kulturno-historijskog naslijeđa, outdoor aktivnosti, edukativne radionice u prirodi, organizacija tradicionalnih vjenčanja,

podsticanje energetske neovisnost „eko sela“ i „zelenih domaćinstava“...;

- Unaprijediti ponudu gradskog, kulturnog i manifestacijskog turizma u skladu sa smjernicama održivog razvoja (podsticati izgradnju objekata od značaja za nauku i turizam kao što su akvarij, zvezdarnica, tematski parkovi, kulturne manifestacije i izložbe, podrška radu muzeja, arhiva, biblioteka, kreiranje novih sadržaja za djecu i mlade, podrška sezonskim manifestacijama, razvijati kulturne manifestacije i susrete sa susjednim općinama/gradovima, razvijati šoping turizam u i van grada...);
- Unaprijediti ponudu gastronomskog turizma (obilježavanje tematskih međunarodnih i lokalnih dana (kruha, šljive, meda, sira, ispijanja kafe), uvođenje tradicionalnih jela u jelovnike restorana, halal gastro ponuda, slow food festivala, street food festivala, promovirati tradicionalna jela TK na primjeru Puračke časke (Tuzlanski poljev, kolač od šljiva, jagoda, tradicionalne pite, proizvoda od voća i povrća itd.), brendiranje područja (šljive, jabuke, kruške, grožđa) i autohtonih sorti voća, tematske večeri uz spremanje jela na vatri (kotličijade, fishijade i sl.).
- Unaprijediti i diverzificirati ponudu održivog kulturno-historijskog, sportsko-rekreacijskog, avanturističkog, ekskurzijskog i geoturizma (obilazak srednjovjekovnih gradina i nekropola stećaka uz tradicionalnu gastro ponudu, organizacija ciklotura, pješačkih i planinarskih tura, jahanje, kupanje u jezerima, avanturističke aktivnosti kao paraglajding, alpinističko penjanje (via ferata), padobranstvo, jedriličarstvo, panoramski letovi sa sportskog aerodroma, zip line, skijanje, foto safari ture, sportski ribolov, ronjenje, speleo aktivnosti, team building aktivnosti u prirodi, obiteljski izleti u prirodi, edukativne posjete geolokalitetima, geoparkovima, geostaze i panoramske tačke, tematski i edukativni izleti i radionice za djecu i mlade, podsticati eko održive projekte i turističke ponude)
- Osvremeniti i diverzificirati ponudu zdravstvenog, banjskog, i kongresnog turizma kroz različite vrste terapija, wellness, spa, sauna, masaže, tretmane uljepšavanja, meditacije, programe za jačanje organizma i gubitak kilograma, osvremeniti ponudu kupališnog turizma za sve dobne skupine i osobe sa invaliditetom u skladu sa smjernicama eko održivog turizma, promovirati turističke aranžmane, niskobudžetne letove, prihvatljive cijene smještaja, medicinskih usluga, zabavnih sadržaja i gastro ponude, podsticati i promovirati geolokalitete visokih ekoloških i estetskih kvaliteta za jačanje psihofizičkog zdravlja (zračne banje).

Indikatori za praćenje rezultata mjere

Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)

Polazne Vrijednosti (2023.)

Ciljne Vrijednosti (2029.)

Izvor verifikacije

Broj podržanih projekata iz različitih tematskih oblika turizma

TZTK
MTTS

	Vrijednost podržanih projekata razvrstano po grupama tematskih oblika turizma				TZTK MTTS
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere doprinijet će se kvalitetnijoj, boljoj promociji turizma na području Tuzlanskog kantona i time doprinijeti povećanju broja dolazaka i noćenja turista na području Tuzlanskog kantona, povećanju turističkog prometa i prihoda od turizma te posljedično rastu BDP-a i zaposlenosti na području TK.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	4.594.500	2.744.500			1.850.000
					MTTS
					TZTK
					JLS ostali don.
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona				
Ciljne grupe	Turistički radnici, stanovništvo TK, bh. dijaspora, mediji, turističke agencije				

Veza sa strateškim ciljem	2. Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga
Naziv mjere	2.2.1. Promocija i brendiranje Tuzlanskog kantona kao poželjne turističke destinacije
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Cilj mjere je da se kroz razvoj promotivnih alata, ali i osiguranje ostalih preduslova (unapređenje regulatornog okvira i dr.) Tuzlanski kanton brendira i promoviše kao poželjna turistička destinacija.
	Aktivnosti mjere uključuju: <ul style="list-style-type: none"> – Istraživanje i analiza postojećih potreba i potencijala za razvoj TK – Promocija zakonodavnog okvira i potencijala za razvoj turizma TK – Podrška funkcionisanju i realizaciji aktivnosti Turističke zajednice Tuzlanskog kantona – Podršku uspostavi lokalnih turističkih zajednica

	<ul style="list-style-type: none"> – Podrška revidiranja Zakona o turističkim zajednicama kojim bi TZTK postala DMO, a postojeće lokalne TZ promijenile formu u ispostavu TZTK/DMO – Izrada Strategije razvoja turizma Tuzlanskog kantona i Marketing plana TZTK; – Razvoj digitalnih kanala promocije TK; – Podrška organiziranim nastupima na sajmovima i festivalima u BiH i inostranstvu; – Aktivnosti brendiranja Tuzlanskog kantona i razvoj oznake tuzlanske kvalitete sa susjednim kantonima, gradovima i općinama; – Podršku turističkim agencijama koje se isključivo bave prodajem paket aranžmana za destinacije na području Tuzlanskog kantona. – Izrada promotivnih materijala (štampani, video, audio i dr.) i realizacija promotivnih kampanja i događaja (Zakona o zaštiti potrošača BiH, Kupujmo – Putujmo domaće, Turistički forum, Turistička patrola) 					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)		Polazne Vrijednosti (2023.)	Ciljne Vrijednosti (2029.)	Izvor verifikacije	
	<ul style="list-style-type: none"> ● Broj razvijenih i funkcionalnih digitalnih kanala za promociju TK 		15	25	TZTK	
	<ul style="list-style-type: none"> ● Broj nastupa na specijaliziranim sajmovima u inozemstvu 		7	21	TZTK	
	<ul style="list-style-type: none"> ● Vrijednost podržanih projekata turističkih agencija za aranžmane posjete destinacijama na području TK 		10.000	200.000	TZTK	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere doprinijet će se kvalitetnijoj, boljoj promociji turizma na području Tuzlanskog kantona i time doprinijeti povećanju broja dolazaka i noćenja turista na području Tuzlanskog kantona, povećanju turističkog prometa i prihoda od turizma te posljedično rastu BDP-a i zaposlenosti na području TK.					
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)	
	2.639.000	1.689.000	0	0	Ukupno 950.000	
					TZTK	800.000
					Budžeti JLS	80.000
				Ostali donatori	70.000	

Period implementacije mjere	2024–2029. godina
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona i lokalne turističke zajednice, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona
Ciljne grupe	Turistički radnici, stanovništvo TK, bh. dijaspora, mediji, turističke agencije

Veza sa strateškim ciljem	2. Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu			
Prioritet	2.2. Razvoj destinacijskog menadžmenta i marketinga			
Naziv mjere	2.2.2. Razvoj ljudskih potencijala i destinacijskog menadžmenta kroz Turističku zajednicu TK			
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Cilj mjere je kroz unapređenje kvalitete ljudskih potencijala u oblasti turizma kao i kvalitete i inovacije turističkog proizvoda doprinijeti razvoju turističkih destinacija, osnivanju destinacijskih menadžment kompanija kao i konkurentnosti turizma Tuzlanskog kantona.			
	Aktivnosti mjere uključuju: <ul style="list-style-type: none"> – Podršku razvoju turističkih destinacija Tuzlanskog kantona kroz građenje identiteta destinacije, poticanje kumulacije atrakcija, dodatnu infrastrukturu i prostor intenzivnog okupljanja turista. – Razvoj integrisanog destinacijskog proizvoda/doživljaja – Savjetodavna podrška osnivanju i jačanju kapaciteta destinacijskih menadžment kompanija u Kantonu. – Pripremu i implementaciju projekata za razvoj destinacijskog menadžmenta na području Tuzlanskog kantona – Kontinuirana edukacija, u cilju podizanja znanja i vještina trajno i povremeno zaposlenih turističkih radnika na području TK – Jačanje kapaciteta turističkih radnika na području TK o destinacijskom menadžmentu kroz saradnju s visokoškolskim ustanovama, srednjim i strukovnom školama (nastavni kurikulumi, obuke, savjetovanja, razmjene i sl.) 			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Polazne Vrijednosti (2023.)	Ciljne Vrijednosti (2029.)	Izvor verifikacije
	● Broj turističkih destinacija na području TK	2	6	MTTS/TZTK

	<ul style="list-style-type: none"> Broj osoba koje su prošle obuku iz destinacijskog menadžmenta 	0	300	TZTK	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere će se doprinijeti razvoju turizma na području Tuzlanskog kantona, a samim tim i povećanju broja turista te povećanju prihoda od turizma Kantona.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno	Budžetska sredstva	Kreditna sredstva	Sredstva EU	Ostali izvori
	2.000.000	500.000	0	1.000.000	500.000 (TZTK)
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Turistička zajednica Tuzlanskog kantona				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, općine/gradovi Tuzlanskog kantona, Ekonomski fakultet- studijski program Menadžment u turizmu, PMF – studijski program turizmologija, Turističko ugostiteljska škola Tuzla,				
Ciljne grupe	Lokalne turističke zajednice, udruženja građana na području Tuzlanskog kantona, turistički radnici, stanovništvo Kantona.				

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2.Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	2.3. Unapređenje kompetentnosti kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu
Naziv mjere	2.3.1.Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj formalnog obrazovanja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere je poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu kroz razvoj modernih nastavnih i studijskih programa koji se izvode u srednjim školama i visoko-obrazovnim institucijama na području TK.</p> <p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> Istraživanje potreba za novim nastavnim i studijskim programima na obrazovnih institucijama u TK temeljenim na potrebama tržišta rada i razvojnim potrebama TK Razviti savremene nastavne planove i programe za srednje škole turističkog usmjerenja Uvođenje novih zanimanja u turizmu Inicirati izmjene nomenklature zanimanja FBIH Razvoj i licenciranje novih interdisciplinarnih studijskih programa na visokoobrazovnim institucijama na području Tuzlanskog kantona sa posebnim fokusom na tzv. združene studijske programe sa

međunarodnim visokoobrazovnim institucijama sa kompatibilnim studijskim programima

- Razvoj sistema praćenja trendova u oblasti turizma
- Razvoj baze podataka o raspoloživim kadrovima u turizmu
- Povećanje upisa učenika u srednje škole u oblasti turizma za nova zanimanja u turizmu
- Uspostavljanje kontinuiranog upisa učenika u srednje škole za zanimanja iz turizma
- Povećanje broja studenata na studijskim programima iz turizma
- Stipendiranje učenika i studenata na obrazovnim programima iz oblasti turizma
- Inicijativa za uvrštavanje većeg broja zanimanja iz turizma na listu deficitarnih zanimanja u TK
- Promoviranje profesija u turizmu kao atraktivnih i traženih zanimanja
- Gostovanja uspješnih vlasnika biznisa u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu u nastavi s ciljem kreiranja pozitivne slike o ovom biznisu i zanimanjima
- Podrška osavremenjivanju nastavnog procesa u srednjim školama i cjeloživotnog obrazovanja kroz unapređenje infrastrukture u školama (komercijalizacija školskih kuhinja, školski restorani, školski kafići, školski hotel i sl.)
- Stručne školske i studentske ekskurzije s ciljem razmjene znanja, iskustava sa drugim školama i fakultetima u zemlji i okruženju
- Razviti program “Moja praksa u turizmu” sa fokusom na praćenje unapređenja vještina, znanja i kompetencija za učenike srednjih škola kroz partnerstvo sa poslodavcima u oblasti turizma, ugostiteljstva i hotelijerstva
- Stvaranje formalnih partnerstava između poslovnih subjekata u turizmu, obrazovnih institucija, vladinih i nevladinih razvojnih organizacija
- Uključivanje predstavnika turističkog sektora (stručnjaci iz prakse) u praktičnu nastavu u srednjim školama i kroz programe cjeloživotnog obrazovanja
- Poticanje i sufinansiranje učešća učenika srednjih turističkih škola u takmičenjima

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne	Ciljne	Izvor
	(izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)	Vrijednosti (2023.)	Vrijednost i (2029.)	verifikacije
	Broj novih nastavnih planova i programa u školama TK	0	3	MTTS, MONTK
	Broj novih studijskih programa na fakultetima u TK	3	5	MTTS, MONT, UNTZ
	Fond za stipendiranje učenika i studenata u turizmu	0	1	MTTS, MONK
	Broj učenika u turističko-ugostiteljskim školama	95	180	MTTS, MONTK

	Broj studenata na studijskim programima iz turizma	24	50	MTTS, UNTZ, EFTZ, PMF	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Implementacijom ove mjere doprinijeti će se stvaranju pretpostavki za poboljšanje kvalitete obrazovanja u oblasti turizma, ali i jačanje javnih obrazovnih ustanova čiji je osnivač kanton, te stvaranje kvalitetnije baze ljudskih resursa, sa modernim znanjima, vještinama i kompetencijama iz oblasti turizma, te doprinijeti boljoj zapošljivosti ljudskih resursa u ovom sektoru, kao i omogućiti kontinuirani profesionalni razvoj kadrova, posebno rukovodećih kadrova i državnih službenika zaposlenih i odgovornih za područje turizma kroz specijalizirani program kontinuirane profesionalne edukacije iz područja menadžmenta u turizmu, vlasnika biznisa kroz edukacije o upravljanju biznisom, a svi stakeholder kroz edukacije iz upravljanja projektima				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno (KM)	Budžetska sredstva (KM)	Kreditna sredstva (KM)	Sredstva EU (KM)	Ostali izvori (KM)
	165.000,00	165.000,00			
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona, Ekonomski fakultet u Tuzli, Univerzitet u Tuzli				
Ciljne grupe	Zaposleni u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu, Učenici, Studenti, Škole, Fakulteti, Poslodavci u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu, Turističke zajednice, Zaposlenici u tijelima koja upravljaju turizmom u Tuzlanskom kantonu				

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2. Unapređenje konkurentnosti turizma u Tuzlanskom kantonu
Prioritet	2.3. Unapređenje kompetentnosti kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu
Naziv mjere	2.3.1. Poboljšanje kvalifikacija i kompetencija kadrova u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu kroz razvoj neformalnog obrazovanja
Opis mjere sa okvirnim	Cilj mjere je doprinijeti povećanju ponude kvalificiranih i kompetentnih kadrova koji mogu obavljati razna zanimanja u oblasti turizma, ali i promoviranjem karijere u turizmu kao poželjne karijere doprinijeti i povećanju potražnje za zaposlenjem u oblasti turizma, čime će se stvoriti

<p>područjima djelovanja*</p>	<p>preduslovi za zadovoljenje potreba poslodavaca u oblasti u turizmu i razvojnih ciljeva za turizam na području TK. Posebnom realizacijom mjere će se unaprijediti kompetencije i znanja zaposlenih u turizmu kako bi se poboljšale ukupne performanse tog sektora na području TK.</p>			
	<p>Aktivnosti mjere uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Uvođenje novih programa cjeloživotnog obrazovanja usmjerenih na razvoj specifičnih znanja i vještina u turizmu (menadžerske vještine, digitalni marketing, upravljanje biznisom, projektni menadžment i dr) – Uspostavljanje Turističkog Te-Ka HUB-a radi provođenja edukacija, realizacije projekata, uspostavljanja partnerstava – Provedba edukacije “Upravljanje biznisom u turizmu” za vlasnike biznisa u turizmu, ugostiteljstvu i hotelijerstvu – Provedba kontinuirane edukacije “Menadžment u turizmu” za zaposlene u javnim turističkim organizacijama (ministarstvo, turističke zajednice, turistički uredi, JLS) – Provedba edukacije “Upravljanje projektima u turizmu” – Realizacija studijskih putovanja, posjeta turističkim regijama sličnih potencijala i prioriteta kao Tuzlanski kanton radi razmjene znanja i iskustava – Treninzi i radionice za zaposlene u turizmu s ciljem prevazilaženja kompetencijskog jaza 			
<p>Indikatori za praćenje rezultata mjere</p>	<p>Indikatori (izlaznog rezultata i krajnjeg rezultata)</p>	<p>Polazne Vrijednosti (2023.)</p>	<p>Ciljne Vrijednosti (2029.)</p>	<p>Izvor verifikacije</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • broj novih programa cjeloživotnog obrazovanja iz oblasti turizma u TK 	<p>0</p>	<p>5</p>	<p>MTTS, MOTNK</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Broj polaznika u okviru edukacije „Menadžment u turizmu“ za zaposlene u turističkim organizacijama 	<p>0</p>	<p>100</p>	<p>MTTS,EFTZ</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • broj polaznika u okviru edukacije „Upravljanje biznisom u turizmu“ za vlasnike biznisa u turizmu 	<p>0</p>	<p>100</p>	<p>MTTS, EFTZ</p>

	<ul style="list-style-type: none"> Broj polaznika u okviru edukacije „Projektni menadžment u turizmu“ 	0	100	MTTS, EFTZ	
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Realizacija ove mjere će doprinijeti poboljšanju kompetencija kadrova u turizmu kroz povećanje broja polaznika i realizaciju ciljano razvijenih specijaliziranih edukacija iz oblasti turizma.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja (KM)	Ukupno	Budžetska sredstva	Kreditna sredstva	Sredstva EU	Ostali izvori
	350.000,00	350.000,00			
Period implementacije mjere	2024–2029. godina				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK (MTTS)				
Nosioci mjere	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona, Univerzitet u Tuzli				
Ciljne grupe	Učenici i studenti, škole i fakulteti, poslodavci u oblasti turizma, ugostiteljstva i hotelijerstva				

PRJEDLOG